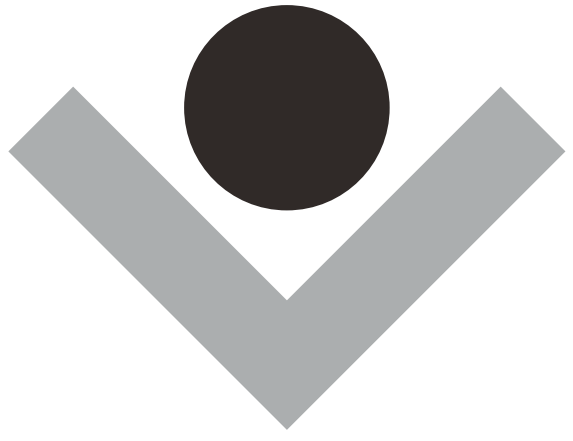
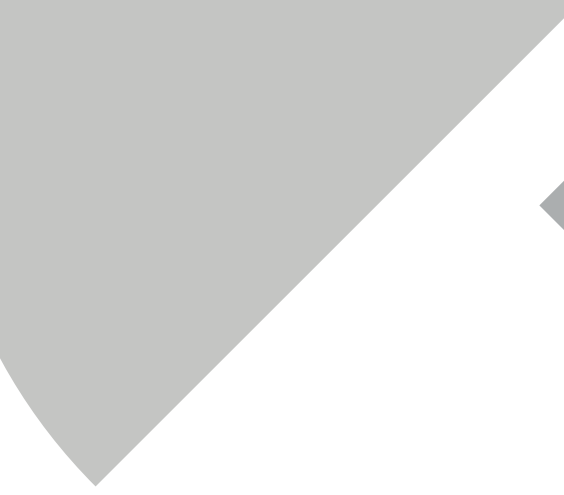

VÝZNAMNÉ DOKUMENTY SVĚTOVÝCH DĚJIN

Pavel Kopeček

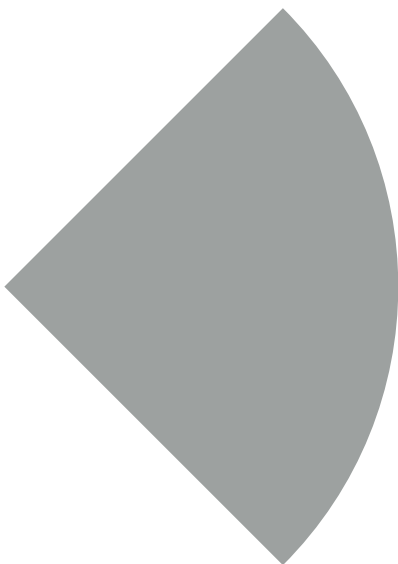
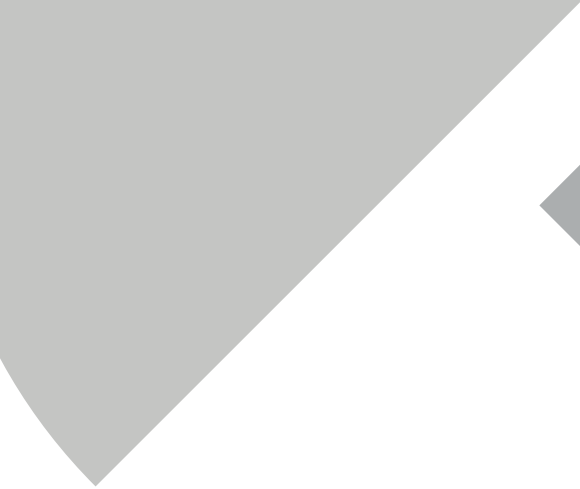
ÚVOD	5
STAROVĚK	7
1) Chamurapiho zákoník.....	8
2) Smlouva mezi Egyptem a Chetity.....	10
3) Perikles: Chvála athénské demokracie.....	12
4) Demosthenés a Filip II.....	14
5) Z Augustova vlastního životopisu.....	16
6) Kázání připisované Buddhovi, Hovory Konfuciovy a Kniha o cestě a její ctnosti.....	19
7) Desatero přikázání a Matoušovo evangelium.....	22
STŘEDOVĚK	25
8) Sálský zákoník a Karel Veliký jako panovník.....	26
9) Okupační právo pro Sasko a Instrukce papeže Řehoře I. o přeměňování pohanských chrámů v křesťanské a o využití pohanských zvyků.....	28
10) Magna Charta Libertatum.....	30
11) Pierre du Bois: O znovuzískání Svaté země.....	32
12) Dopis Johanky z Arku husitům v Čechách.....	34
13) Jiří z Poděbrad: Smlouva o nastolení míru v celém křesťanstvu.....	36
NOVOVĚK	39
14) Niccolo Machiavelli: Vladař.....	40
15) Z devadesáti pěti tezí Martina Luthera.....	43
16) Thomas Hobbes: Leviathan.....	45
17) Zákon o právecha zrušení ediktu nantského.....	47
18) Prohlášení nezávislosti a ústava USA.....	50
19) Deklarace práv člověka a občana.....	54
20) Karel Marx – Friedrich Engels: Manifest komunistické strany.....	57

DVACÁTÉ STOLETÍ	61
21) Memorandum Rakouska-Uherska Srbsku	62
22) Čtrnáct bodů prezidenta Woodrowa Wilsona	64
23) Norimberské rasové zákony a F. X. Šalda: Ve věku železa a ohně	67
24) Pakt Molotov-Ribbentrop	70
25) Atlantická charta	73
26) Churchillův projev ve Fultonu	75
27) Marshallův plán	78
28) Severoatlantická smlouva	81
29) Schumanova deklarace	85
30) Projev N. S. Chruščova na XX. sjezdu KSSS	88
 SEZNAM LITERATURY	 93

Studijní opora **Významné dokumenty světových dějin** je určena studentům prezenčních, kombinovaných a rozšiřujících studijních programů akreditovaných na Katedře společenských věd PdF UP v Olomouci. Jejím základním cílem je uvedení do problematiky evropských a světových dějin se zaměřením na dějiny politické, ale i hospodářské a kulturní, a to v časovém horizontu od starověku až po 20. století. Tato opora si neklade za cíl nahrazovat zevrubné publikace zabývající se evropskou a světovou historií, ale soustřeďuje se zejména na historické dokumenty, které sehrály významnou úlohu v jejich jednotlivých fázích, popř. tyto fáze vhodně ilustrují. Opora je určena poučeným zájemcům, kteří již disponují aspoň základními historickými znalostmi.

Studijní opora je rozdělena na jednotlivé části podle historických období a každý z dokumentů je uveden určitým historickým úvodem, který ho rámcově zařazuje do dějinného kontextu. K jednotlivým dokumentům jsou pak připojeny konkrétní kontrolní otázky a úkoly, jejichž splnění by mělo studentům poskytnout zpětnou vazbu porozumění textům obsaženým ve studijní opoře. Vhodným doplněním jsou také ilustrační obrázky nebo fotografie a na konci studijní opory je připojen výběrový přehled použité a doporučené literatury, který zahrnuje jak studijní a slovníkové příručky, tak i monograficky pojaté práce.

Objev zemědělství převratně změnil způsob života lidí. Přestali být kočovnými lovci a sběrači a měnili se na **usedlé zemědělce**, kteří si zakládali **trvalá sídliště**. Z některých z těchto sídlišť pak mohla vzniknout města, která se stala základem **států**. Právě v oblastech, kde člověk nejdříve přešel od lovu a sběru k zemědělství, se také první státy vytvořily. Vznik států (a písma) odděluje období starověku od pravěku.

Nejvýznamnější státy v období starověku vznikaly nejprve v teplém pásmu v oblastech **velkých řek**. V **Mezopotamii** to bylo v povodí Eufratu a Tigridu, v **Egyptě** v povodí Nilu, v **Indii** v povodí Indu a v **Číně** v povodí Žluté řeky (Chuang-che). Mimořádně významné pro další vývoj evropské a světové kultury se staly také starověké civilizace **Řecka** a **Říma**, které byly svým vznikem významně svázány s blízkostí **moře**.

Postupné zlepšování zemědělské výroby umožnilo, že už ne všichni lidé se museli zabývat zemědělstvím a mohli se věnovat jiným činnostem, např. **řemeslnictví**. Důležitou úlohu v řemeslnictví hrála zejména **výroba a zpracování kovů**. Současně se začal rozvíjet i **obchod**. Lidé už také nemuseli veškerý svůj čas věnovat boji o holé přežití, ale aspoň někteří se mohli zabývat i vědou, kulturou a uměním. Tak vzniká v období starověku **lidská civilizace**.

Kromě řemeslníků a obchodníků se v lidské společnosti začínají objevovat i další skupiny obyvatel, jejichž zaměstnáním už nebylo zemědělství. Byli to **válečníci**, kteří chránili obyvatelstvo před nepřáteli, a **kněží**, kteří zabezpečovali přízeň bohů. Tyto skupiny se postupně stávaly vládnoucí vrstvou, která měla rozhodující vliv na chod států. Naopak na nejnižším stupni společnosti stáli **otroci**, jimiž se často stávali váleční zajatci. Významnou úlohu při řízení státu plnili **úředníci**, kteří zajišťovali jeho chod a vybírali daně.

Se vznikem státu je spjat i **vznik písma**. Písemné záznamy zpočátku sloužily zejména k vybírání daní a zaznamenávání jiných hospodářských a úředních údajů, teprve později se písmo začalo používat i k uchování historických nebo literárních prací. Vynález písma měl pro lidskou civilizaci nesmírný význam, protože umožnil šířit a také uchovat informace, znalosti a hodnoty, které by jinak upadly v zapomenutí.

1) CHAMMURAPIHO ZÁKONÍK

Jednou z nejdůležitějších oblastí vzniku starověkých civilizací se stala **Mezopotamie**. Zatímco v severní části Mezopotamie – **Asýrii** – byl dostatek dešťových srážek, jižní část – **Babylónie** – byla co se týče vláhy závislá na záplavách, které každoročně přinášely Eufrat a Tigris.

Vhodnější podmínky pro vznik států měla zpočátku jižní Mezopotamie. Ve 4. tisíciletí před naším letopočtem ovládl toto území národ **Sumerů**. Ten se vyznačoval velmi vyspělou kulturou, jako jeden z prvních používal písmo a mezi jeho vynálezy patřilo i **kolo**, **hrnčířský kruh** a **vůz tažený zvířaty**. V pozdějším období řada dalších mezopotamských národů ze sumerské kultury čerpala.

Oblast Mezopotamie byla častým cílem útoků kočovných kmenů, které přicházely z pouštních nebo horských oblastí. Na počátku 2. tisíciletí před naším letopočtem jeden z těchto kmenů ovládl značnou část Mezopotamie a založil zde rozsáhlou říši označovanou jako **starobabylonská**, která existovala několik staletí. Jejím hlavním městem byl **Babylón**, který proslul řadou velkolepých staveb.

Nejvýznamnějším panovníkem starobabylonské říše byl **Chammurapi**, který se do dějin zapsal zejména svým **zákoníkem**. Ten obsahuje celkem 282 článků, řešících právní otázky ohledně rodiny, soukromého vlastnictví a majetku, obchodu, cen a mezd, půjček a jejich splácení, zločinů i postavení různých společenských vrstev včetně otroků. Brzy po Chammurapiho smrti ale začala jeho říše upadat a posléze se oblast Babylónie dostala pod nadvládu jiných národů a říší.

Foto 1 Stéla z diorytu, na níž byl vytesán Chammurapiho zákoník. V horní části je zobrazen stojící Chammurapi s bohem slunce a spravedlnosti Šamašem.

Zdroj: Wikimedia Commons

Úryvek z Chammurapiho zákoníku

Spravedlivé zákony, které Chammurapi, král mocný, pevně stanovil a zemi opatřil řádný mrav a dobré vedení (...), aby spravedlnosti dal vzejít na zemi, aby vyhubil bezbožníky zlosyny, aby silný nekřivdil slabému (...). Tedy:

1. Jestliže někdo někoho obvinil a uvrhl naň podezření z vraždy, avšak neusvědčil jej, bude ten, kdo ho obvinil, usmrčen.
16. Jestliže někdo ukryl ve svém domě buď otroka, nebo otrokyni, uprchlé z paláce nebo nevolníkovi, a na výzvu hlasatele je nevydá, tento majitel domu bude usmrčen.
22. Jestliže se někdo dopustil loupeže a bude dopaden, tento člověk bude usmrčen.
109. Jestliže šenkýřka, v jejímž domě se scházeli zločinci, tyto zločince nezadržela a do paláce nepřivedla, bude tato šenkýřka usmrcena.
195. Jestliže dítě udeřilo svého otce, uříznou mu jeho ruku.
196. Jestliže právoplatný občan vyrazil oko příslušníku plnoprávných občanů, vyrvou mu oko.
197. Jestliže zlomil kost plnoprávného občana, zlomí mu kost.
198. Jestliže vyrval oko nevolníka nebo zlomil kost nevolníka, zaplatí jednu zlatou minu.
205. Jestliže otrok jiné osoby udeřil příslušníka třídy plnoprávných občanů ve tvář, uříznou mu ucho.
233. Jestliže stavitel postavil někomu dům a neudělal své dílo pevně a zeď spadne, tento stavitel pevně vystaví tuto zeď ze svých vlastních prostředků.

Otázky a úkoly:

- 1) Jaké zásady spravedlnosti byly uplatňovány v tomto zákoníku?
- 2) V čem se tento starověký zákoník odlišuje od obdobných právních dokumentů v současnosti?
- 3) Zamyslete se nad důvody, proč vůbec tento zákoník vznikl a jaká byla a je úloha těchto právních dokumentů.
- 4) Jaké role plní trest?

2) SMLOUVA MEZI EGYPTEM A CHETITY

Významná starověká civilizace vznikla v severoafrickém **Egyptě**. Životní podmínky zde naprosto zásadně ovlivňovala řeka **Nil**, jejíž údolí je v Egyptě asi tisíc kilometrů dlouhé a okolo dvaceti kilometrů široké. Lidmi obývané území na obou březích Nilu bylo ohraničováno skalami a pouště, jižní hranici Egypta pak tvořily ve starověku **nilské peřeje**. I z tohoto důvodu se starověká egyptská civilizace a kultura vyvíjely velmi svébytně.

Rovněž v oblasti Malé Asie a východního pobřeží Středozemního moře vznikla ve starověku řada důležitých civilizací a státních celků. Mocný stát vytvořil v 17. století před naším letopočtem v Malé Asii národ **Chetitů**. Při svých válečných výbojích se Chetitové střetli i s egyptským vládcem **Ramessem II. Velikým**, se kterým nakonec po bitvě u Kadeše v dnešní Sýrii uzavřeli pravděpodobně roku 1258 př. n.l. **mírovou smlouvu**, jež nebyla ani jednou stranou porušena.

Smlouva mezi Egyptem a Chetity

Smlouva velikého krále Ramesse, miláčka Amonova, mocného krále země egyptské, s Chattušilišem, velkým králem země chetitské, aby byl ustanoven dobrý mír a dobré bratrství hodné všech velkých králů na věčné časy.

Velký král Ramesse, král země egyptské, nevkočí do země chetitské, aby odtud něco vzal, a to nikdy v budoucnu. A velký král Chattušiliš, král země chetitské, nevkočí do země egyptské, aby odtud něco vzal, a to nikdy v budoucnu.

Kdyby ze zahraničí přišel nepřítel do země chetitské a velký král Chattušiliš, král země chetitské, by mi poslal posla se slovy „Přijď a pomoz mi proti němu“, pak já, velký král Ramesse, král země egyptské, mu pošlu své pěší vojsko

Foto 2 Kolosální socha Ramesse II. v Memfisu.
Zdroj: Wikimedia Commons

a válečné vozy, aby bojovaly proti nepříteli a zabránily mu vzít zemi chetitskou. A kdyby byl velký král Chattušiliš, král země chetitské, rozhněván na své poddané, protože proti němu povstali, a poslal by k velkému králi Ramessovi, králi země egyptské, posla se slovy o pomoc, velký král Ramesse pošle své pěší vojsko a válečné vozy, aby zničily všechny, na které je velký král Chattušiliš rozhněván.

Kdyby ze zahraničí přišel nepřítel do země egyptské a velký král Ramesse, král země egyptské, by poslal ke svému bratru Chattušilišovi, králi země chetitské, posla se slovy „Přiď a pomoz mi proti němu“, pak on, velký král Chattušiliš, král země chetitské, mi pošle své pěší vojsko a válečné vozy, aby porazily mé nepřátele. A kdyby velký král Ramesse, král země egyptské, byl rozhněván na své poddané, protože proti němu povstali, poslal posla k velkému králi Chattušilišovi, králi země chetitské, můj bratr Chattušiliš, král země chetitské, pošle své pěší vojsko a válečné vozy, aby zničily všechny, na které je velký král Ramesse rozhněván.

Jestliže jeden muž – nebo též dva nebo tři – ze země egyptské uprchne a přijde k velkému králi Chattušilišovi, králi země chetitské, ať ho velký král Chattušiliš, můj bratr, zatkne a dá ho dovést zpět k velkému králi Ramessovi, králi země egyptské, ten ať není za to jako za zločin potrestán, ani jeho dům ať není zničen, ani jeho žena a děti ať nejsou utraceny, ani on ať není zabit, ani poškozen, a to ani na očích, ani na uších, ani na ústech, ani na nohou.

Otázky a úkoly:

- 1) O jaký typ smlouvy se jedná?
- 2) Za jakých okolností a proč byla tato smlouva uzavřena?
- 3) Charakterizujte podrobněji jednotlivé články této smlouvy.
- 4) Lze z textu smlouvy vyvodit, že by některý ze signatářů smlouvy měl v době uzavření smlouvy mocenskou převahu?
- 5) Zamyslete se nad významem obdobných smluv v minulosti i současnosti.

3) PERIKLES: CHVÁLA ATHÉNSKÉ DEMOKRACIE

Řecko má velmi členitý povrch, jednotlivé roviny jsou od sebe oddělovány četnými horskými hřebeny, které vytvářejí přirozené hranice. Není proto divu, že zde dlouhou dobu nevznikl jednotný stát, ale že Řekové ve starověku žili v **městských státech** (tzv. **polis**), kterých bylo **několik set**. Jednotlivé řecké městské státy se od sebe často velmi výrazně lišily v **politickém uspořádání**. Jedním z nejvýznamnějších řeckých městských států byly **Athény**. Vůdčí postavení při správě athénského státu měla zpočátku **aristokracie**, z jejichž řad byli vybíráni nejvyšší úředníci. Podobně jako jiné městské státy se ale i Athény potýkaly s řadou problémů. Rostoucí politické napětí se na začátku 6. století před naším letopočtem rozhodl svými reformami zmírnit politik **Solón**, který si uvědomoval, že vzájemný boj mezi jednotlivými skupinami obyvatel by Athény oslabil.

Solónovými reformami byla omezena moc aristokracie a určitý podíl na řízení státu získali i nemajetní občané. Tak byly položeny základy athénské **demokracie** (= vlády lidu). V pozdější době byly tyto změny ještě výrazně prohloubeny a každý athénský občan získal právo volit i být zvolen i do nejvyšších úřadů. Významnou úlohu mělo **lidové shromáždění**, jehož se účastnili všichni plnoprávní athénští občané – muži nad 20 let. Tento sněm volil úředníky, navrhoval a schvaloval zákony a řešil politické a finanční otázky.

Chránit demokracii měl tzv. **ostrakismus**, střepinový soud (ostrakón = střep), při němž shromáždění athénští občané napsali na střepy jméno toho, kdo podle nich ohrožoval demokracii v Athénách a usiloval o samovládu. „Vítěz“ tohoto hlasování pak musel na určitou dobu opustit Athény. I athénská demokracie ovšem měla svá omezení – občanská práva neměli **ci-zinci** žijící v Athénách, **ženy** a samozřejmě **otroci**.

V druhé polovině 5. století před naším letopočtem prožily Athény období svého největšího

Foto 3 Periklova busta, římská mramorová kopie řeckého originálu.
Zdroj: Wikimedia Commons

politického, hospodářského i kulturního rozmachu. Tento rozkvět byl spjat zejména s osobností athénské politiky **Perikla**. V tomto období došlo k dalšímu **prohloubení athénské demokracie**. Perikles mj. prosadil, aby athénští úředníci dostávali určitý **plat**. To umožnilo, že úřady nyní mohli zastávat i nemajetní občané, kteří se každodenně živili prací vlastních rukou.

Perikles: Chvála athénské demokracie (úryvek)

My totiž máme státní zřízení, které nepotřebuje nic závidět zákonům sousedů, spíš sami jsme příkladem jiným, než abychom druhé napodobovali. Říkáme mu demokracie, vlada lidu, protože se opírá o většinu, nejen o několik málo jednotlivců; podle zákonů mají všichni stejná práva, když jde o soukromé zájmy, pokud však jde o společenský význam, má při vybírání pro veřejné úřady každý přednost podle toho, v čem vyniká, podle schopností, ne podle své příslušnosti k určité skupině. Když je naopak někdo chudý schopen vykonávat pro obec něco dobrého, není mu v tom jeho nízké společenské postavení na překážku.

Ve vztahu ke společnosti žijeme svobodně a stejná svoboda panuje v každodenním vzájemném styku, kde neplatí žádné podezírání, kde se nehněváme na souseda, jestliže něco dělá podle své chuti, a nevyvoláváme mrzutosti, které sice nemusí být škodlivé, vyhlížejí však nepříjemně.

V soukromém životě se chováme jeden k druhému bez vzájemného obtěžování a v životě veřejném nepřekračujeme zákony, především ze studu, posloucháme své spoluobčany, kteří právě zastávají úřady, a zákony, především ty, které byly psány na ochranu lidí, jimž bylo ukřivděno, a ty, které jsou sice nepsané, ale jejich porušení přináší podle obecného soudu hanbu.

...I způsobem přípravy na válku se lišíme od svých nepřátel. Do svého města dovolujeme vstoupit komukoliv a nestává se, že bychom někdy vyháněním cizinců někomu bránili v poučení nebo v podívání na něco, z čeho by nepřítel mohl mít prospěch, protože by to nebylo utajeno, neboť víc než na vojenské přípravy a úskoky spoléháme na odhodlanost k činům vyrůstající v našem srdci. Ve výchově se některé národy snaží dosáhnout mužnosti namáhavým cvičením hned od dětství, kdežto my trávíme život ve volnosti, a přesto nejsme o nic horší, když dojde k zápasu s rovnocenným soupeřem...

A tak, jestliže jsme ochotni podstupovat nebezpečí raději po životě v pohodlí než po namáhavém výcviku a se statečností vycházející spíš z naší povahy než vynucenou zákony, plyne z toho pro nás výhoda, že se netrápíme předem nepříjemnostmi, které mohou přijít, když se však do nějakých dostaneme, neukážeme se méně odvážní než ti, kteří se stále lopotí. V tom si naše obec zaslouží obdiv, ale zaslouží si ho i jinak.

My totiž milujeme krásu, ale s mírou, a milujeme vědění, ale bez změkčilosti. Bohatství užíváme spíš proto, že nám umožňuje přiměřeně jednat, než proto abychom se jím v řeči chlubili, a přiznat se k chudobě není pro nikoho hanba, ale spíš je hanba nedělat nic, aby se z ní člověk dostal.

Tiž lidé se dokáží starat jak o věci veřejné, tak i o své vlastní, a věnují-li se jiní především svému zaměstnání, nechybí ani jim znalost politického života. My jediní totiž člověka, který se nezajímá o politiku, považujeme ne za člověka držícího se stranou, ale přímo neužitečného, sami rozhodujeme různé otázky nebo o nich patřičným způsobem uvažujeme a nedomníváme se, že řeči činnosti škodí, ale že je spíš chyba neujasnit si všechno řeči dřív, než se přikročí k vykonání toho, co je třeba. . .

I pokud jde o ušlechtilost duše, chováme se opačně než většina lidí. Získáváme si totiž přátele ne tím, že bychom od nich přijímali úsluhy, ale tím že jim je prokazujeme. Kdo prokázal laskavost, je jistější přítel. . . My jediní prokazujeme komukoliv služby beze strachu, ne z prospěchářské vypočítavosti, ale v důvěře ve svobodu. . .

Otázky a úkoly:

- 1) Jaké přednosti má podle autora tohoto textu demokratické uspořádání státu?
- 2) Co je podle tohoto textu nejdůležitějším pilířem athénské demokracie?
- 3) V čem se athénské pojetí demokracie lišilo od současných podob a koncepcí tohoto typu vlády?
- 4) Charakterizujte úlohu Perikla v Athénách.

4) DEMOSTHENÉS A FILIP II.

Vzestup moci Athén vyvolával znepokojení a nepřátelství **Sparty**. Vzájemné napětí mezi nimi nakonec vedlo v roce 431 před našim letopočtem k vypuknutí válečného konfliktu, který je označován jako **peloponéská válka**. Vlekly konflikt vedený z obou stran velmi bezohledně a krutě trval s přestávkami dvacet sedm let. V počáteční fázi války propukl v Athénách mor, jehož obětí se kromě tisíců jiných obyvatel města stal i **Perikles**.

Nakonec Sparta v peloponéské válce zvítězila. Ale i ona byla dlouhotrvajícím konfliktem vyčerpána a nedokázala nadlouho udržet svoji převahu v Řecku. Situace,

při níž byly řecké státy vzájemnými boji oslabeny, nakonec využila **Makedonie**. Její vzestup je spjat zejména s **králem Filipem II.**, který se rozhodl vytvořit ze své země respektovanou mocnost. Vybuodoval silnou armádu a začal obratně zasahovat do sporů mezi jednotlivými řeckými státy. Cílem Filipa bylo sjednotit Řecko pod svojí nadvládou a poté uskutečnit tažení proti **perské říši**.

Filipova politika ale vyvolávala v některých řeckých státech odpor. Hlavním mluvčím Filipových odpůrců se stal athénský řečník **Démostenés**, který ve svých vášnivých proslovech – **filipikách** – vyzýval k boji proti makedonskému králi. Odpůrci Filipa zorganizovali vojenský spolek, který byl ale v roce 338 před naším letopočtem v bitvě u **Chaironeie** makedonským vojskem poražen.

Démostenes a Filip II.

Takové možnosti tehdy měl náš stát a nikdo by kromě uvedeného nemohl jmenovat nic navíc. Jaké pravomoci měl ale Filip II., se kterým jsme bojovali? Především vládl svým spojencům sám jako samovládce, což je ze všech válečných prostředků ten největší. Dále, oni měli neustále v rukou zbraně, za třetí, on měl hojnost peněz a dělal, co za dobré uznal: nemusil při usnášení pronášet řeč, ani se ve veřejném sedění radit, nemohl být žalován udavači ani pohnán k soudu pro protizákonné jednání, nikomu nemusil skládat účty, ne, jednoduše byl sám vládcem, vůdcem, pánem nade všemi. Zato já, který jsem stál v šiku proti němu – vždyť i k tomu je nutno spravedlivě přihlédnout – jakou jsem měl pravomoc? Žádnou, vždyť už tu možnost mluvit před lidem, na které jediné já měl podíl, poskytovali jste jeho placeným přísluhovačům stejně jako mně, a kdykoli mě v něčem překonali – a takových případů bylo mnoho, u jednoho pro to, u druhého pro ono – učinili jste rozhodnutí v zájmu jeho a šli jste (domů).

Otázky a úkoly:

- 1) Jaký typ státního zřízení reprezentoval Démostenés? Jaký naopak Filip II.?
- 2) V čem spatřuje Démostenes příčiny své porážky ve střetnutí s Filipem II.?
- 3) Lze z těchto příčin vyvodit nějaké obecnější závěry týkající se konfliktů mezi zmíněnými státními zřízeními? Pokud ano, tak jaké?
- 4) Najděte k popsání konfliktu analogie v nedávné historii nebo i v současnosti.

5) Z AUGUSTOVA VLASTNÍHO ŽIVOTOPISU

Civilizace starověkého Říma vznikla na území **Apeninského poloostrova**. Kolem roku 500 před naším letopočtem došlo v Římě k vyhnání posledního krále a byla nastolena **republika**. (Toto slovo latinského původu znamená „věc veřejná“ a označuje stav, kdy správa státu je záležitostí všech plnoprávných občanů.)

V čele římské republiky stáli **dva konzulové**. Byli to nejvyšší úředníci, volení lidovým sněmem na jeden rok, kteří měli řadu pravomocí a zastávali i funkce vrchních velitelů vojska. V případě vážného ohrožení Říma byl do čela státu místo konzulů jmenován **diktátor**, který sice získal neomezené pravomoci, ale musel se svého úřadu nejpozději za půl roku vzdát.

Významnou úlohu při řízení římského státu měl **senát**, jakási rada moudrých, složená původně z 300 zkušených starších mužů. Zpočátku měl senát jen pomáhat a radit konzulům, ale postupem času se stal rozhodujícím orgánem státu, který zasahoval prakticky do všech oblastí jeho řízení a měl také dohled nad všemi úředníky. Úředníkem se teoreticky mohl stát kterýkoliv plnoprávný římský občan, ale vzhledem k tomu, že úřady nebyly placené, je v praxi zastávali jen příslušníci bohatých vrstev.

Pronikavé vojenské úspěchy římské armády a získání řady zemí přinášely do Říma obrovské bohatství. To ale mělo i svoji odvrácenou stranu a římská republika jako forma vlády se začala ocitát v krizi. Řešení bylo nakonec nalezeno ve větším soustředění moci. Jediným vládcem římské říše se po svém vítězství v občanské válce stal **Octavián**. Senát mu udělil čestné jméno **Augustus** (Vznešený) a stejně jako Caesar přijal titul

Foto 4 Mramorová socha císaře Augusta.

Zdroj: Wikimedia Commons

imperátor, díky kterému měl vrchní velení nad armádou. Formálně Octavián ale vládl společně se senátem a vystupoval jen jako **první občan ve státě – princeps**. Proto se také tato forma vlády označuje jako **principát**. Ve skutečnosti ovšem všechny klíčové úřady ve státě zastával on nebo jeho stoupenci a všechna důležitá rozhodnutí byla v jeho rukou. Byly tak položeny základy nového státního zřízení, které je označováno jako **císařství** (císař od jména Caesar).

Ve své politice se Augustus snažil odstranit neblahé následky občanských válek a oživit hospodářství. Vnitřní mír, který v jeho době v římské říši nastal, prospíval rozvoji zemědělství, obchodu a řemesel v Itálii i v provinciích. V jeho době došlo i k rozsáhlému rozmachu stavební činnosti v Římě. Augustus také zpřísnil dohled nad úředníky spravujícími provincie, aby nedocházelo k jejich nepřiměřenému útlaku. Rovněž chtěl upevnit římskou společnost i uvnitř a vydanými zákony se snažil posílit soudržnost rodin. Uvědomoval si také význam umění a podporoval zejména **básnictví**. V jeho době působili v Římě významní básníci **Ovidius**, **Horatius** a **Vergilius**. V zahraniční politice se Augustus snažil o zabezpečení hranic římské říše.

Z Augustova vlastního životopisu

„Činy božského Augusta vyryté na dvou bronzových pilířích, vystavených v Římě, následují v opise

1. *Maje devatenáct let věku, sebral jsem z vlastního popudu a na vlastní náklad vojsko, s jehož pomocí jsem stát ujařmený samovládou (Antoniovy) strany osvobodil ... Lid mne pak ... zvolil konsulem, když oba konsulové padli ve válce, a triumvirem k uspořádání státu.*
2. *Vrahy svého otce jsem vypudil do vyhnanství, a když potom zvedli hlavu proti státu, dvakrát jsem je porazil v bitvě. Války pozemní i námořní, občanské i zahraniční po všem okrsku zemském jsem často vedl a zvítěziv ušetřil jsem všech občanů, kteří prosili o milost. Cizí národy, jimž bylo možno odpustit bez obav, jsem hleděl raději zachovat než vyhubit ...*
3. *Dvakrát jsem slavil ovace, třikrát jsem jel v kurulském triumfu a jedenadvacetkrát jsem byl provolán imperátorem. Když mi pak senát přiřkl další triumfy, vzdal jsem se jich. O mých triumfech bylo vedeno před mým vozem králů nebo královských dětí devět. Konzulem jsem byl (už) třináctkrát, když jsem toto psal, a byl jsem třicátý sedmý rok nositelem tribunské moci.*
4. *Diktaturu, která mi byla nabídnuta jak lidem, tak senátem ... jsem nepřijal ...*

5. *Prvním mužem senátu jsem byl až do toho dne, kdy jsem toto psal, čtyřicet roků. Byl jsem nejvyšším pontifikem, augurem, (jedním) z patnácti mužů ke konání obětí, ...*
6. *Jsa konsulem po šesté, provedl jsem s kolegou Markem Agrippou sčítání lidu ... Při té slavnostní uzávěrce bylo napočítáno římských občanů 4 063 000 hlav ...*
7. *Vojenské kolonie jsem založil v Africe, na Sicílii, v Makedonii, v obou Hispániích, v Acháji, v Asii, Sýrii, v Narbonské Galii, Pisídii. Itálie pak má 28 kolonií.*
8. *Za svého šestého a sedmého konsulátu, jakmile odstranil občanské války a dostal se souhlasem všech moc nade vším, předal jsem stát ze svých rukou pod vládu senátu a lidu římského. Za tuto zásluhu jsem byl z usnesení senátu nazván Augustem, veřejně mého domu byly jménem státu ověnceny vavřínem, nad mé dveře byl zavěšen občanský věnec a v Juliově radnici byl vystaven zlatý štít, který mi věnoval senát a lid římský za mou ctnost, dobrotivost, spravedlnost a zbožnost, jak dosvědčuje nápis na tom štítě.*

Otázky a úkoly:

- 1) Octavianus se po roce 31 př.n.l. stal jediným vládcem v římské říši. Jakého názvu se dostalo jeho vládě?
- 2) Popište, jakým způsobem ovládal a kontroloval Octavianus i jeho nástupci státní moc v Římě?
- 3) Octavianus se označoval jako „princeps inter pares“. Co tento latinský termín znamená? Zamyslete se nad obsahem tohoto sousloví.
- 4) Zhodnoťte, jaké výhody a nevýhody mělo (a má) soustředění státní moci v rukou jednoho člověka. Zkuste najít historické důvody, proč k tomuto soustředění moci došlo ve starověkém Římě.

6) KÁZÁNÍ PŘIPISOVANÉ BUDDHOVI, HOVORY KONFUCIOVY A KNIHA O CESTĚ A JEJÍ CTNOSTI

Vznik civilizace v **Indii** byl – podobně jako u jiných starověkých říší – výrazně spjat s místními přírodními podmínkami. V nejvyšším pohoří světa **Himalaji** pramení největší indické řeky **Indus**, **Ganga** a **Brahmaputra**. Mohutné hory, džungle a oceány oddělují Indický poloostrov od okolí, takže indická civilizace se vyvíjela poměrně samostatně. Indové výrazně přispěli k obohacení lidské kultury. V matematice používali **desetinnou soustavu** a jako první počítali s **nulou**. Vytvořili číslice, které dnes využíváme i my (tzv. arabské číslice). Vysokou úroveň měla i jejich **astronomie**. K nejvýznamnějším dílům světové literatury patří staroindické eposy **Rámanjá** a **Mahábhárata**.

Významnou osobností indického myšlení se v 6. století před naším letopočtem stal **Buddha** (Osvícený), který hlásal, že člověk by se měl odvrátit od pozemského světa plného utrpení a dosáhnout stavu **úplné blaženosti**. Nejrozšířenějším náboženstvím v Indii je ale **hinduismus**, jehož součástí je i učení o převtělování (reinkarnaci) duše zemřelého do jiného těla.

Mezi nejstarší oblasti vzniku civilizací patřila také **Čína**. Zatímco do Egypta a Indie se **zemědělství** rozšířilo z Mezopotamie, v Číně vzniklo samostatně. Podobně jako v případě jiných starověkých říší byl i v Číně vznik civilizace svázán s velkými řekami. Byly to **Žlutá řeka** (Chuang-che) a **Dlouhá řeka** (Jang-c-tiang), které přinášely z hor do nížin dostatek vláhy.

Čínská kultura je nesmírně starobylá a vyspělá. Mezi čínské vynálezy patří např. **papír**, **kompas** a **střelný prach**. Písmo vzniklo v Číně už ve 2. tisíciletí před naším letopočtem. Původně bylo písmem

Foto 5 Velká socha Buddhy v Hongkongu.
Zdroj: Wikimedia Commons

obrázkovým, posléze se obrázky změnilly ve znaky, které označují jednotlivá slova. Toto písmo Číňané používají v podstatě až do současnosti. Celkem má kolem 50 tisíc znaků, pro běžné čtení jich stačí asi 3 tisíce.

Významným čínským myslitelem byl **Konfucius**, který žil na přelomu 6. a 5. století před naším letopočtem. Za základ dobře fungující společnosti považoval **harmonické uspořádání vztahů mezi lidmi**. Kládí velký důraz na **mravnost a konání dobra**.

Minimálně do 4. století před naším letopočtem sahají také kořeny **taoismu**. Zásadní vliv na jeho vznik měla kniha Tao te ťing (Kniha o cestě a ctnosti), která je připisována učenci **Lao-c'**. Taoisté ve své filozofii rozvinuli jednu z významných myšlenek čínské filozofické spekulace – myšlenku o vzájemném propojení přírodního řádu a lidského života. Základní silou vesmíru je podle nich **tao**, pralátka vesmíru, jeho prapříčina.

Kázání připisované Buddhovi

Tedy oslovil Vznešený pět mnichů: „Jsou dvě krajnosti, jimž se má vyhnout ten, kdo se zřekl světa. Které jsou to dvě krajnosti? Život věnovaný radovánkám a rozkoším... a život oddaný sebetřýznění, plný strádání, neušlechtilý a neprospěšný... poznání střední cesty... vedoucí k uklidnění, k vědění, k plnému probuzení, k nirváně. Je to ušlechtilá osmidílná cesta, totiž: pravý názor, pravá úvaha, pravá řeč, pravé jednání, pravé žití, pravé snažení, pravá bdělost, pravé soustředění. Toto pak je ušlechtilá pravda o strasti: zrození je strastné, stárí je strastné, smrt je strastná, spojování s věcmi nemilými je strastné, odlučování od věcí milých je strastné, když člověk nezíská, po čem touží, i to je strastné...“

*Pravda o vzniku strasti je ona žízeň, jež vede k znovuzrození, doprovázená radostí a vášní, tu a tam se z něčeho těšíci – toť žížeň chtíče, žížeň bytí, žížeň zániku...
Pravda o zániku strasti: je to zánik oné žízně spočívající v naprosté bezvášnivosti, je to vzdání se zbavení se, nepopřávání místa oné žízni... Vedťe čistý život, by byla zcela ukončena strast.*

Hovory Konfuciovy

Pravil mistr: Povinností jinocha je chovat se dobře doma k rodičům a k starším lidem mimo dům, být opatrný v slibech a přesný v jejich dodržování, být laskavý ke každému a zejména hledat spojení s Dobrem. Zbude-li ještě nějaká síla, až toto vše vykoná, nechť se vzdělává. Bohatství a hodnosti si přeje každý muž, ale musí

se jich vzdát, je-li jich možno dosáhnout pouze na úkor Cesty, kterou vyznává. Chudobu a nepatrnost nenávidí každý muž, ale musí je přijmout, může-li se jim vyhnout jen na úkor Cesty, kterou vyznává. Urozený člověk, který se rozejde s Dobrem, nezasluhuje toho jména. Ani na tak dlouho, co by požil misku rýže, nesejde urozený člověk z cesty Dobra. Nikdy se neženě kupředu tak, aby při cestě Dobra nesetřval, nikdy není tak na dně, aby při cestě Dobra nesetřval.

Lao-c': Kniha o cestě a její ctnosti

Kdybych ovládal vědění, šel bych po veliké cestě. Jediná věc, které se bojím, je činnost...

Země je spravována spravedlností, válka je vedena chytrostí, vláda v zemi se uskutečňuje nečinností... Když bují zákony a rozkazy, zvětšuje se počet zlodějů a lupičů. Moudrý člověk toto praví: nebudu-li zasahovat, lid se bude sám měnit, budu-li klidný, lid sám se bude spravovat, budu-li nečinný, lid sám zbohatne, jsem-li prost vášní, lid se stane upřímným. Bude-li vláda klidná, lid se stane upřímným. Jestliže vláda zasahuje, lid bude nešťastný... Moudrý člověk je proto spravedlivý a druhému nic nebere. Je nezištný a druhému neškodí. Je pravdivý a nedělá nic špatného. Je jasný, netouží však po záři. Kdo zasahuje, setká se s nezdarem. Moudrý člověk je proto nečinný, a nesetká se s nezdarem. Kdo bedlivě dokončuje své dílo, stejně jako je začal, bude vždy šťasten... Řídí se přirozeností věcí a nepovažuje se svévolně zasahovat.

Otázky a úkoly:

- 1) Najděte hlavní myšlenky obsažené v uvedených úryvcích a pokuste se je interpretovat.
- 2) Jaké hodnoty a vlastnosti jsou v jednotlivých úryvcích oceňovány? Vysvětlete proč.
- 3) Pokuste se porovnat „východní myšlenkový svět“ reprezentovaný uvedenými úryvky se „západním“ myšlením, tak jak je obvykle vnímáno. Jaké rozdíly nebo naopak shody nacházíte?

7) DESATERO PŘIKÁZÁNÍ A MATOUŠOVO EVANGELIUM

Oproti jiným starověkým národům, které měly více bohů, dospěli Židé už ve starověku k uctívání jednoho boha, byli tedy **monoteisté**. Z židovského náboženství (**judaismu**) později významně vycházela i další monoteistická náboženství – **křesťanství** a **islám**.

Nejvýznamnější literární a historickou památkou z oblasti Palestiny je **Bible**. Ta se skládá ze dvou částí. Ve **Starém zákoně** jsou popsány dějiny Židů od stvoření světa, **Nový zákon** je spjat s působením **Ježíše Krista**. Pro Židy jsou ovšem posvátné jen texty **Starého zákona**, které jsou základem jejich náboženství.

V 1. století našeho letopočtu vzniklo v římské provincii Judea v oblasti dnešní Palestiny **křesťanství**. Jeho základem je víra v **Ježíše Krista**, který se podle křesťanské tradice narodil v Betlémě v době vlády císaře Augusta. Základem učení, se kterým vystoupil, byla láska k bližnímu, uskutečňování dobrých skutků a odpuštění provinění. Ježíš shromáždil kolem sebe své oddané stoupence, **apoštoly**, kteří měli novou víru šířit.

Pro křesťany je Ježíš Kristus **Božím synem**, který po své smrti na kříži **vstal z mrtvých a vstoupil na nebe**. Svou smrtí zbavil lidstvo dědičného hříchu a ukázal mu **cestu ke spáse**. Základní morální zásady křesťanství a judaismu jsou obsaženy v **Desateru božích přikázání**. Nejpodrobnější svědectví o životě a působení Ježíše Krista pak přinášejí čtyři části Nového zákona – **evangelia**.

Apoštolové i další první křesťané byli vesměs Židé a první křesťanská obec vznikla v **Jeruzalémě**. Její příslušníci ale museli čelit pronásledování ze strany stoupenců tradiční židovské víry. Postupně vznikaly díky působení apoštolů i na jiných místech římské říše další křesťanské obce a křesťanství zapouštělo kořeny mezi nežidovským obyvatelstvem mnohem výrazněji než mezi

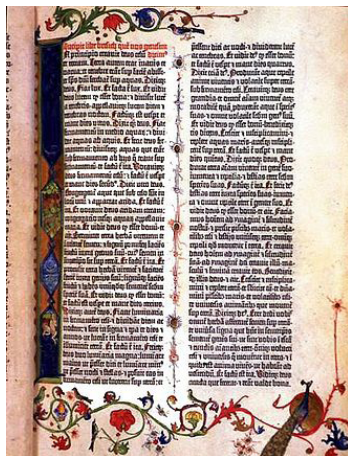

Foto 6
Gutenbergova bible z roku 1452.
Zdroj: Wikimedia Commons

Židy. Vznikala křesťanská organizace – **církev**. Vůdčí úlohu při jejím utváření měl zejména **apoštol Pavel**, určitým centrem církve se stala křesťanská obec v Římě, jejímž zakladatelem byl **apoštol Petr**.

I když byli Římané nábožensky snášenliví, nové náboženství brzy začalo narážet na jejich nedůvěru a odpor. Důvody byly ale spíše **politické**. Křesťané odmítali uctívat římské bohy a prokazovat božské počty císařům, což bylo vnímáno jako protistátní zločiny. Navíc Římané zpočátku ani nerozlišovali mezi křesťany a Židy, kteří se proti římské nadvládě často bouřili, a proto byli považováni za podezřelé. I přes občasná pronásledování ale počet křesťanů rostl. Teprve ve 4. století našeho letopočtu došlo k obratu, křesťanství bylo římským císařem **Konstantinem** nejdříve povoleno a později se stalo **oficiálním náboženstvím** římské říše.

Desatero božích přikázání

1. *V jednoho boha věřití budeš.*
2. *Nevezmeš jména Božího nadarmo.*
3. *Pomni, abys den sváteční světil.*
4. *Cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byl a dobře ti bylo na zemi.*
5. *Nezabiješ.*
6. *Nesesmilníš.*
7. *Nepokradeš.*
8. *Nepromluvíš křivého svědectví proti bližnímu svému.*
9. *Nepožádáš manželky bližního svého.*
10. *Nepožádáš statku bližního svého.*

Evangelium sv. Matouše

O zabití

Slyšeli jste, že bylo řečeno otcům: „Nezabiješ! Kdo by zabil, bude vydán soudu.“ Já však vám pravím, že již ten, kdo se hněvá na svého bratra, bude vydán soudu; kdo snižuje svého bratra, bude vydán radě; a kdo svého bratra zatracuje, propadne ohnivému pecku. Přinášíš-li tedy svůj dar na oltář a tam se rozpomeněš, že tvůj bratr má něco proti tobě, nech svůj dar před oltářem a jdi se nejprve smířit se svým bratrem; potom teprve přijď a přines svůj dar.

O odplatě

Slyšeli jste, že bylo řečeno: „Oko za oko a zub za zub.“ Já však vám pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou; a tomu, kdo by se s tebou chtěl soudit o košili, nech i svůj plášť. Kdo tě

donutí k službě na jednu míli, jdi s ním dvě. Kdo tě prosí, tomu dej, a kdo si chce od tebe vypůjčit, od toho se neodvracej.

O lásce k nepřítelům

Slyšeli jste, že bylo řečeno: „Milovati budeš bližního svého a nenáviděti nepřítele svého.“ Já však vám pravím: Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují, abyste byli syny nebeského Otce; protože on dává svému slunci svítit na zlé i dobré a dešť posílá na spravedlivé i nespravedlivé.

Jak prokazovat dobrodiní

Když prokazuješ dobrodiní, nechtěj budít pozornost, jako činí pokrytci v synagógách a na ulicích, aby došli slávy u lidí; amen, pravím vám, už mají svou odměnu. Když prokazuješ dobrodiní, ať neví tvé levice, co činí pravice, aby tvé dobrodiní zůstalo skryto, a tvůj Otec, který vidí, co je skryto, ti odplatí.

O zabezpečení života

Neukládej si poklady na zemi, kde je ničí mol a rez a kde zloději vykopávají a kradou. Ukládej si poklady v nebi, kde je neničí mol ani rez a kde je zloději nevykopávají a nekradou. Neboť kde je tvůj poklad, tam bude i tvé srdce.

Otázky a úkoly:

- 1) Bible se dělí na dva větší celky, Starý a Nový zákon. Z jakých dalších částí se oba tyto celky skládají?
- 2) V jakých jazycích byly původně Starý a Nový zákon zapsány?
- 3) Charakterizujte obsah obou úryvků. Jaké zásady a myšlenky obsahují?
- 4) Uveďte aspoň některé rozdíly mezi judaismem a křesťanstvím.

Ve 4. století našeho letopočtu vpadli z asijských stepí do Evropy kočovní **Hunové**. Jejich vpád vyvolal rozsáhlý pohyb jednotlivých kmenů a národů, kterému se říká **stěhování národů**. Těchto přesunů, které trvaly až do 6. století našeho letopočtu, se zúčastnily zejména **germánské kmeny**, ale v poslední fázi také **Slované**.

Germáni se v rámci stěhování národů přesunovali na území **západořímské říše** a zpečetili tak její zánik. Tyto události jsou považovány za konec **starověku** a počátek nové epochy v dějinách lidstva – **středověku**. Jeho první období zhruba od roku 500 do roku 1200 je označováno jako **raný středověk**. Na obsazených územích začali Germáni zakládat své vlastní státy, tzv. **barbarská království**.

Při příchodu na území římské říše Germáni částečně přijímali jazyk a kulturu místního usedlého obyvatelstva, včetně **křesťanské víry**, přinášeli si však i vlastní zvyky a dovednosti (např. výrobu dlouhých mečů). Na rozdíl od antické kultury, která byla výrazně spojena s městy, byla germánská civilizace převážně **vesnická**. Dosavadní antická města v Evropě v důsledku častých válečných nájездů většinou zpustla a počet jejich obyvatel se výrazně snížil. Zemědělství bylo v tomto období jen velmi nevykonné, rolníci obdělávali primitivními nástroji nedostatečně hnojnou půdu a v důsledku neúrody často propukaly hladomory. Znalost čtení a psaní přestala být běžná a stala se výsadou jen úzkého okruhu lidí, v drtivé většině **křesťanských kněží**.

8) SÁLSKÝ ZÁKONÍK A KAREL VELIKÝ JAKO PANOVNÍK

Nejvýznamnější tzv. barbarskou říši v raném středověku vytvořily germánské kmeny **Franků**. Ty se na konci 5. století našeho letopočtu přesunuly do bývalé římské provincie Galie, podmanily si zdejší obyvatelstvo a začaly dobývat i okolní území. Jejich panovníkem byl **Chlodvík**, který se nechal **pokřtít**, čímž získal podporu **katolické církve**. Jeho nástupci pokračovali ve vojenských výbojích, bojovali i proti Slovanům ve střední Evropě a podařilo se jim rovněž zastavit vpád **Arabů** z Pyrenejského poloostrova.

Nejvýznamnějším a nejslavnějším panovníkem Franské říše se stal **Karel Veliký** (vládl 768–814). Dlouhá staletí poté byl chápán jako vzor dokonalého a úspěšného panovníka a jeho jméno dodnes v češtině žije v panovnickém titulu **král**. Karel vojenskými taženími podstatně rozšířil území své říše, takže kromě západní a střední Evropy sahala i do severní Itálie. Roku 800 byl korunován papežem v Římě na **císaře**. Tak mělo dojít k obnovení římské říše na nových křesťanských základech.

Karel Veliký se snažil i o rozvoj kultury a písemnictví. Na svůj dvůr zval významné učence i umělce, byly pořizovány opisy prací antických spisovatelů. Z písma používaného v Karlově době se později vyvinula **latinka**, kterou píšeme dodnes.

Obrovská říše ale dlouho nepřežila Karlovu smrt. V roce **843** došlo k jejímu rozdělení na **západofranskou říši** (pozdější Francii) a **východofranskou říši**, jejíž území se do značné míry překrývá s dnešním Německem.

Franský zákoník Lex Salica (Sálský zákoník)

1. *Zabije-li svobodný Franka či jiného barbara, který žije podle sálského práva, budiž odsouzen zaplatit 8000 denárů.*
2. *Vhodí-li jej do studně či potopí pod vodu, budiž odsouzen zaplatit 24 000 denárů.*

Foto 7 Jezdecká soška Karla Velikého z 9. století ve francouzském Louvru.
Zdroj: Wikimedia Commons

4. Zabije-li někdo toho, kdo je v královské družině, budiž odsouzen zaplatit 24 000 denárů.
7. Bude-li však zabit Říman – držitel, to je ten, kdo v pagu, kde bydlí, drží vlastní majetek, budiž ten, koho usvědčí, že jej zabil, odsouzen zaplatit 4000 denárů.
8. Zabije-li někdo Římana – poplatníka, budiž odsouzen zaplatit 1800 denárů...

Otázky a úkoly:

- 1) Jaké právní principy tento zákoník obsahuje?
- 2) Co nám text zákoníku říká o sociálním a etnickém složení společnosti?
- 3) V čem se toto pojetí práva liší od současnosti?

Einhard: Vita Caroli Magni

Karel byl střídavý v jídle a pití, střídmější ovšem v pití, neboť v nejvyšší míře hnusilo se mu opilství na každém člověku, což teprve když šlo o jeho blízké. ... Velmi zřídka pořádal hostiny a jenom při zvláštních oslavách, tehdy však s účastí mnoha pozvaných hostů. ... Dával si také předčítat dějiny nebo vyprávění z minulosti. ...

Řeč měl bohatou a plynulou, a co chtěl, mohl snadno a jasně vyjádřit. Nespokojoval se však jenom se znalostí mateřského jazyka, ale věnoval se také učení cizím řečem: v latině udělal také velké pokroky, že jí mluvil jako vlastní řečí, řečtině však rozuměl lépe, než sám jí mluvil. Byl tak výmluvný, že se téměř mohl zdát upovídaným. O svobodná umění velmi pečoval, jejich mistrů velmi si vážil a prokazoval jim velké pocty. Naučil se také umění početnímu a s úžasnou pílí a velkou touhou po poznání bádával o běhu hvězd. Pokoušel se rovněž o psaní a z toho důvodu měl ve zvyku brát si do postele pod polštář tabulku a knížku, aby si ve volných chvílích cvičil ruku v obkreslování písmen. Avšak v tomto směru měl málo úspěchu, protože své úsilí začal přilížit pozdě.

Otázky a úkoly:

- 1) V čele jakého státního útvaru stál Karel Veliký? Jak tento státní útvar vznikl?
- 2) Proč pokládáme za vrchol říše období, kdy v ní byl panovníkem Karel Veliký?
- 3) Karel Veliký se snažil povznést vzdělanost. Jakými naukami se on sám zabýval?
- 4) Jaké jazyky ovládal Karel Veliký? V čem se vymykal tehdejšími požadavkům kladeným na panovníka?

9) OKUPAČNÍ PRÁVO PRO SASKO A INSTRUKCE PAPEŽE ŘEHOŘE I. O PŘEMĚŇOVÁNÍ POHANSKÝCH CHRÁMŮ V KŘEŠŤANSKÉ A O VYUŽITÍ POHANSKÝCH ZVYKŮ

Křesťanská církev přežila zánik západořímské říše a konec antické civilizace v západní Evropě a její existence pokračovala i v období středověku. Křesťanská víra se také posléze různými cestami a způsoby šířila i na území, která původně nebyla součástí římské říše (např. i do českých zemí).

V církvi postupně zaujali klíčové místo **kněží**, kteří přijali zvláštní posvěcení a jsou pokládáni za prostředníky mezi bohem a věřícími. Jejich úkolem je vykonávat náboženské obřady a šířit a upevňovat křesťanskou víru mezi lidmi. Hlavou církve v západní Evropě se stal **papež**, sídlící v Římě, který je považován za nástupce nejvýznamnějšího z Kristových učedníků (apoštolů) – **svatého Petra**. V průběhu staletí se postupně formovala církevní organizace. Její nejmenší jednotkou je farnost, kterou spravuje **farář**, větší církevní území jsou podřízena **biskupům** a několik biskupství tvoří **arcibiskupství**. Arcibiskupové pak podléhají přímo papeži.

Další významnou součástí církve představovaly **kláštery**, které hrály ve středověku mimořádně významnou úlohu i jako centra vzdělání, vznikaly v nich školy a dílny určené k **opisování knih**. Mezi mnichy byla také řada významných učenců a umělců.

Křesťanství a církev hrály ve středověku nesmírně důležitou úlohu při vzniku a upevňování států, protože společná křesťanská víra spojovala lidi z různých rodů a kmenů do jednoho celku. Křesťanská církev také poskytovala středověkým vládcům oporu, kterou potřebovali při správě svých zemí, a vedla lidi k přesvědčení, že panovnická moc je ustanovena z **boží vůle**, které se nesmí protivit.

Foto 8 Idealizovaný portrét Řehoře I. od Antonella da Messina.

Zdroj: Wikimedia Commons

Díky přízni panovníků a šlechty nabyly církve **velký majetek i vliv**. Z darů bohatých věřících získávaly kláštery, biskupství i jiné církevní instituce rozsáhlé pozemky i s rolníky, kteří na nich pracovali. Prostí věřící byli povinni odvádět církvi pravidelné poplatky, tzv. **desátky**, které byly určeny k obživě kněží a na stavbu kostelů. S vysokými církevními úřady, které byly obsazovány většinou příslušníky šlechtických rodů, se spojilo bohatství a moc. To samozřejmě vyvolávalo závist i kritiku.

Capitulatio de partibus Saxoniae (Okupační právo pro Sasko) – konec 8. století

4. *Kdo pohrdaje křesťanstvím poskvrní svatý 40 denní půst a pojí maso, budiž potrestán smrtí, avšak kněz ať zváží, zda snad někdo nebyl nouzí přiveden k hříchu, že maso pojedl.*
7. *Jestli někdo podle pohanského zvyku dá strávit tělo zemřelého člověka plamenem a jeho kosti v popel obrátí, budiž potrestán na životě.*
8. *Jestliže napříště někdo z národa Sasů, mezi nimi neznám, by se chtěl ukrývat jako nepokřtěný a přijít ke křtu by pohrdavě odmítal a chtěl zůstat pohanem, budiž potrestán smrtí.*
20. *Jestliže někdo uzavře zakázané nebo nedovolené manželství, zaplatí 60 solidů, je-li to šlechtic, 30, je-li svobodný...*

Otázky a úkoly:

- 1) V jaké historické situaci byla tato právní norma vydána?
- 2) Co bylo jejím cílem?
- 3) Odhadněte, proč byly tresty v ní uvedené tak přísné.

Instrukce papeže Řehoře I. z roku 601 n. I. o přeměňování pohanských chrámů v křesťanské a o využití pohanských zvyků

„Dovede-li vás všemohoucí Bůh k velmi ctihodnému muži, našemu bratrovi Augustovi biskupovi, řekněte mu to, o čem dlouho jsem v otázce Anglů uvažoval, totiž, že neměli by usilovat o ničení svatyní bohů u toho lidu, ale samotné sochy bohů v nich se nacházející ničit. Avšak je třeba světit vodu, kropit jí ony svatyně, je nutné stavět oltáře, vkládat do nich ostatky, poněvadž jsou-li tyto svatyně mohutně stavěné, je

třeba přeměňovat je z míst uctívání démonů na místa cti pravého Boha. Je zapotřebí to učinit proto, aby lid, když uvidí své svatyně nezbourané, vytrhl blud ze srdce a poznává pravdivého Boha a uctívaje ho, přicházel s větší důvěrou k místům, na která si zvykl. A protože tento lid si zvykl také zabíjet mnoho volů jako obět pro demony, bylo by zapotřebí také nějakou slavnost v rámci těchto obřadů pro ně změnit, aby v den posvěcení kostela nebo v den narození svatých mučedníků, jejichž ostatky jsou tam uchovány, stavěl si z větví stromů stany poblíž těchto kostelů a oslavoval tuto slavnost zbožnými hody. A necht' onen lid neobětuje zvířata Satanovi, necht' je však zabijí ke chvále boží a necht' je pojídá a skládá díkůvzdání dárci všeho, jelikož je nasycen pokrmem. Neboť je nepochybné, že prostým myslím nelze najednou všechno vzít. Protože ten, kdo se snaží vstoupit na nejvyšší místo, stoupá pomocí stupňů a kročeňů, ne však skoky.“

Otázky k textu:

- 1) Ve kterém roce byla vydána tato instrukce a kdo je jejím autorem?
- 2) Jakým způsobem měla podle této instrukce křesťanská církev přistupovat k pohanským svatyním a zvykům? Proč byl tento způsob zvolen?
- 3) Ve kterých křesťanských svátcích a tradicích nalezneme dodnes stopy tohoto přístupu?
- 4) Srovnejte tento přístup k šíření křesťanství s přístupem obsaženým v předchozím dokumentu.

10) MAGNA CHARTA LIBERTATUM

Normanský vévoda **Vilém Dobytel** po dobytí Anglie v roce **1066** dokázal podstatně upevnit panovnickou moc v této zemi. V tom pokračovali i jeho nástupci na anglickém trůně. Určitým vrcholem byla vláda krále **Jindřicha II.**, kterému se kromě vlády v Anglii podařilo získat i kontrolu nad takřka polovinou Francie. To už přímo ohrožovalo postavení francouzských králů z rodu **Kapetovců**. Došlo proto k otevřenému boji, v němž anglický král **Jan Bezzemek** po roce 1200 většinu svých území ve Francii ztratil.

Tyto porážky oslabily i královo postavení v Anglii. Anglická šlechta toho využila a vynutila si v roce 1215 vydání **Velké listiny svobod**, která omezovala panovnickou moc. Král nyní musel svolávat zástupce šlechty a měst a radit se s nimi. Tak byl vytvořen základ **anglického parlamentu**, který se postupně stal protiváhou královské moci.

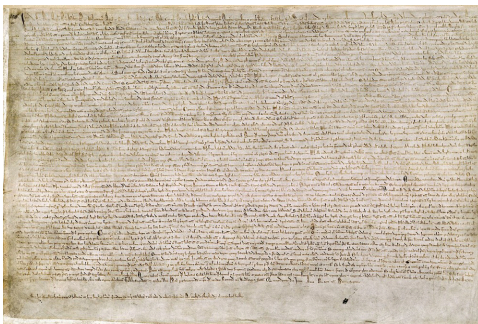

Foto 9 Magna charta, verze z roku 1215.
Zdroj: Wikimedia Commons

Magna Charta Libertatum

... Žádný svobodný člověk nebude zatčen nebo uvězněn nebo zbaven majetku nebo prohlášen za psance nebo poslán do vyhnanství a nebude mu způsobena žádná škoda ... nestane-li se tak na základě soudního výroku jemu rovných nebo na základě zákonů země. ... Žádné daně nebudou v našem království požadovány, nebudou-li schváleny obecnou radou našeho království, vyjímaje případ, že by šlo o vykopení nás samých, vypravení našeho staršího syna do pole a k vypravení naší nejstarší dcery při jejím prvním sňatku. A v těchto případech nebude třeba vypisovat jinou než rozumnou daň.

Abychom zřídili obecnou radu království, svoláme arcibiskupy, biskupy, opaty, hrabata a velké barony zvláštními listy, zpečetěnými naší pečeti, a nadto dáme svolati našimi šerify všechny, kdož jsou našimi přímými vazaly. Nechť si páni zvolí 25 baronů z tohoto království podle své volby, kteří mají všemi prostředky pozorovat, dodržovat a prosazovat mír a svobody, které jsme vám udělili. Jestliže král nebude dodržovat své závazky, nechť těchto dvacet pět baronů se vším lidem země nás donutí škodou, všemi prostředky, které budou v jejich moci, tj. tím, že se zmocní našich hradů, naší půdy, našeho majetku ... až bude škoda opravena podle jejich přání ...

Otázky a úkoly:

- 1) Přeložte název listiny do češtiny.
- 2) Jakými konkrétními způsoby tato listina omezuje moc krále? Za jakého anglického panovníka vstoupila v platnost?
- 3) Angličané považují tuto listinu za základ důležité státní instituce. Které?

11 PIERRE DU BOIS: O ZNOVUZÍSKÁNÍ SVATÉ ZEMĚ

Francouzským králům se naopak dařilo po vítězství nad Angličany svoji moc upevňovat. Když se francouzský král **Filip Sličný** dostal do sporu s papežem, přinutil ho odejít z Říma a usadit se v jihofrancouzském městě **Avignonu**. Zde pak papežové prakticky pod dohledem francouzských panovníků sídlili několik desítek let. Jedním z publicistů, který ve svých politických textech hájil zájmy francouzského krále, byl **Pierre du Bois** (asi 1255 – po 1321).

Pierre Du Bois: O znovuzískání Svaté země (asi 1306, úryvky)

...Viděli jsme, že Němci a Španělé kvůli svým četným válkám již dlouho nepřišli na pomoc Svaté zemi a také to nemohli učinit, i když jsou věhlasnými válečníky. Války katolíků mezi sebou jsou tím nejodsouzenějšími, protože je se u mnoha mužů, kteří v nich padli, obávat věčné smrti. Neboť čím častěji vedou války, tím větší je jejich touha začít války nové, drží se pevně zvyku a nepolepšují se, neusilují během válek a po nich o mír a neudrží jej, neváhají začít nové války a nehledí toho, co řekl filozof, učitel krále Alexandra: Každá válka sama o sobě je zlá a nepřipustná, ale kdo válku začne ze své vůle, je nejhorší ze všech zločinců. Nelze-li však dosáhnout míru jinak, pak je spravedlivým mužům dovoleno vést válku, aby se lidé po ní, když je mír znovu vybudován, mohli věnovat získávání ctností a znalostí. Jiný druh války než tento je nedovolený také podle názorů občanského práva...

Vznikají stále nové války, protože podněcovatelé rozbrojů svým pokušením, našeptáváním, nekonečnými podvody a ničemnostmi usilují o to, aby počet zavrženíhodných konfliktů rostl, čímž všim kazí úsilí o znovuzískání Svaté země. Nechtějí, aby síly katolíků byly sjednoceny, přičemž platí slova filozofa, že každá sjednocená síla je větší než tatáž ve stavu rozptýlení a rozdělení.

Aby byl mír zajištěn, má papež svolat koncil všech králů a knížat, který bude mít v rukou vedení všech státních záležitostí. Válka mezi křesťanskými státy bude zakázána, rušitele míru stihne trest zabavení statků, a nadto budou přeloženi do Svaté země, aby tam bojovali v předních liniích proti nevěřícím. Konfiskovaný majetek bude tvořit základ válečné pokladny. Země vzdorných budou obklíčeny, vyhladověny a obsazeny. Kdo by chtěl žalovat pro učiněná bezpráví, nechť se na místo vedení války dovolává smírčího soudu.

Koncil má volit jako smírčí a rozhodčí soudce duchovní nebo jiné moudré, zkušené a práva znalé muže, kteří pro každý případ zvolí jako porotce tři soudce v hodnosti

prelátů a tři ostatní, a to majetné muže, od kterých lze očekávat, že nebudou podplaceni láskou nebo nenávisí, strachem nebo žádostivostí. Tito se mají sejít na vhodném místě, když byli předtím přísně vzati pod přísahu, a poté by před jednáním dostali krátce a jasně sepsané žádosti a obhajoby jednotlivých stran – přebytečné a nevhodné argumentace je třeba odmítnout. Pak mají přijmout svědky a převzít doličný materiál a pečlivě jej přezkoumat. Každý jednotlivý svědek necht' je vyslechnut nejméně dvěma porotci, věřícími a moudrými lidmi. Výpovědi mají být zachyceny písemně a soudci dobře uschovány, aby nedošlo k podvodům a omylům... K vynesení soudu je třeba mít přísedící, kteří jsou podle nejlepšího vědomí soudců pravověrně znalí božího, kanonického a občanského práva. Jestliže jedna ze sporných stran nebude spokojena s rozsudkem, pak musí soudci procesní spisy spolu s rozsudky poslat na apoštolskou stolicí, aby rozsudek byl současně vládnoucím papežem zlepšen nebo pozměněn, bude-li třeba, nebo, není-li tomu tak, aby byl rozsudek potvrzen a na věčnou památku zachycen v análech svatě římské církve...

Otázky k textu:

- 1) Ze kterého století a jakého prostředí tento text pochází?
- 2) Jaký názor má autor na války mezi křesťany?
- 3) Kde vidí původ vzájemných konfliktů?
- 4) Jakým mechanismem mají být tyto konflikty řešeny? Jaké instituce mají mít tato řešení v kompetenci?
- 5) Lze najít v textu některé nadčasové myšlenky a inspirace i pro dnešní dobu?

12) DOPIS JOHANKY Z ARKU HUSITŮM V ČECHÁCH

Spory mezi Anglií a Francií znovu vzplály ve 14. století. Po vymření francouzského panovnického rodu Kapetovců vystoupil s nároky na francouzský trůn anglický král Eduard III., který byl po matce Kapetovec. Francouzská šlechta ale jeho nároky neuznala a na trůn dosadila vlastního kandidáta z vedlejší větve kapevovského rodu. V roce 1337 vpadlo anglické vojsko do Francie a začal válečný konflikt, který s několika dlouhými přestávkami trval více než sto let. Říká se mu proto **stoletá válka**.

V počátečním období války měli převahu Angličané, jejichž oddíly dobře vyvíčených lučištníků dokázaly porážet neukázněnou francouzskou rytířskou jízdu. Tak skončila anglickým vítězstvím i velká bitva u **Kresčaku**, v níž v roce 1346 padl i český král **Jan Lucemburský**, který zde bojoval na straně Francouzů. Postupně se ale síly začaly vyrovnávat a Francouzům se podařilo dobýt většinu anglických území ve Francii. Obě země byly ale válkou tak vyčerpány, že musely uzavřít dočasný mír.

V roce 1415 se anglické vojsko znovu vylodilo ve Francii a obsadilo značnou část země. Zdálo se, že se celá Francie dostane pod nadvládu anglického krále. Záchránkyní země se stala prostá dívka **Jana z Arku**, která se postavila do čela francouzského národního boje proti Angličanům. I když se ji nakonec Angličanům podařilo zajmout a nechali ji upálit jako kacířku a čarodějnici, neodvrátilo to jejich porážku a vyhnání z Francie. Francouzský král se stal nejmocnějším panovníkem v Evropě.

Foto 10 Jana z Arku na miniatuře z 15. století.
Zdroj: Wikimedia Commons

Dopis Johanky z Arku husitům v Čechách

„Ježíš Maria,

již před nějakou dobou se ke mně Janě, panně, donesla pověst o tom, že jste se stali kacíři a podobnými Saracénům, opustili jste pravou víru a zbožnost a přijali jste místo ní hnusnou a bezbožnou pověru, kterou abyste zachovali a rozšířili, nebojíte se žádné hanebnosti ani ukrutnosti: Převracíte církevní svátosti, trháte na kusy články víry, boříte chrámy, rozbíjíte a pálíte památečné sochy, vraždíte křesťany, protože zachovávají vaši víru neporušenou. Co je to za běsnění? Jaké šílenství nebo zuřivost vás to pohání? Tu víru, kterou Bůh všemohoucí, kterou Syn, kterou Duch Svatý probudil, ustavil, povýšil a tisíce způsobů oslavil tisíci zázraky, tu víru vy pronásledujete, tu víru chcete vyvrátit a vypudit. Vy, vy jste slepí, ač se vám dostává zraku i očí. Myslíte si, že se vyhnete trestu? Cožpak nevíte, že Bůh nebrání vašim bezbožným snahám a nechává vás setrávat v temnotách omylu, aby, čím více se oddáte zločinu a svatokrádežím, tím větší trest a utrpení vám pak přichystal. Já osobně, abych pravdu řekla, kdybych nebyla zaměstnána anglickými válkami, už dávno bych vás přišla navštívit, avšak jestli se nedozvím, že jste se napravili, možná nechám být Angličany a vypravím se proti vám, abych zahnila vaši falešnou a nechutnou pověru mečem, nepůjde-li to jinak, a vás zbavila kacířství nebo života. Ale jestli se chcete raději vrátit ke katolické víře a původnímu světlu, pošlete ke mně své vyslance, a já jim řeknu, co máte učinit. Ale jestli ne, a vy se tvrdohlavě chcete vzpínat proti Otci, pamatujte, jaké škody a zločiny jste napáchali a čekejte, že všemi lidskými i božskými silami přinesu spravedlivou odplatu.

V Sully, 23. března 1430

Otázky a úkoly:

- 1) Charakterizujte historickou osobnost, která byla původcem tohoto dopisu.
- 2) Jaký postoj vůči husitům Johanka z Arku zaujímala?
- 3) Jak tento postoj zdůvodnila?
- 4) V čem byl v tomto kontextu osud původce dopisu paradoxní?
- 5) Odhadněte z tohoto dopisu, jaký postoj mělo veřejné mínění v evropských státech vůči husitství.

13) JIŘÍ Z PODĚBRAD: SMLOUVA O NASTOLENÍ MÍRU V CELÉM KŘESŤANSTVU

Vláda Jiřího z Poděbrad přinesla upevnění českého státu po období **husitské revoluce**. Jiří z Poděbrad, šlechtický vůdce umírněných kališníků, nejprve spravoval české země za nezletilého krále Ladislava Pohrobka a po jeho náhlé smrti byl 2. března 1458 zvolen **českým králem**. Pokoušel se obnovit hospodářskou prosperitu i zahraniční prestiž českého státu a být spravedlivým vládcem jak kališníkům, tak i katolíkům („králem dvojího lidu“). V roce 1464 navrhl ostatním evropským křesťanským panovníkům založení **mírového spolku**, který v mnohém připomínal dnešní mezinárodní organizace (**Smlouva o nastolení míru v celém křesťanstvu**). Tento projekt ovšem ztroskotal a Jiřího postavení se prudce zhoršilo poté, když papež prohlásil kompaktáta za zrušená a vyzval ke **křížové výpravě** proti českému králi. Jiří musel vést válku nejen proti českým katolickým pánům, kteří se proti němu vzburili, ale i proti uherskému králi **Matyáši Korvínovi**, jenž chtěl ovládnout české země. Matyáš obsadil Moravu, Slezsko a Lužice a nechal se v roce 1469 korunovat v Olomouci na českého krále. V průběhu tohoto boje v roce 1471 Jiří z Poděbrad zemřel a jeho stoupenci zvolili na jeho přání na český trůn polského prince **Vladislava Jagellonského**.

Foto 11 Socha Jiřího z Poděbrad v Kunštátu.

Zdroj: Wikimedia Commons

Smlouva o nastolení míru v celém křesťanstvu (1464)

1. ...*Především tedy na čest víry katolické a slovem královským a knížecím prohlášíme a slibujeme, že si od této hodiny a dne nadále budeme vzájemně prokazovati a zachovávatí pravé a upřímné bratrství, že pro žádné neshody, pro žádné stížnosti anebo pře vzájemně nesáhneme po zbraních, aniž komu naším jménem po nich sáhnouti dovolíme, ale že spíše budeme podporovati podle obsahu a smyslu níže psaných ustanovení jeden druhého proti každému žijícímu člověku, který by nás anebo někoho z nás se pokoušel holým skutkem a bez řádného rozhodnutí nepřátelsky napadnouti.*
2. ...*Za druhé, že každý z nás neposkytne pomoc nebo radu, ani se nespolečí proti osobě druhého a že nebudeme sami, aniž přes jiného nebo přes jiné, nějak strojiti nebezpečí či smrt jeho osobě, aniž se spolčovati s těmi, kteří bezprávné úklady strojiti by chtěli, ale že budeme podle možnosti pečovati o zachování jeho zdraví, života a cti.*
4. ...*Za čtvrté stanovíme, aby v případě, že by snad někdo nebo někteří, mimo tuto dohodu, lásku a bratrství naše stojící, aniž jim bylo námi ublíženo a aniž by byli vyprovokováni, proti komukoliv z nás válku začali anebo ji začítí zamýšleli (čehož se netřeba báti, bude-li trvati toto přátelství a láska), vyslalo ihned naše níže uvedené shromáždění ve jménu všech účastníků této smlouvy a na společně naše náklady, byť i o to napadený druh nežádal, své slavnostní vyslance k urovnání sporů a obnovení míru na místo stranám vhodné, a tam, za přítomnosti sporných stran nebo jejich vyslanců, vybavených plnou mocí, se pilně a usilovně snažilo přiměti sporné strany ke svornosti a míru cestou přátelství je-li to možné, nebo je pohnouti, aby si zvolily rozhodčí či se domáhaly práva před příslušným soudcem nebo parlamentem či konsistoriem, způsobem, jak níže uvedeno. A jestliže by pro toho anebo z viny toho, kdo válku začal, nemohl být sjednán mír a jednota některým z výše uvedených způsobů, tehdy my všichni ostatní jednomyslným a svorným rozhodnutím pomůžeme napadenému nebo bránícímu se druhu našemu v jeho obraně z desátků našich království a z příjmů, zisku a výnosu našich poddaných, jež průměrně ročně po jednotlivá léta vydávají na třídní potřeby svého domu a domácnosti a to ve výši a tak dlouho, jak by rozhodlo a stanovilo toto naše shromáždění anebo jeho většina, že je přiměřené a vhodné k tomu, aby náš napadený druh dosáhl míru.*
8. ...*Kdo se však vědomě spojí s rušitelem nynějšího míru a jemu pod jakoukoliv hledanou záminkou poskytne buď radu, pomoc či přízeň či jej přijme nebo jeho samého ochraňovati či brániti či jemu ochranný list proti naší nynější jednotě dáti se opovází, nechť je sám trestán stejným trestem jako pachatel.*

9. ...Protože však péče o mír není myslitelná bez spravedlnosti a spravedlnost bez ní, protože ze spravedlnosti se mír rodí a je zachováván, a protože my a poddaní naši nemůžeme bez spravedlnosti v míru setrvávat, proto spojujeme spravedlnost s věcí míru; poněvadž však rád, jenž byl sepsán o soudních věcech, doznal v následujících dobách mnohých změn a dospělo se až k tomu, že znenáhla pozbyl zcela významu a že praxe mu výkladem dala jinou podobu, proto považujeme rád soudů za úplně zmatený a domníváme se, že je třeba podle novodobých obyčejů, zvyklostí a poměrů různých zemí, království a knížectví našich zavést nové práva z lůna přírody čerpaná, a na nové zlořády nové léky objeviti, jimiž by ctnostní lidé byli odměňováni a přestupníci kladivý trestů neustále drceni. A abychom věci po pořádku vyřizovali, rozhodli jsme se především zřídit jakési konsistorium, jež by ve jménu nás všech a celého našeho shromáždění zasedalo v místě, kde shromáždění by samo právě sídlilo, a z něho by se jako ze zídla roztekaly pramenky spravedlnosti na všechny strany. A tento soud bude zřízen podle toho, jak naše níže psané shromáždění anebo jeho většina usnese o počtu a kvalitě osob a řádů.
11. ...V případě, že nově vzniknou nějaké pře a různice mezi námi králi a knížaty a jinými účastníky naší smlouvy, byl jeden druhému povinen a vázán před soudem naším podle práva odpovídati a s ním spor vésti. ...

Otázky a úkoly:

- 1) Kdo měli být účastníci smlouvy, kterou navrhoval Jiří z Poděbrad?
- 2) Jaké zásady návrh této smlouvy obsahoval?
- 3) Jakými mechanismy měly být řešeny spory a konflikty mezi účastníky smlouvy?
- 4) Jakými motivy byl Jiří z Poděbrad veden při návrhu této smlouvy?
- 5) Proč byla tato Jiřího iniciativa neúspěšná?
- 6) Instrukce navrhované v tomto dokumentu bývají někdy považovány za předobraz některých dnešních organizací. Kterých?

I v 16. století se stále většina obyvatel Evropy živila **zemědělstvím**. Oproti předcházejícímu období se ale jejich způsob života začal postupně měnit. Zemědělci používali při obdělávání půdy **dokonalejší nářadí**, zlepšovalo se **hnojení** a v mnoha oblastech se také rozšiřovala **rozloha obdělávaných polí**. V Evropě se také postupně začalo šířit pěstování plodin, které byly přivezeny ze zámoří, např. **kukuřice, brambor** nebo **pohanky**. Více se také pěstovalo **ovoce** a **zelenina**, ale i **len, konopí** nebo **chmel**.

Ke změnám došlo i v **živočišné výrobě**. Stáda chovaného dobytka se postupně zvětšovala, zejména v Anglii získal velký význam chov ovcí pěstovaných pro **vlnu**, ve střední Evropě (např. i v českých zemích) se rozvíjelo **rybníkářství**.

Změny v zemědělství ovšem neprobíhaly všude stejně. Nejrychleji se projevovaly v západní Evropě, teprve později zasáhly i oblasti střední a východní Evropy. Lišilo se i **postavení rolníků** v jednotlivých zemích. Zatímco např. v Anglii, Nizozemí nebo ve Skandinávii už převažovali **osobně svobodní** zemědělci a nájemci půdy, ve střední Evropě přetrvávala **poddanská závislost** rolníků na jejich vrchnostech. Poddaní zde museli bezplatně pracovat (**robotovat**) na velkostatkách své vrchnosti. Nejhorší bylo postavení rolníků v **Rusku** a **Polsku**, protože ti byli úplně závislí na svých vrchnostech a zbavení takřka veškerých práv (tzv. **nevolnictví**).

K významným změnám došlo i v oblasti **řemeslné výroby**, v níž se ve větší míře začaly prosazovat **manufaktury**. Oproti řemeslnickým dílnám se v manufakturách uplatňovala **dělná práce**, při níž každý pracovník nevyrobil celý výrobek sám, ale specializoval se jen na určitou jeho část. To výrobu zrychlovalo a zlevňovalo. Specializace práce umožňovala, aby nenáročné úkony mohli provádět i zcela nequalifikovaní pracovníci. Manufakturní výroba se výrazně uplatňovala např. v **textilní výrobě**. Zde často fungovala tak, že obchodník dal surovinu tkalcům a přadlákům ke zpracování domů, zaplatil jim za práci, výrobky od nich odebral a pak se sám postaral o jejich dokončení a prodej. Kromě textilnictví se manufakturní výroba výrazně uplatňovala i ve **sklářství, výrobě a zpracování železa** a **stavbě lodí**.

V tomto období také rostlo využití **vodní a větrné energie**. Vodní kola se uplatňovala např. v mlýnech a při těžbě hornin. (Pomocí nich se horniny dostávaly z šachet na povrch a odčerpávala se spodní voda.) Využití nacházela vodní kola i v hutích, kde poháněla drtiče hornin a dmýchací měchy. Rostl i počet větrných mlýnů. Důležitým zdrojem energie zůstávalo **palivové dřevo**, což samozřejmě přispívalo ke zmenšování rozlohy lesů. V některých zemích, např. v Anglii, se proto přecházelo k využívání **kamenného uhlí**, které začalo nahrazovat dříve převažující **uhlí dřevěné**.

Proměňovala se i podoba **obchodu**, a to zejména **dálkového**. I na ten měly rozhodující vliv zámořské objevy v 15. a 16. století, díky nimž se jeho těžiště přesunulo na světové oceány. Oproti předcházející době se už neobchodovalo jen s luxusním zbožím, ale i s **předměty denní potřeby** a samozřejmě ve velké míře i se **surovinami**. Začaly vznikat silné **obchodní společnosti** (např. Východoindická společnost v Anglii), které si budovaly i vlastní vojsko, loďstvo, síť obchodních stanic apod. Mezi nejvýznamnější obchodní centra té doby patřily např. Amsterdam, Londýn, Lisabon, Hamburk, Paříž a další většinou přístavní města v západní Evropě. K financování často nákladných obchodních, ale i politických záležitostí poskytovaly kapitál **banky**, které sice zpočátku často měly charakter rodinných podniků (např. bankéřská rodina **Fuggerův** v Německu), ale v průběhu 17. století do nich stále více vstupovaly jednotlivé státy.

14) NICCOLO MACHIAVELLI: VLADAŘ

Renesance je kulturní a umělecký proud, který vznikl ve 14. století v **Itálii**, a programově se hlásil k obnově myšlenek **antiky** a jejího dědictví (francouzsky renaissance = znovuzrození, obnovení). Renesance se zrodila v prostředí bohatých italských měst Florencie, Benátek, Janova a dalších, v nichž se vzdělanci začali zajímat o slavnou minulost římské říše, její literaturu a umění. U nadaných umělců si bohatí místní měšťané i šlechtici objednávali obrazy a sochy. Renesance se postupně z Itálie rozšířila i do dalších částí západní a střední Evropy. Často je k ní připojován i pojem **humanismus** (lat. humanus = lidský), který s sebou přinesl zájem o lidskou existenci, schopnosti člověka a hodnoty pozemského života.

Jedním z významných renesančních myslitelů byl italský politik, diplomat a spisovatel **Niccolo Machiavelli** (1469–1527). Jeho klíčovým dílem je **Vladař** (Il Principe), který obsahuje politické úvahy odhalující a popisující mechanismy fungování moci a definuje zásady politiky zaměřené na řešení konkrétních problémů státu.

Foto 12 Machiavelliho portrét z 2. poloviny 16. století. **Zdroj:** Wikimedia Commons

Niccolo Machiavelli: Vladař (úryvek)

Kdo získá a chce udržet dané území, musí dbát dvou věcí: Zaprvé aby vyhladil rod dosavadního vladaře, aby neměnil ani jejich zákony, ani daně. ...

Proto si nutno pamatovat, že lidi musíme buď zahrnout laskavostí, nebo je zničit, neboť za drobná příkoří se mstí, ale za velká nemohou. Musí tedy příkoří člověku učiněné být tak velké, abychom se nemuseli bát pomsty. ...

Je sice nesnadné dobytí říši, kterou spravuje jediný pán, ale po dobytí je velmi snadné ji udržet. A naopak shledáváme, že je snadnější dobytí stát, ve kterém je král obklopen šlechtici, ale velmi nesnadné ho udržet. ...

Jestliže nové získané státy byly zvyklé žít podle vlastních zákonů a svobodné, jsou zde tři možnosti, jak si je uchovat: za prvé zničit je, za druhé osobně se v nich usídlit a za třetí nechat je žít podle jejich zákonů, vybírat daně a dosadit tam vládu několika málo mužů, kteří se starají, aby ti země zůstala nakloněna. Jinak je tomu v případě, že občané města nebo provincie jsou zvyklí žít pod vladařem a jeho rod vymře. Zvykli si poslouchat, někdejšího vládce už nemají, o volbě nového z vlastních řad se nedohodnou a svobodně žít nedovedou. Nesahají proto tak ochotně po zbrani, nový vládce je snadno získá a udrží na uzdě. ...

...zavádění nového řádu je pokus neobyčejně svízelný, jeho úspěch nejistý a nebezpečí při jeho zavádění nesmírné. Nový vládce si znepřátelí všechny, kdo měli prospěch ze starých zákonů, kdežto ti, kdo si slibují prospěch od zákonů nových, se ho zastávají jen vlažně. Jejich vlažnost je odůvodněna jednak strachem z odpůrců nových zákonů, jednak lidskou nedůvěřivostí. Lidé nevěří novotám, dokud se o jejich výhodách pevně nepřesvědčí. A tak odpůrci nového řádu napadají jej při každé příležitosti velmi vášnivě, kdežto ti druzí ho jen váhavě hájí. A vladařovi i jim hrozí pak nebezpečí. Novátoři musí při uskutečňování svého díla buď prosit, nebo mohou svou vůli vnutit. V prvním případě dopadnou pokaždé špatně a nic nesvedou. Ale dovedou-li se prosadit silou, mají skoro vždycky úspěch. Povaha lidí je vrtkává. Musíme si proto opatřit prostředky, abychom je mohli, když přestanou věřit, přinutit k víře násilím. ...

Není ovšem nic skvělého vraždění spoluobčanů, zrazování přátel, věrolomnost, ukrutnost a bezbožnost. Lze tak sice získat říši, ale nikoliv slávu. ...

Je velký rozdíl v tom, jaký život je a jaký by měl být, a kdo nevidí, jak lidé jednají, ale jen to, jak by jednat měli, učí se spíš své zkáze než záchraně. Člověk, který chce být za všech okolností dobrý, zcela určitě pohoří mezi ostatními, kteří dobří nejsou. Je proto nezbytné, aby se vladař pro vlastní spásu naučil, že nemusí být vždycky dobrý, ale podle potřeby někdy ano, někdy ne. ...

...vzniká spor: je-li lépe být milován než obáván nebo naopak. ...Obojí se nesnadno snáší, ...lidé se méně rozpakují uškodit tomu, koho milují, než tomu, koho se bojí. Je zcela dobře být obáván, ale nikoliv nenáviděn. Vladař to dokáže vždy, nebude-li brát občanům a poddaným majetek, ...protože lidé snadněji zapomenou na smrt vlastního otce než na ztrátu jmění. ...

Musíme si uvědomit, že lze bojovat dvojím způsobem: jednak zákony, jednak násilím. První způsob je vlastní lidem, druhý zvířatům. Vladař proto musí umět jednat jako zvěř i jako lidé. ...

Je-li tedy vladař nucen dobře si osvojit způsoby zvěře, má si vzít na vzor lišku a lva. Člověk musí být liškou, chce-li prohlédnout nástrahy, a lvem, chce-li zastrašit vlky. ... Obezřetný vládce nemůže a ani nesmí držet slovo, jestliže se věrnost obrací proti němu a jestliže pominuly příčiny, proč slovo dával. ... Lidé jsou tak prostomyslní a tolik se pachtí za tím, co právě potřebují, že kdo chce klamat, vždycky najde někoho, kdo se oklamat dá. ...

Při posuzování lidské činnosti, zejména skutků vladařových, proti nimž není odvolání, se hledí na výsledek. Panovník se musí starat, aby zvítězil a podržel si moc; prostředky, jimiž to dokázal, shledají lidé vždy čestnými a každý je bude chválit. ...

Vladař nemusí mít všechny dobré vlastnosti, ale musí umět vzbudit zdání, že je má. ...

Chceme-li posoudit vladařův důvtip, musíme si především všimnout, jakými muži se obklopil. ...

Člověk nemá nikdy padat na zem, jen protože věří, že ho někdo zvedne. To se buď nestane, a i když se to stane, nejsi v bezpečí, protože taková opora je ponižující a nezávisí na tvé vůli. Jen obrana je dobrá, spolehlivá a trvalá, která závisí na tobě a na tvé zdatnosti.

Otázky a úkoly:

- 1) Zjistěte základní údaje o životě a díle autora tohoto textu.
- 2) Podle jakých kritérií má vládce volit prostředky svého jednání?
- 3) Proč je podle Machiavelliho zavádění nového řádu tak obtížné?
- 4) Jaké vlastnosti by měl mít vladař?
- 5) Vyberte si jednu z myšlenek tohoto textu, která vás nejvíce zaujala, a interpretujte ji.
- 6) Komu byl text Vladaře pravděpodobně určen? Zdůvodněte svoji odpověď.
- 7) Do jaké míry jsou podle vašeho názoru Machiavelliho zásady platné i v současné politice?

15) Z DEVADESÁTI PĚTI TEZÍ MARTINA LUTHERA

Nespokojenost se stavem katolické církve se na začátku 16. století vystupňovala na území Svaté říše římské. Velké pobouření zde vyvolal **prodej odpustků**, díky nimž bylo možné za peníze získat odpuštění trestů za spáchané hříchy. V roce 1517 veřejně vystoupil s protestem proti prodeji odpustků profesor univerzity v saském Wittenbergu **Martin Luther**. (Podle legendy přibil Luther své sepsané články proti odpustkům na vrata wittenberského kostela.) Luther postupně svoji kritiku rozšířil i na další oblasti církevního života, přeložil z latiny do němčiny **bibli**, kterou považoval za jediný zdroj víry, a podobně jako husité zavedl při mši **přijímání podobojí**. Jeho stoupenci, označovaní jako **luteráni** nebo **protestanti**, se odtrhli od katolické církve a vytvořili samostatnou církev, která byla **nezávislá na papeži**.

Lutherovo vystoupení mělo v Německu obrovský ohlas. Zatímco **císař** se proti němu postavil, Luthera podpořila řada **německých knížat**, která v přijetí jeho učení viděla možnost, jak získat významný vliv na církev a dostat do svých rukou rozsáhlý církevní majetek. Luteránství přijímali i **měšťané**, kteří se chtěli zbavit církevních poplatků a žádali „levnou církev“. Velký ohlas zpočátku našel Luther i u **poddaných rolníků**, kteří s jeho učením spojili boj o zlepšení svého postavení.

Vleklé náboženské konflikty v Německu mezi katolíky a luterány ukázaly, že ani jedna ze stran není schopna svého protivníka definitivně porazit. Proto byl v roce 1555 v Augsburgu uzavřen **náboženský mír**. Ten stanovil zásadu „**koho země, toho víra**“. Vládce určitého území měl tedy právo nařídít svým poddaným, aby vyznávali stejné náboženství jako on. Kromě Německa se luteránství rozšířilo i do Dánska, Švédska, Uher, Polska a českých zemí.

Foto 13 Martin Luther na portrétu od Lucase Cranacha. **Zdroj:** Wikimedia Commons

Z devadesáti pěti tezí Martina Luthera

4. *Papež nemůže odpouštět žádnou vinu jinak, než že prohlásí, že ji odpustil Bůh, leč by se jednalo o případy jemu vyhrazené. Kdo v takovém případě pohrdá jeho mocí, zůstává vinným.*
21. *Hlasatelé odpustků bloudí, tvrdí-li, že papežské odpustky osvobozují a zachraňují člověka od všech trestů.*
28. *Je jisté, že jakmile zazní peníz v pokladnici, vzrůstá lakota a žádostivost, ale přímluvná modlitba církve je závislá pouze na svobodné vůli boží.*
43. *Křesťany je třeba učit tomu, že ten, kdo dává chudému a pomáhá potřebnému, činí lépe, než kdyby kupoval odpustky.*
49. *I tomu je třeba křesťany učit, že nákup odpustků je věc dobrovolná, nikoli přikázaná.*
50. *Stejně tak je na místě křesťany učit, že kdyby papež věděl o vyděračství kazatelů odpustků, raději by připustil, aby se bazilika sv. Petra rozpadla v prach, než by ji budoval z kůže, masa a kostí svých ovcí.*
53. *Ti, kteří kvůli hlásání odpustků zcela umlčují v ostatních kostelích kázání božího slova, jsou nepřátelé Krista i papeže.*
54. *Věnuje-li se v témž kázání stejný, nebo delší čas hlásání odpustků než zvěstování slova, děje se božímu slovu křivda.*
90. *Chtít potlačit kritické soudy laiků pouhým násilím a nevyvrátit je dobrými důvody, znamená vystavit církev i papeže posměchu nepřátel a učinit křesťany nešťastnými.*

Otázky a úkoly:

- 1) Popište okolnosti vystoupení Martina Luthera, které zahájilo období evropské reformace.
- 2) Co se v tezích Martina Luthera kritizuje?
- 3) Které další významné reformátory církve znáte?
- 4) Jaké důsledky reformace měla?

16) THOMAS HOBBS: LEVIATHAN

Po smrti bezdětné královny **Alžběty I.** nastoupil na začátku 17. století na anglický trůn panovnický rod **Stuartovců**, který pocházel ze **Skotska**. Zatímco Alžběta dokázala spolupracovat s **anglickým parlamentem**, stuartovští králové se snažili o posílení vlastní moci a upevnění **panovnického absolutismu**. Stuartovský panovník **Karel I.** se pokoušel o vybírání daní bez souhlasu parlamentu, zaváděl mimořádná **cla** a za peníze uděloval **monopoly** – výsadní práva na výrobu a prodej některých druhů zboží, např. mýdla, uhlí, piva apod. Nespokojenost vyvolávala i jeho **náboženská politika**, protože zvyhodňoval státní anglikánskou církev a pronásledoval **puritány**, anglické stoupence kalvinismu. Mnoho z nich raději opustilo zemi a hledalo útočiště v anglických koloniích v Severní Americe.

Proti králi a jeho politice se začala vytvářet silná **opozice**, která měla oporu v **anglickém parlamentu**. V roce 1642 vypukla **občanská válka** mezi králem a parlamentem, v níž měla zpočátku navrch lépe vycvičená a vyzbrojená královská armáda. Obrat nastal, když se organizace a výcviku parlamentního vojska ujal přední představitel puritánské opozice **Oliver Cromwell** (kromvel). Jím vytvořená armáda porazila královské jednotky v roce 1645 v bitvě u **Naseby** (nejsbi). Král byl zajat, odsouzen k trestu smrti a v roce 1649 popraven. V Anglii byla poprvé (a naposledy) v její historii vyhlášena **republika**. V následujících sporech o moc zvítězila politická skupina **Olivera Cromwella**, která se mohla opřít o podporu armády.

V roce 1653 Cromwell nechal rozehnat parlament a soustředil ve svých rukou veškerou moc ve státě. Jako **lord protektor** vládl pak diktátorsky až do své smrti. Poté však bylo v Anglii v roce 1660 obnoveno **království** a na trůn nastoupil Karel II., syn popraveného krále.

Revoluční zmatky v zemi silně poznamenaly politické spisy filozofa **Thomas Hobbese** (1588–1679), z nichž nejznámější je **Leviathan**. V něm Hobbes popsal svoji smluvní koncepci státu a vyjádřil přesvědčení, že je žádoucí soustředění moci do rukou jednoho člověka nebo státního orgánu.

Foto 14 Rytina z prvního vydání Hobbesova Leviathanu. **Zdroj:** Wikimedia Commons

Thomas Hobbes: Leviathan

V lidské přirozenosti shledáváme tedy tři hlavní příčiny sporů. První je soutěžení, druhá nedůvěra a třetí touha po slávě...

Z toho je zjevné, že tehdy, když lidé žijí nemajíce nad sebou společné moci, která by je všechny držela na uzdě, jsou mezi sebou v tom stavu, kterému říkáme válka. Je to válka všech proti všem...

Tato společná moc musí být s to chránit je před vpádem vnějšího nepřítele i před vzájemnými křivdami uvnitř země. Musí je zabezpečit do té míry, aby se při své pili mohli živit plody země, kterou vzdělávají, a spokojeně žít. Jediná cesta vedoucí ke zřízení takové moci je, aby všichni veškerou svou moc a sílu svěřili jedinému muži nebo jednomu sboru mužů, který by svedl všechny jejich vůle většinou hlasů ve vůli jedinou... Každý musí svou vůli v těchto věcech podřídit jeho vůli a své mínění jeho mínění. To je více než souhlas, více než svornost. Je to skutečná jednota jich všech, sjednocení v jedné a těžce osobě smlouvou všech se všemi asi tak, jako kdyby každý řekl každému: „Vzdávám se svého práva vládnout sobě a odevzdávám toto právo tomuto muži nebo tomuto sboru mužů, jestliže jim také ty odevzdáš své právo a stejně jako já je zplnomocniš ke všemu a uznáš jejich činy za své.“ Když se to stane, nazývá se množství takto sjednocené v jednu osobu pospolitost, obec, stát, latinsky civitas. Tak se zrodil tento veliký Leviathan nebo, abych tak řekl uctivěji, tento smrtelný bůh, kterému jsme povinni děkovat za to, že pod záštitou Boha nesmrtelného máme na světě pokoj a ochranu...

Poddaní některého krále nemohou tedy zrušit monarchii a krále svrhnout bez jeho dovolení a vrátit se do zmatků nesjednoceného davu...

Za druhé, poněvadž právo zastupovat je všechny je ustanovenému vladaři dáno jen vzájemnou dohodou jich všech mezi sebou, ale nikoli smlouvou jeho s některým z nich, nemůže se vladař dopustit porušení smlouvy vůbec, a proto žádný z jeho poddaných nemůže být pod žádnou záminkou svého poddanství zproštěn...

Za třetí, poněvadž většina souhlasným hlasováním zřídila si vrchnost, musí ti, kdož nesouhlasili, nyní se podrobit a souhlasit s ní, tj. buď chválit vše, co vrchnost učiní, nebo být od ostatních zničení, a to po právu...

Za čtvrté, poněvadž je podle tohoto zřízení každý poddaný původcem všech činů a úsudků zřízené vrchnosti, plyne z toho, že žádný její čin nemůže nikomu z poddaných křivdit a že tedy vrchnost nemůže být od nikoho z nich žalována za nespravedlnost... Za páté. Důsledek toho jest, že nikdo, kdo má svrchovanou moc, nemůže být právem hnán na smrt ani nijak od svých poddaných trestán...

Za šesté, k svrchované moci náleží také soudit, které názory a učení se přičí veřejnému pokoji a které k němu vedou...

Za osmé, svrchovaná moc má i právo soudní, tj. vyslychati a rozhodovati všechny spory týkající se buď práva občanského nebo přirozeného nebo též činů...

Otázky a úkoly:

- 1) Jak autor textu charakterizuje přirozený stav společnosti a jaké důvody tedy vedou k uzavření společenské smlouvy?
- 2) Jak podle Hobbese vzniká stát?
- 3) Jaké pravomoci má mít podle Hobbese vládce? O jaký typ státního zřízení tedy v jeho pojetí jde?
- 4) Je podle Hobbese možné vládce odvolat nebo svrhnout? Podléhá zákonům?
- 5) Hobbes se svými názory nenacházel příliš porozumění ani mezi anglickými stoupenci absolutistické královské moci? Proč?

17) ZÁKON O PRÁVECH A ZRUŠENÍ EDIKTU NANTSKÉHO

Když se anglický král z rodu Stuartovců **Jakub II.** pokusil v roce 1688 o omezení moci parlamentu, byl vyhnán a novým anglickým králem se stal **Vilém III. Oranžský**. Nový panovník se zavázal, že bez souhlasu parlamentu nebude rušit a vydávat zákony, vypisovat daně a udržovat vojsko. V této politice pokračovali i jeho nástupci. Tak se Anglie stala **parlamentní monarchií**, v níž sice v čele státu stojí král, ale jeho moc je výrazně omezena parlamentem a zákony. Ještě ale velmi dlouho trvalo, než volební právo do anglického parlamentu bylo skutečně spravedlivě rozděleno mezi všechny vrstvy společnosti bez ohledu na jejich majetek a způsob obživy. Vůči jiným státům Anglie posilovala svoji námořní převahu a dlouhodobě se snažila, aby na evropském kontinentu panovala **rovnováha** mezi hlavními velmocemi.

Francie se po skončení třicetileté války stala jednou z nejsilnějších mocností v Evropě. Posilování panovnické moci ale v zemi vyvolalo odpor šlechty a měšťanů,

kteřý ovšem králův první ministr **kardinál Mazarin** (mazaren) dokázal nakonec potlačit. Z tohoto vítězství mohl těžit král **Ludvík XIV.**, který se v roce 1661 ujal samostatné vlády. Tento král je asi nejvýraznějším příkladem tzv. **panovnického absolutismu**. Při tomto způsobu vlády je rozhodující moc ve státě **soustředěna do rukou panovníka**, který se přitom opírá o armádu, policii, úřednictvo a církve. (Podle legendy prý Ludvík XIV. jednou prohlásil: „Stát jsem já!“) Vysoká šlechta byla sice zbavena skutečné moci při řízení státu, ale její představitelé byli jmenováni do vysokých funkcí v **armádě** nebo u **královského dvora**. Svě nejblíží spolupracovníky si ale Ludvík XIV. často vybíral mezi vzdělanými lidmi měšťanského původu. Patřil mezi ně např. ministr **Colbert** (kolbér).

Pro svoji nákladnou politiku potřeboval Ludvík XIV. obrovské sumy peněz, proto byly zvyšovány **daně**, které platili zejména rolníci, měšťané a řemeslníci. To ale nestačilo a pro královskou pokladnu bylo třeba hledat nové zdroje příjmů. Colbert proto podporoval zakládání **manufaktur**, v nichž se vyrábělo zejména luxusní zboží (nástěnné koberce, punčochy, voňavky, hedvábné látky atd.) určené zejména na vývoz. Podle tehdejší ekonomické teorie **merkantilismu** měl totiž stát co nejvíce zboží vyvážet, a naopak co nejméně dovážet ze zahraničí. Proto byla na cizí výrobky uvalovaná vysoká cla. V zemi také mělo zůstat co nejvíce zlatých a stříbrných mincí. Pro usnadnění obchodu byly budovány nebo vylepšovány silnice, stavěny vodní kanály, průplavy a rozvíjel se i zámořský obchod. Francie se v této době snažila získávat kolonie v Severní Americe, Indii i Africe, které měly být zdrojem levných surovin.

Ani zvýšené příjmy ale nestačily pokrýt obrovské výdaje státu. Velké sumy pohlcovala stavba velkolepých královských sídel, v nichž nejnámějnější je honosný zámek ve **Versailles** (versaj). Sem král přesídlil z nedaleké Paříže se svojí rodinou, služebnictvem

Foto 15 Francouzský král Ludvík XIV. **Zdroj:** Wikimedia Commons

a obrovským dvorem, jehož vydržování stálo rovněž obrovské částky. Nejnákladnější ale byla dobovačná **zahraníční politika**. Snaha Ludvíka XIV. o územní zisky vedla k řadě **válečných konfliktů**. Soupeřem mu přitom byli zejména španělští a rakouští Habsburkové a později také Anglie. Francie v té době disponovala nejsilnější armádou na evropském kontinentu, kterou tvořilo kolem 300 tisíc vojáků.

Dlouhodobé války Francii nesmírně zatěžovaly. Situaci zhoršovala i některá další opatření, např. král zrušil náboženskou svobodu **francouzských hugenotů**. Z tohoto důvodu z Francie uprchlo asi 200 tisíc hugenotů, často příčinlivých řemeslníků a obchodníků. To samozřejmě poškodilo francouzské hospodářství. Když Ludvík XIV. v roce 1715 zemřel, byla Francie na pokraji vyčerpaní.

Některé články z anglického Zákona o právech z roku 1689

1. *Že je nezákonné přechodně prohlašovat neplatnost jistých zákonů či bránit jejich uplatnění jen z titulu královské moci bez souhlasu parlamentu...*
4. *Že je nezákonné vybírat peníze pro potřeby koruny... bez svolení parlamentu po delší čas nebo jiným způsobem, než jak to určuje schválení parlamentem.*
5. *Že poddaní mají právo petic a že jsou nezákonná veškerá zatýkání a pronásledování pro takové petice.*
6. *Že je nezákonné sestavovat a udržovat stálou armádu v království v době míru bez svolení parlamentu.*
7. *Že poddaní, kteří jsou protestanty, smějí nosit zbraně pro svoji obranu, jak to odpovídá jejich poměrům.*
8. *Že volby do parlamentu mají být svobodné.*
9. *Že svoboda projevu, debat a jednání v parlamentu nesmí být důvodem obžaloby či vyšetřování před soudem či jinde mimo parlament...*

Zrušení ediktu nantského francouzským králem Ludvíkem XIV. roku 1685

1. *Vězte, že tímto, s plnou autoritou královské moci, rušíme a odvoláváme edikt našeho předchůdce a děda, který byl vydán v Nantes roku 1598, se všemi ústupky, který tento edikt... poskytoval tak zvanému reformovanému náboženství...*

2. *Zakazujeme všem poddaným tzv. reformovaného náboženství, aby se scházeli na veřejnosti k výkonu zmíněného náboženství...*
5. *Nařizujeme všem duchovním tzv. reformovaného náboženství, ...aby do 15 dnů opustili naše království...*
10. *Všem našim poddaným tzv. reformovaného náboženství se striktně a opakovaně zakazuje opouštět naše říčené království...či vyvázat vlastnictví a majetek.*

Otázky a úkoly:

- 1) Srovnejte a pojmenujte státní systém v Anglii a Francii v době vydání těchto dokumentů.
- 2) Jaká omezení královské moci přináší první dokument a v jakém historickém kontextu byl přijat? Znáte nějakou jinou listinu, která v Anglii už předtím omezovala práva krále?
- 3) Kdo je myšlen pojmem „poddaní reformovaného náboženství“?
- 4) Jaké byly dopady zrušení ediktu nantského na ekonomiku Francie?

18) PROHLÁŠENÍ NEZÁVISLOSTI A ÚSTAVA USA

Významnou úlohu v britské koloniální říši postupně získalo 13 anglických osad založených v 17. a 18. století na východním pobřeží **Severní Ameriky**. V polovině 18. století už v nich žilo kolem 2,5 milionu obyvatel, kteří pocházeli většinou z **Anglie**, ale i z dalších zemí – Německa, Holandska, Skotska, Irska, Francie. Zatímco v severních osadách převládaly menší **farmy**, na jihu se na rozsáhlých plantážích pěstovala **bavlna**, **tabák** a některé další plodiny. Hlavní pracovní silou zde byli **černí otroci**. Postupně se začala hlavně v severních osadách rozvíjet výroba textilu a železa a stavba lodí. Část osadníků pronikala dále na západ a zatlačovala původní indiánské obyvatelstvo.

Zpočátku bylo obyvatelstvo severoamerických osad s anglickou vládou víceméně spokojeno, situace se ale začala měnit v 60. letech 18. století. Britská vláda se snažila potlačit rozvoj průmyslu v koloniích, které měly sloužit hlavně jako

Foto 16 Předložení Prohlášení nezávislosti Kongresu (obraz Johna Trumbulla).
Zdroj: Wikimedia Commons

odbytí anglického zboží a zdroj levných surovin. Omezovala také obchod osadníků s jinými evropskými státy. Náklady na anglické vojsko, které bylo v osadách rozmístěno pro boj s indiánskými kmeny, měly být hrazeny z nově zavedených daní a poplatků uvalených na obyvatele osad. Nespokojenost s těmito opatřeními posilovala vzájemnou sounáležitost osadníků. Když v roce 1773 připluly do přístavu v **Bostonu** anglické lodi s nákladem čaje, vtrhli radikální osadníci na jejich palubu a na protest proti britské politice naházeli čaj do moře. Toto „**bostonské pití čaje**“ se stalo začátkem otevřeného konfliktu mezi americkými osadami a Británií. Brzy poté vypukly i první ozbrojené střety mezi osadníky a britskými vojsky.

Vedoucí úlohu při organizování protibritského odporu převzal **Kongres** zástupců jednotlivých amerických osad, který se sešel ve **Filadelfii**. Do čela vznikající armády byl postaven **George Washington**. Dne 4. července 1776 přijal Kongres **Prohlášení nezávislosti**, jehož autorem byl **Thomas Jefferson**. V tomto dokumentu byly na základě myšlenek **osvícenství** zdůvodněny příčiny odtržení amerických osad od Británie. To byl počátek vzniku **Spojených států amerických**. Existence nového státu ale musela být uhájena ve **válce za nezávislost** (1775–1781), protože Británie se odmítla osad vzdát a vyslala na americký kontinent silnou armádu. Boje byly vedeny se střídavými úspěchy, v roce 1781 nakonec donutila Washingtonova vojska s pomocí francouzského loďstva hlavní síly anglické armády ke kapitulaci u **Yorktownu**. Británie pak v mírové smlouvě uzavřené o dva roky později uznala nezávislost amerických osad.

Nový stát byl zpočátku jen volným spolkem (unií) jednotlivých států, brzy se ale ukázalo, že bude zapotřebí toto uspořádání změnit. Nová ústava, která vešla v platnost v roce **1789**, na jedné straně ponechávala řadu vnitřních záležitostí v rukou jednotlivých států, na druhé straně posilovala moc **ústředních (federálních) orgánů**. Nejvyšším zákonodárným sborem se stal americký parlament – **Kongres**, složený ze dvou komor. Do čela výkonné moci byl postaven **prezident**, volený na čtyři roky. Prvním prezidentem USA byl zvolen **George Washington**.

Svobodné poměry nastolené ve Spojených státech amerických umožnily rychlý hospodářský rozvoj a růst významu tohoto státu. Bílí obyvatelé USA získali rozsáhlá občanská práva, která se ovšem nevztahovala na **černé otroky** ani na **indiánské obyvatelstvo**, které bylo stále více vytlačované ze svých původních oblastí.

Prohlášení nezávislosti

“... Máme za to, že tyto pravdy nepotřebují dalšího důkazu: že totiž všichni lidé jsou stvořeni stejně, že jsou svým stvořitelem vybaveni určitými nezcizitelnými právy, jako jsou život, svoboda, touha po štěstí. Máme za to, že vlády byly dosazeny jen proto, aby zajistily tato práva, a že práva a plné moci těchto vlád závisejí na souhlasu ovládaných. To znamená, že je právem národa, kdykoli vládní systém tento účel ohrožuje nebo ničí, aby tento vládní systém změnil nebo zrušil a dosadil novou vládu, která je založena na takových zásadách a jejíž zřízení a pravomoc směřují k tomu, aby zajistily bezpečnost a štěstí národa...”

Dějiny nynějšího krále Velké Británie jsou dějinami neustále opakovaného bezpráví a zvěle, kronikou činů, které mají jednoznačný cíl – vytvořit absolutní tyranii nad našimi státy. Abychom to dokázali, předkládáme nepodjatému světu tyto skutečnosti: ... Anglický král rozpustil několikrát sněmovny reprezentantů, poněvadž se rozhodně a mužně vzepřely útokům na práva lidu... Vydřoval mezi námi stále vojsko i v době míru bez svolení našich zákonodárných sborů... Odřízl náš obchod od ostatního světa. Ukládal nám daně bez našeho souhlasu...”

My, reprezentanti Spojených států amerických, shromáždění na společném Kongresu, ... prohlašujeme slavnostně v plné moci a ve jménu dobrého lidu amerických kolonií: Tyto spojené kolonie jsou a mají být po právu svobodnými a nezávislými státy. ...”

Otázky a úkoly:

- 1) Objasněte historické okolnosti, za kterých tento dokument vznikl.
- 2) Kdo je jeho autorem?
- 3) Jak je v dokumentu vysvětlováno právo na vládu?
- 4) Jaké důvody jsou uváděny pro vzpouru proti anglickému panovníkovi?
- 5) Jaký myšlenkový směr měl vliv na vznik tohoto dokumentu? Který myslitel byl jeho přímým inspirátorem?

Ústava spojených států amerických

„čl. I./1 – Veškerá zákonodárná moc uvedená v ústavě náleží Kongresu Spojených států, který se skládá ze Senátu a Sněmovny reprezentantů.

II./1 Výkonná moc náleží prezidentu Spojených států amerických. Jeho funkční období trvá 4 roky. Prezident je volen spolu se svým viceprezidentem, voleným na tutéž dobu, následujícím způsobem: každý jednotlivý stát určí – způsobem stanoveným jeho vlastním zákonodárstvím – počet volitelů, rovnající se celkovému počtu senátorů a členů Sněmovny reprezentantů, které tento stát vysílá do Kongresu; volitelem nesmí být však ani senátor ani člen Sněmovny reprezentantů ani osoba, která zastává nějaký čestný nebo placený úřad ve správě Spojených států.

III./1 Moc soudcovská přísluší ve Spojených státech Nejvyššímu soudu a takovým nižším soudům, které zřizuje Kongres. Soudcové Nejvyššího soudu i nižších soudů jsou ustanovováni trvale; za svou službu dostávají náhradu, která nesmí být během trvání jejich služby snížena.

Otázky a úkoly:

- 1) Popište a vysvětlete rozdělení státní moci v USA. O jaký typ státního zřízení jde?
- 2) V čem se USA při svém vzniku lišily od evropských států? Přetrvávají některé rozdíly do současnosti? Zdůvodněte svůj názor.
- 3) V jakých podstatných rysech se liší státní zřízení USA od státního zřízení současné České republiky?
- 4) Jaké důvody vedly k tomu, že se z USA stala postupně nejvýznamnější světová mocnost?

19) DEKLARACE PRÁV ČLOVĚKA A OBČANA

Předrevoluční Francie byla nejsilnější evropskou mocností, která v řadě válečných konfliktů zvětšila svoje území. V čele státu stál panovník, jehož neomezená moc se opírala o „božský původ“. V zemi žilo asi **25 milionů** obyvatel, kteří byli rozděleni do tří stavů. První z nich tvořili **kněží**, druhý **šlechta** a třetí všichni ostatní – **rolníci, řemeslníci**, ale i **obchodníci a podnikatelé**. Právě na tomto **třetím stavu** spočívaly daňové povinnosti vůči státu, protože duchovenstvo a šlechta přímé daně neplatily. Kromě daní státu museli rolníci odvádět poplatky i svým feudálním pánům a církvi. Nespokojenost obyvatelstva vyvolávala i zvůle královských úředníků, cenzura tisku a hospodářská omezení, která bránila svobodnému podnikání.

Po nástupu krále **Ludvíka XVI.** z panovnické dynastie Bourbonů v roce 1774 se začaly prohlubovat problémy francouzské státní pokladny. Dluhy narůstaly zejména kvůli účasti Francie na válce amerických kolonií za nezávislost a přepychovému a marnotratnému životu početného královského dvora. Návist obyvatelstva se obracela zejména proti královně **Marii Antoinettě** (dceři habsburské panovnice Marie Terezie), která proslula rozhazovačným způsobem života a řadou skandálů. Situaci ještě zhoršila neúroda, která Francii postihla. Když skončily neúspěchem pokusy některých královských ministrů o reformy, rozhodl se král v **květnu 1789** svolat do Versailles **Generální stavy**. Toto shromáždění zástupců jednotlivých stavů francouzského obyvatelstva mělo právo vypsat nové daně, od nichž si král sliboval vyřešení finančních problémů státu.

Když se ale Generální stavy skutečně sešly, odmítli zástupci třetího stavu jednat o program navrženém králem, prohlásili se za **Národní shromáždění**, které reprezentuje vůli drtivé většiny francouzského lidu, a zavázali se vypracovat **ústavu**, která by

Foto 17 Deklarace práv člověka a občana.

Zdroj: Wikimedia Commons

omezila královskou moc. Jejich úsilí podpořil i pařížský lid, který **14. července 1789** povstal a dobyl **Bastilu**, pařížské vězení, které bylo symbolem královského absolutismu. To byl začátek **revoluce ve Francii**.

Po dobytí Bastily se revoluční události rozšířily i na francouzský venkov. Rolníci napadali šlechtické zámky a plenili je. **Národní shromáždění** proto pro uklidnění situace v srpnu 1789 zrušilo šlechtické výsady a závislost poddaných na jejich vrchnostech. Rovněž byla přijata **Deklarace práv člověka a občana**, která vyhlašovala rovnost občanů před zákonem, svobodu projevu a nedotknutelnost soukromého vlastnictví. Když král odmítl tato opatření schválit, přinutil ho pařížský lid přesídlit z Versailles do Paříže. V září 1791 pak byla Národním shromážděním schválena ústava, která z Francie udělala **ústavní (konstituční) monarchii**. Podle této ústavy král sice stál v čele státu, ale zákony země měli přijímat zvolení poslanci.

Deklarace práv člověka a občana (14. srpna 1789, úryvek)

1. *Lidé se rodí a zůstávají svobodní a rovnoprávní. Společenské rozdíly mohou být založeny pouze na užitečnosti pro celek.*
2. *Cílem každého společenského zřízení je zachování přirozených a neproměnlivých lidských práv. Tato práva jsou svoboda, vlastnictví, bezpečnost a odpor proti útlaku.*
5. *Zákon může zakázat jen činy škodlivé společnosti. Nikomu nemůže být bráněno v tom, co není zakázáno zákonem, a nikdo nemůže být nucen činit něco, co zákon nenařizuje.*
6. *Zákon je vyjádřením všeobecné vůle. Všichni občané mají právo podílet se osobně nebo prostřednictvím svých zástupců na jeho tvorbě. . .*
9. *Každý člověk je pokládán za nevinného až do doby, kdy je prokázána jeho vina. Jestliže se pokládá za nezbytné jej zatknout, každá přísnost, která by nebyla nutná k zajištění jeho osoby, má být přísně potrestána.*
10. *Nikomu se nesmí dít újma pro jeho názory, i náboženské, ledaže by jejich projev rušil pořádek stanovený zákonem.*
11. *Svobodné sdělování myšlenek a názorů je jedním z nejdrahocennějších práv člověka, každý občan může tedy svobodně mluvit, psát a tisknout, musí se však zodpovídat za zneužívání této svobody v případech stanovených zákonem.*

13. *K vydržování veřejné moci a k úhradě správních výdajů je zapotřebí společných daní; mají být rovnoměrně rozvrženy na všechny občany podle jejich majetkové schopnosti.*
16. *Společnost, ve které záruka práv není zajištěna a ve které rozdělení moci není zavedeno, nemůže o sobě říkat, že má ústavu.*
17. *Protože vlastnictví je nedotknutelným a posvátným právem, nikdo ho nemůže být zbaven kromě případu, kdy by to vyžadovala zákonně zajištěná veřejná nezbytnost, a pod podmínkou spravedlivého a předchozího odškodnění.*

Otázky a úkoly:

- 1) Popište historickou situaci, v níž tento dokument vznikl.
- 2) Jaké byly zdroje inspirace tohoto textu?
- 3) Jaká základní lidská a občanská práva jsou v textu zmíněna nebo definována?
- 4) Jaký je podle tohoto dokumentu vztah občana a zákona?
- 5) Jaká práva, která v dnešní době obecně vnímáme jako důležitá, naopak v tomto dokumentu uvedena nejsou?

20) KAREL MARX – FRIEDRICH ENGELS: MANIFEST KOMUNISTICKÉ STRANY

Změny v hospodářství v 19. století výrazně proměnily i **lidskou společnost**. Zejména pro dělníky byly ovšem zpočátku důsledky průmyslové revoluce rozporné, protože úmorná práce v továrnách a život ve špinavých a přeplněných městech se neblaze podepisovaly na jejich zdraví a délce života. Rozsáhle byla také využívána levnější pracovní síla žen a dětí. Dělníci se zpočátku bránili zhoršování svých životních podmínek **rozbíjením strojů**, o kterých se domnívali, že jim berou práci. Později začali zakládat **svépomocné spolky** a **odborové organizace**. Výrazný ohlas mezi nimi měly také myšlenky **socialismu**, které žádaly vytvoření **spravedlivější společnosti**. První systematická podoba socialismu – **marxismus** – je spjatá s dílem a činností **Karla Marxe** a **Fridricha Engelse**.

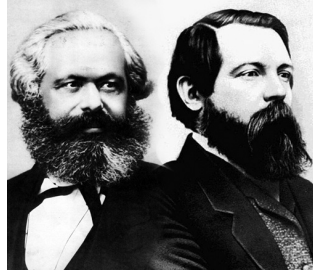

Foto: 18 Karel Marx a Friedrich Engels – zakladatelé marxismu.
Zdroj: Wikimedia Commons

Napětí mezi dělnictvem postupně vedlo jednotlivé vlády k řadě opatření, která se týkala např. délky pracovní doby, sociálního a zdravotního pojištění, úpravy pracovních podmínek apod. V dlouhodobém výhledu ovšem průmyslová revoluce přinesla růst životní úrovně pro všechny vrstvy obyvatelstva.

Karel Marx – Friedrich Engels: Manifest komunistické strany (1848)

V jakém poměru jsou komunisté k proletářům vůbec?

Komunisté nejsou zvláštní stranou oproti jiným dělnickým stranám.

Nemají zájmy odlišné od zájmů celého proletariátu.

Nevytyčují žádné zvláštní výsady, podle nichž by chtěli utvářet proletářské hnutí.

Komunisté se liší od ostatních proletářských stran jedině tím, že na jedné straně v boji proletářů různých národů vyzdvihují a obhajují společné zájmy všeho proletariátu, nezávislé na národnosti; na druhé straně tím, že na různých stupních vývoje, jimiž prochází boj mezi proletariátem a buržoazií, zastupují vždy zájmy celého hnutí.

Komunisté jsou tedy v praxi nejrozhodnější, stále kupředu pobízející část dělnických stran všech zemí; v teorii vynikají nad ostatní masu proletariátu pochopením podmínek, průběhu a všeobecných výsledků proletářského hnutí.

Nejbližší cíl komunistů je týž jako cíl všech ostatních proletářských stran: ztvárnění proletariátu ve třídu. Svržení panství buržoazie, vydobytí politické moci proletariátem. ...

Francouzská revoluce odstranila například feudální vlastnictví a nahradila je buržoazním vlastnictvím.

Charakteristickým rysem komunismu není odstranění vlastnictví vůbec, nýbrž odstranění buržoazního vlastnictví.

Avšak moderní buržoazní soukromé vlastnictví je posledním a nejúplnějším výrazem vyrábění a přivlastňování výrobků, které spočívá na třídních protikladech, na vykořisťování jedněch druhými.

V tomto smyslu mohou komunisté shrnout svou teorii v jedinou větu: zrušení soukromého vlastnictví. ...

Děsíte se, že chceme zrušit soukromé vlastnictví. Ale v nynější vaší společnosti je soukromé vlastnictví zrušeno pro devět desetin jejích členů; existuje právě proto, že pro devět desetin neexistuje. Vytýkáte nám tedy, že chceme zrušit vlastnictví, které předpokládá jako nezbytnou podmínku, že obrovská většina společnosti nemá vlastnictví.

Zkrátka vytýkáte nám, že chceme zrušit vaše vlastnictví. Ano, to opravdu chceme. ...

Komunistům se dále vytýká, že prý chtějí odstranit vlast a národnost.

Dělníci nemají vlast. Nelze jim vzít něco, co nemají. Protože proletariát musí nejprve dobyt politické panství, pozvednout se na národní třídu a konstituovat se jako národ, je sám ještě národní, třebaže nikterak ve smyslu buržoazie. ... Je snad zapotřebí zvláštního důvtipu, abychom pochopili, že s životními poměry lidí, s jejich společenskými vztahy, s jejich společenským bytím se mění i jejich představy, názory a pojmy, zkrátka jejich vědomí?

Co jiného dokazují dějiny ideí, než že duševní produkce se přetváří spolu s materiálem? Vládnoucími idejemi každé doby byly vždy jen ideje panující třídy. ...

Dějiny všech dosavadních společností se pohybovaly v třídních protikladech, které měly v různých epochách různou tvářnost.

Ale ať už na sebe braly jakoukoli formu, vykořisťování jedné části společnosti druhou je skutečnost společná všem předchozím staletím. Není tedy divu, že společenské vědomí všech staletí se přes všechnu rozmanitost a rozdílnost pohybuje v určitých společenských formách – formách vědomí, které úplně zmizí teprve s úplným zánikem protikladu tříd. ...

Viděli jsme výše, že prvním krokem v dělnické revoluci je pozvednutí proletariátu na panující třídu, vydobytí demokracie.

Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoazii všechny kapitál, soustředil všechny výrobní stroje v rukou státu, tj. proletariátu zorganizovaného v panující třídu, a co nejrychleji rozmnožil sumu výrobních sil.

To se ovšem může stát nejprve jen despotickými zásahy do vlastnického práva a do buržoazních výrobních vztahů, tedy opatřeními, která se zdají ekonomicky nedostatečná a neudržitelná, která však v průběhu hnutí přerůstají sama sebe a jsou nevyhnutelná k převratu v celém způsobu výroby.

Tato opatření budou ovšem podle různých zemí různá.

V nejpokročilejších zemích může však být téměř všeobecně použito těchto opatření:

- 1. Vyvlastnění pozemkového majetku a použití pozemkové renty na výdaje státu.*
- 2. Silně progresivní daň.*
- 3. Zrušení dělnického práva.*
- 4. Konfiskace majetku všech emigrantů a rebelů.*
- 5. Soustředění úvěru v rukou státu prostřednictvím národní banky se státním kapitálem a výhradním monopolem.*
- 6. Soustředění veškeré dopravy v rukou státu.*
- 7. Zvýšení počtu státních továren, výrobních nástrojů, získávání nové orné půdy a meliorace pozemků podle společného plánu.*
- 8. Stejná pracovní povinnost pro všechny, zřízení průmyslových armád, zejména pro zemědělství.*
- 9. Spojení zemědělské a průmyslové výroby, úsilí o postupné odstranění rozdílu mezi městem a venkovem.*
- 10. Veřejná a bezplatná výchova všech dětí. Odstranění tovární práce dětí v její dnešní podobě. Spojení výchovy s materiální výrobou atd. atd.*

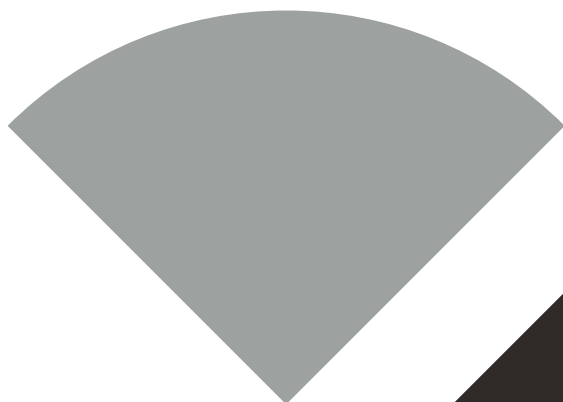
Jakmile v průběhu vývoje zmizí třídní rozdíly a všechna výroba bude soustředěna v rukou sdružených individuí, ztratí veřejná moc svůj politický charakter. Politická moc ve vlastním smyslu slova je organizované násilí jedné třídy k potlačování druhé. Sjednotí-li se proletariát v boji proti buržoazii nutně ve třídu, pozvedne-li se revolucí na panující třídu a zruší-li jako panující třída násilně staré výrobní vztahy, zruší

s těmito výrobními vztahy i podmínky existence třídního protikladu, zruší třídy vůbec, a tím i své vlastní panství jako třídy.

Otázky k textu:

- 1) Čím se podle tohoto dokumentu komunisté liší od ostatních dělnických stran?
- 2) Co je jejich konečným cílem? Jak ho chtějí dosáhnout?
- 3) V jaké historické situaci tento dokument vznikl?
- 4) Jaký postoj zaujímají autoři tohoto dokumentu k otázce vlastnictví?
- 5) Jaký názor mají na vlast a národnost ve vztahu k dělníkům?
- 6) Jakou roli sehráli autoři tohoto dokumentu v dějinách politického myšlení?
- 7) Zamyslete se nad tím, jakou roli marxismus a komunismus měly v průběhu 19. a 20. století.

Na konci 19. a na začátku 20. století se život lidí v průmyslově vyspělých zemích Evropy, Severní Ameriky a v Japonsku výrazně změnil. Objevily se nové materiály a technologie, začaly se ve velké míře využívat nové zdroje energie (**nafta, elektřina**). Zvýšila se efektivita výroby, lidská práce byla nyní v široké míře nahrazována **stroji**. Především u městského obyvatelstva se výrazně proměnily životní podmínky. V městech byly budovány zdroje pitné vody, která byla rozváděna do jednotlivých domů a bytů, ulice byly osvětlovány plynovým nebo elektrickým osvětlením, lidé kromě vozů tažených koňmi jezdili tramvajemi, nebo v některých velkoměstech také podzemní dráhou.

V mnoha státech byly přijaty **ústavy**, parlamenty se obměňovaly na základě pravidelně se opakujících **voleb**, kterých se účastnily rostoucí počty obyvatel. Neodmyslitelnou součástí veřejného života se staly politické strany reprezentující různé vrstvy obyvatel. **Socialistické** a **sociálně demokratické strany**, které reprezentovaly zejména dělnictvo, žádaly sociálně spravedlivější uspořádání společnosti. Programem **liberálních stran** byla především rovnost lidí v oblasti politických a hospodářských práv a co nejmenší zásahy státu do ekonomiky. **Konzervativní strany** upřednostňovaly tradiční uspořádání společnosti a významnou roli přisuzovaly zejména rodině, státu a národu. **Křesťansko-sociální strany** se opíraly o náboženské vidění světa, které se mělo promítat i do politiky a hospodářství.

Proměnilo se i sociální složení společnosti. Šlechta většinou ztratila svoje výsadní postavení, které měla v předcházejících stoletích. Nahradily ji **podnikatelské a měšťanské vrstvy (buržoazie)** a stoupal i význam **středních tříd** – úředníků, učitelů, lékařů, inženýrů, živnostníků, obchodníků, vědců atd., kteří se většinou živilí pomocí svých duševních schopností a vědomostí.

Přes určitá zlepšení zůstávalo často velmi tíživé postavení **dělníků**. Vlády v tomto období už mnohem více vstupovaly do vztahů mezi dělníky a jejich zaměstnavateli, parlamenty přijímaly zákony, které zkracovaly pracovní dobu, zaváděly sociální a zdravotní pojištění, omezovaly práci žen a dětí apod. Přesto byly sociální nepokoje a dělnické stávky velmi časté.

Proměňovalo se i postavení **žen**. Do té doby byla jejich hlavní úlohou péče o rodinu a domácnost, ale koncem 19. století už nacházelo stále více žen uplatnění jako učitelky, lékařky, advokátky, sekretářky, telefonistky atd. V některých západních zemích vznikla i hnutí prosazující zavedení **volebního práva pro ženy**.

Období přelomu 19. a 20. století – později občas označované jako „**krásná doba**“ – mělo ovšem i své temné stránky. Jednou z nich byla znovuprobuzená **nechuť a nenávisť vůči Židům**, která se projevovala v řadě států. Židovští podnikatelé

byli obviňováni z bezohledného vykořisťování dělníků, revolucionáři židovského původu zase z podvracení základů společnosti. V obdobích vypjatého národního cítění byli Židé často odmítáni jako cizí skupina, která není součástí národa. Silná protizidovská kampaň provázela např. **Dreyfusovu aféru** ve Francii, při níž byl kapitán francouzské armády židovského původu Alfréd Dreyfus obviněn ze špionáže ve prospěch Německa, tehdy úhlavního nepřítele Francie. Reakcí části židovského obyvatelstva v Evropě proto byla snaha odejít do vlasti svých předků **Palestiny** a založit zde vlastní stát, který by jim poskytl ochranu před pronásledováním.

21) MEMORANDUM RAKOUSKA-UHERSKA SRBSKU

První světová válka vznikla jako konflikt mezi tzv. **Ústředními mocnostmi** (Německo, Rakousko-Uhersko, Turecko a Bulharsko) a tzv. **Dohodou**, která byla zpočátku tvořena Francií, Velkou Británií a Ruskem. V průběhu války se pak na stranu těchto dohodových mocností přidaly i další významné státy – Japonsko, Itálie a v roce 1917 i **Spojené státy americké**. Celkem se tohoto válečného konfliktu nakonec aktivně zúčastnilo 34 států.

Mezi základní příčiny 1. světové války patřily rozpory mezi velmocemi, mezi které se např. řadilo dlouhodobé napětí mezi Německem a Francií, dále spory mezi Ruskem a Rakousko-Uherskem o vliv na Balkáně nebo snaha

Foto 19 Následník rakouského trůnu František Ferdinand d'Este, jehož vražda v Sarajevu se stala bezprostřední příčinou vypuknutí 1. světové války.
Zdroj: Wikimedia Commons

Velké Británie a Francie zabránit Německu v rozšiřování jeho mocenského vlivu a získávání dalších kolonií.

Bezprostřední příčinou války se stal **atentát na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este**, který na něho 28. června 1914 v Sarajevu spáchali příslušníci tajné organizace Mladá Bosna. Rakousko-Uhersko obvinilo z atentátu Srbsko, a když to odmítlo splnit některé podmínky rakouského ultimáta, **vyhlásilo mu 28. července 1914 válku**. V následujících dnech pak do válečného konfliktu vstoupila v souladu s podepsanými spojeneckými smlouvami řada dalších států a válka se tak stala světovou. V jejím čtyřletém průběhu válčící strany zmobilizovaly kolem 70 milionů vojáků, z nichž kolem 10 milionů padlo. Válka těžce doléhala i na civilní obyvatelstvo v zázemí (např. v zásobování potravinami), protože bojující státy se snažily využít většinu svých hospodářských zdrojů pro vojenské účely. V průběhu války byla masově používána moderní vojenská technika – účinné dělostřelectvo, kulometry, tanky, letadla, ponorky, otravné plyny atd.

Memorandum Rakouska-Uherska Srbsku (23. 7. 1914)

Královská srbská vláda se zavazuje:

1. *Zakázat všechny publikace, které podněcují nenávisť a opovržení k Rakousku-Uhersku a jejichž tendence celkově směřují proti jeho teritoriální integritě;*
2. *okamžitě rozpustit spolek „Narodna Obrana“, konfiskovat jeho prostředky a stejným způsobem postupovat i proti ostatním spolkům a sdružením v Srbsku, které se zabývají propagandou proti Rakousku-Uhersku...;*
3. *ve školních zařízeních Srbska, jak ve vztahu k učitelskému personálu, tak ve vztahu k vyučovacím prostředkům, bezprostředně odstranit vše, co slouží nebo by mohlo sloužit k podporování propagandy proti Rakousku-Uhersku;*
4. *odstranit z vojenské služby a vůbec z administrativy všechny důstojníky a úředníky, kteří se provinili propagandou proti Rakousku-Uhersku, přičemž si císařská a královská vláda vyhrazuje práva sdělit jména a fakta královské (srbské) vlády;*
5. *souhlasit, že na potlačování podvrtných hnutí namířených proti teritoriální integritě monarchie budou v Srbsku spolupracovat orgány císařské a královské vlády;*
6. *zahájit soudní řízení proti účastníkům spiknutí 28. června, kteří se nacházejí na srbském území. Orgány delegované k tomu císařskou a královskou vládou se budou podílet na vyšetřováních s tím souvisejících;*

7. účinnými prostředky zabránit srbským příslušníkům v pašování zbraní a výbušnin přes hranice; propustit a přísně potrestat úředníky pohraniční služby v Šabaci a Ložnici, kteří se provinili tím, že usnadnili přechod přes hranici těm, kteří provedli sarajevský zločin;
8. dát císařské a královské vládě vysvětlení o neospravedlnitelných výrocích vysokých srbských hodnostářů v Srbsku i v zahraničí, kteří, nehledíce na svá oficiální postavení, neváhali po atentátu 28. června vyjádřit se v interview nepřátelským způsobem proti Rakousku-Uhersku;
9. neprodleně uvědomit císařskou a královskou vládu o realizaci opatření uvedených v předešlých bodech.

Otázky a úkoly:

- 1) Popište historickou situaci, ve které toto memorandum vzniklo.
- 2) Charakterizujte a shrňte požadavky, které toto memorandum obsahovalo.
- 3) Který z těchto požadavků přímo narušoval suverenitu Srbska?
- 4) Jaké důsledky mělo odmítnutí tohoto požadavku?

22) ČTRNÁCT BODŮ PREZIDENTA WOODROWA WILSONA

Rozhodující pro výsledek 1. světové války se stala **západní fronta**, na níž stáli proti sobě na jedné straně Francouzi a Britové, na straně druhé pak Němci. Těm se zpočátku podařilo rychlým útokem přes Belgii a Lucembursko proniknout až téměř k Paříži, kde byli zastaveni v bitvě **na řece Marňé**. V dalším průběhu vojenských operací se úporně bojovalo v prostoru východní Francie. Zvláště těžké bitvy s obrovskými počty obětí na obou stranách, při nichž ani jedna ze

Foto 20 Americký prezident Woodrow Wilson.

Zdroj: Wikimedia Commons

stran nedokázala rozhodujícím způsobem zvítězit, se odehrály u francouzské pevnosti Verdunu (čti: verdenu) a na řece Sommě. V roce 1917 vstoupily do války na straně Dohody i **Spojené státy americké** a početní američtí vojáci posílili britské a francouzské jednotky na západní frontě. To výrazně přispělo k vítězství dohodových mocností, které tak získaly rozhodující vojenskou i hospodářskou převahu. V říjnu 1918 se fakticky rozpadlo Rakousko-Uhersko a 11. listopadu 1918 požádalo o mír i Německo. Tím 1. světová válka skončila.

Čtrnáct bodů prezidenta Woodrowa Wilsona (8.1. 1918)

Naším programem je tudíž program světového míru a tento program, jediný možný program, je podle našeho názoru následující:

- I. *Veřejné dohody o míru, veřejně dohodnuté, po nichž nebude už tajných dohod mezinárodních jakéhokoli druhu; diplomacie bude vždy postupovat přímo před zraky veřejnosti.*
- II. *Naprostá svoboda plavby na mořích, mimo pobřežní vody v míru i ve válce, s výjimkou případu, kdy moře mohou být zcela nebo částečně uzavřena při mezinárodní akci, prováděné s tím, aby bylo vynuceno plnění mezinárodních závazků.*
- III. *Co nejúplnější odstranění všech hospodářských překrad a zavedení rovnosti v hospodářských stycích mezi všemi národy, které přijímají mír a sdruží se k jeho zachování.*
- IV. *Budou dány a přijaty přiměřené záruky, že zbrojení států bude sníženo na nejnižší míru, slučitelnou s jejich domácí bezpečností.*
- V. *Dobrovolná, nepředpokjatá a naprosto nestranná úprava veškerých koloniálních požadavků, při níž bude přísně zachována zásada, že při rozhodování o všech takových otázkách svrchovanosti musí zájmy národů, o které jde, mít stejnou váhu jako spravedlivé požadavky vlád, jejichž nárok má být vymezen.*
- VI. *Vyklizení celého ruskému území a takové uspořádání všech otázek Ruska se týkajících, které bude zaručovat nejlepší a nejsvobodnější součinnost všech ostatních národů světa k tomu, aby Rusku zajistily ničím nerušenou možnost určovat si nezávisle svůj vlastní politický rozvoj a státní politiku a aby Rusko ujistily, že bude srdečně přivítáno ve společnosti svobodných států se zřízením, které si samo vybere; a více než přivítáno, že se mu dostane pomoci všech druhu, jíž by potřebovalo a samo si přálo; způsob, jakým budou vůči Rusku jeho bratrské národy v budoucích měsících postupovat, bude trpkou zkouškou jejich dobré vůle a jejich*

pochopení pro potřeby Ruska na rozdíl od jejich vlastních zájmů, jakož i jejich rozumné a nesobecké sympatie.

- VII. *Belgie – celý svět s tím bude souhlasit – musí být vyklizena a obnovena bez jakýchkoli pokusů o omezení svrchovanosti, již požívá stejně jako všechny ostatní svobodné národy. Žádný jiný čin neposlouží tak jako tento, aby mezi národy byla obnovena důvěra v zákony, které samy ustanovily a určily k tomu, aby řídily jejich vzájemné styky. Bez tohoto ozdravujícího činu se celá stavba a platnost mezinárodního práva navždy oslabí.*
- VIII. *Celé území Francie budiž osvobozeno, obsazené části vráceny a bezprávi, které na Francii spáchalo Prusko v roce 1871 ve věci Alsaska-Lotrinska a které kalilo světový mír téměř padesát let, budiž napraveno, aby mohl být obnoven mír v zájmu všech.*
- IX. *Hranice Itálie necht' jsou upraveny podle zřetelně seznatelných národnostních hranic.*
- X. *X. Národům Rakousko-Uherska, jehož místo mezi národy přejeme si mítí zachováno a zajištěno, budiž dána co nejvolnější možnost autonomního rozvoje.*
- XI. *Rumunsko, Srbsko a Černá Hora necht' jsou vyklizeny; obsazená území vrácena; Srbsku přiznán volný a bezpečný přístup k moři a vzájemné vztahy jednotlivých balkánských států necht' jsou určovány přátelskou dohodou podle historicky vytvořených hranic a národnostní příslušnosti; k tomu třeba připojit mezinárodní záruky politické a hospodářské nezávislosti a územní celistvosti jednotlivých balkánských států.*
- XII. *Tureckým částem nynější říše otomanské budiž zajištěna bezpečnost a svrchovanost; avšak ostatním národnostem, které žijí nyní pod tureckou vládou, třeba spolehlivě zajistit bezpečnost života a naprosto nerušenou možnost volného a samostatného rozvoje; Dardanely necht' jsou trvale otevřeny jakožto volná cesta pro lodí a obchod všech národů pod záštitou mezinárodních záruk*
- XIII. *Je třeba zřídit nezávislý polský stát, který by zahrnoval území obývané nesporně polským obyvatelstvem, zajistit mu volný a bezpečný přístup k moři a zaručit mezinárodní úmluvou jeho politickou a hospodářskou nezávislost i územní celistvost.*
- XIV. *Je nutno vytvořit všeobecné sdružení národů na základě zvláštních dohod k tomu cíli, aby byly dány vzájemné záruky politické nezávislosti a územní celistvosti jak velkým, tak i malým státům.*

Otázky a úkoly:

- 1) Popište, v jaké historické situaci tento dokument vznikl.
- 2) Kdo byl jeho autorem? Jaký úřad v době vydání dokumentu zastával? Jakým způsobem je tento autor vnímán dodnes v českých zemích?
- 3) Které z bodů tohoto dokumentu reagují na konkrétní historickou situaci a které jsou naopak nadčasové?
- 4) Který z bodů dokumentu se týká habsburské monarchie? Jakým způsobem měla být podle něho řešena otázka národů, které ji obývaly? K jakému řešení této záležitosti ale nakonec došlo?
- 5) V posledním bodě dokumentu je zmíněno vytvoření sdružení národů. Pod jakými názvy skutečně později vznikly takovéto organizace?

23) NORIMBERSKÉ RASOVÉ ZÁKONY A F. X. ŠALDA: VE VĚKU ŽELEZA A OHNĚ

Období prosperity světového hospodářství v druhé polovině 20. let 20. století skončilo vypuknutím **světové hospodářské krize**. Za její počátek se považuje tzv. **černý čtvrtek** na burze v New Yorku (24. října 1929), kdy se prudce snížily ceny akcií. Z USA se krize rozšířila prakticky do celého světa, v jejím důsledku zkrachovalo velké množství průmyslových podniků a přes 30 milionů lidí ztratilo práci a často i životní perspektivu.

Foto 21 Zničená výloha židovského obchodu po tzv. křišťálové noci v listopadu 1938.
Zdroj: Wikimedia Commons

V důsledku krize docházelo v řadě zemí k sociálním nepokojům a rostla také obliba **fašismu a komunismu**, které slibovaly snadná a rychlá řešení nahromaděných problémů. V **Německu**, které bylo krizí velmi silně zasaženo, se v lednu 1933 dostala k moci **nacistická strana vedená Adolfem Hitlerem**. Nacisté rychle upevnili svoji diktaturu, zlikvidovali ostatní politické strany a Hitler přijal titul „vůdce a říšský kancléř“. Političti odpůrci nacistů byli zavíráni do **koncentračních táborů** nebo utíkali z Německa, knihy „nepohodlných“ spisovatelů byly veřejně páleny. V rostoucí míře byli vystaveni pronásledování židů, které nacisté považovali za méněcennou rasu. V roce 1935 byly v **Norimberku** vyhlášeny rasové zákony, které židy vylučovaly z německé společnosti. Hitler rovněž zahájil rozsáhlý program vyzbrojování německé armády a jeho agresivní politika začala ohrožovat okolní státy, včetně Československa.

V **Sovětském svazu** upevnil svoji diktaturu **J.V. Stalin**, kterému se postupně podařilo odstranit všechny své protivníky ve vedení komunistické strany. Na rozdíl od jiných zemí, v nichž průmyslová výroba v důsledku světové hospodářské krize prudce klesala, v Sovětském svazu došlo v tomto období k rozsáhlé, státem řízené výstavbě těžkého průmyslu (hutnictví, strojírenství atd.), která byla motivována zejména vojenskými důvody. V roce 1929 byla v zemědělství zahájena tzv. **kolektivizace**, při níž byli doposud soukromě hospodařící rolníci přinuceni ke vstupu do **zemědělských družstev (kolchozů)**. Tato opatření byla provázena rozsáhlým terorem, jenž zasáhl prakticky všechny vrstvy obyvatelstva a vyžádal si miliony obětí, které byly buď přímo popraveny nebo zemřely v tzv. **gulazích** – sovětských pracovních táborech, v řadě oblastí SSSR vypukl hladomor.

V prosinci 1934 využil Stalin zavraždění předního komunistického politika S. M. Kirova k dalšímu vystupňování represí. Stalinský teror se zaměřil i na členy nejvyšších státních a stranických orgánů. Ve veřejných procesech (tzv. čtyři moskevské procesy v letech 1936–1938) se vynuceně přiznávali k vymyšleným zločinům, např. k sabotážím, špionáži a podvrtné činnosti proti SSSR. Rozsáhlým čistkám podlehla i většina důstojnického sboru Rudé armády, což oslabilo obranyschopnost SSSR v době útoku nacistického Německa

Norimberské rasové zákony přijaté v Německu v roce 1935

1. *Občanem může být pouze takový subjekt, který je německé či příbuzné krve...*
2. *Všechny sňatky mezi židem a občanem německé či příbuzné krve jsou od této doby zakázány. Židé nesmějí být zaměstnáni jako sloužící v německých domácnostech... Židům je zakázáno vyvěšovat říšskou či národní vlajku a nesmějí užívat národních barev.*

3. Žid nemůže být občanem říše. Nemá volební právo, nemůže zastávat veřejný úřad... Židem je osoba, která má mezi prarodiči alespoň do třetího kolena rasově plně židovský původ...

F. X. Šalda: Ve věku železa a ohně (1936)

„Dne 25. srpna bylo v Moskvě popraveno celkem 16 soudruhů, sedmnáctý unikl soudu i popravě sebevraždou. Mezi těmito popravenými jsou Zinovjev, Kameněv a jiní, vesměs přátelé a soudruzi Leninovi... Jako Hitler v Německu 30. června 1934 dal vyvraždit staré legionáře, ... stejně tak nyní zatočil Stalin se starou revoluční historií ruskou. Jenže způsob, jakým tuto vraždu inscenoval, ta pokrytecká velkokomedie „veřejného procesu“, je ještě mnohem odpornější než nahá surová brutalita Hitlerova... Šestnáct starých revolucionářů před soudem poplivalo samo sebe, ... přiznávali se k velikému množství politických vražd, ... přiznávali se ke zrádným piklům kutým prý s německým gestapem... A takto nazí a pohanění, byli vydáni posměchu nejen ruského národa, ale i sebe samých... V Rusku nastoluje se národní socialismus, ideově stejného rázu jako v Itálii nebo v Německu.

Otázky a úkoly:

- 1) Co konkrétně obsahovaly norimberské rasové zákony? Charakterizujte na jejich základě nacistickou protizidovskou politiku.
- 2) V čem jsou společné rysy obou totalitních systémů – tj. nacismu a komunismu? Kde je vidí ve svém textu F. X. Šalda? K jakým konkrétním historickým událostem se jeho text vztahuje?
- 3) Uveďte nějaké příklady vykonstruovaných soudních procesů, ke kterým došlo po únoru 1948 v Československu.

24 PAKT MOLOTOV-RIBBENTROP

Druhá světová válka byla největším a nejničivějším vojenským střetnutím v dějinách. V průběhu tohoto konfliktu, ve kterém bylo nasazeno přes 110 milionů vojáků, zahynulo kolem 58 milionů lidí. Bojovalo se v Evropě, Asii, Africe i na všech světových oceánech. Podstatnou úlohu sehrála masově vyráběná moderní vojenská technika, která umožnila nasazení mohutných tankových a leteckých armád do válečných operací. Do bojů bylo často výrazně vtaženo i civilní obyvatelstvo válčících zemí. Nejhrůznější stránkou 2. světové války byl pak pokus nacistů o **vyvraždění Židů (holocaust, šoa)**, který si vyžádal šest milionů obětí.

Viníkem vypuknutí války byly jednoznačně agresivní velmoci – Německo, Itálie a Japonsko, jejichž spojenectví je označováno jako **Osa Berlín–Řím–Tokio**. Na jejich straně v průběhu války stála i řada menších států – Maďarsko, Rumunsko, Slovensko, Bulharsko, Chorvatsko a Finsko.

Určitou předehrou válečného konfliktu byl tzv. **pakt o neútočení** (též **pakt Molotov-Ribbentrop**), který uzavřelo nacistické Německo se Sovětským svazem v srpnu 1939. Na základě jeho tajných dodatků si tyto velmoci rozdělily vliv ve východní Evropě. Samotná válka pak začala útokem nacistického Německa na **Polsko 1. září 1939**. Velká Británie a Francie o dva dny později vyhlásily Německu válku, ale účinnější pozemní vojenské operace proti němu nebyly schopny zahájit. Nedostatečně vyzbrojená polská armáda tak byla rychle rozdrčena převahou německých tankových a leteckých jednotek a polské území okupováno. V polovině září 1939 zasáhl do probíhajících událostí i Sovětský svaz a jeho **Rudá armáda** obsadila východní oblasti Polska. Polské obyvatelstvo bylo vystaveno brutálním represím jak z německé, tak i ze sovětské strany.

Foto 22 Podepsání smlouvy o neútočení (paktu Molotov-Ribbentrop) 23.8. 1939 v Moskvě. **Zdroj:** Wikimedia Commons

Pakt Molotov-Ribbentrop (23. 8. 1939)

Článek I

Obě Vysoké smluvní strany se zavazují upustit od jakéhokoliv násilného aktu, od jakékoli válečné akce, od vzájemného napadení, které by provedly buď samy, anebo ve spojení s jinými silami.

Článek II

V případě, že by se jedna z Vysokých smluvních stran stala objektem válečného aktu ze strany třetí síly, neposkytne druhá Vysoká smluvní strana žádným způsobem pomoc této třetí síle.

Článek III

Vlády obou Vysokých smluvních stran budou v budoucnosti udržovat stálý vzájemný kontakt za účelem konzultace, umožňující výměnu informací o problémech týkajících se společných zájmů.

Článek IV

Žádná z vysokých smluvních stran se nezúčastní jakéhokoliv spolčování sil, jež by přímo, či nepřímo bylo namířeno proti druhé straně.

Článek V

Jestliže by v těch či oněch otázkách vznikly spory či konflikty mezi Vysokými smluvními stranami, budou obě strany své spory či konflikty řešit výhradně přátelskou výměnou názorů, anebo, v případě nutnosti, prostřednictvím povolaných arbitrážních komisí.

Článek VI

Tato smlouva se uzavírá na dobu deseti let s tím, že nevypoví-li ji jedna z Vysokých smluvních stran rok před uplynutím této doby, bude platnost automaticky prodloužena o dalších pět let.

Článek VII

Tato listina bude ratifikována v nejkratším možném čase. Ratifikační listiny budou vyměněny v Berlíně. Smlouva nabývá platnosti v okamžiku jejího podepsání.

Vyhotoveno ve dvou exemplářích, v německém a ruském jazyce.

Moskva, 23. srpna 1939

Za vládu Německé Říše: von Ribbentrop

Zplnomocněnec vlády SSSR: V. Molotov

Tajný dodatečný protokol

U příležitosti podepsání paktu o neútočení mezi Německou Říší a Svazem sovětských socialistických republik podepsaní zplnomocněnci obou stran vedli přísně důvěrné rozhovory o otázkách hranic jejich daných sfér vlivu ve východní Evropě. Tyto rozhovory vedly k následujícím závěrům:

- 1. V případě nového územního a politického uspořádání oblastí náležejících k baltským státům (k Finsku, Estonsku, Lotyšsku, Litvě) bude severní hranice Litvy tvořit rozhraní mezi sférami vlivu Německa a SSSR. V této souvislosti obě strany uznávají zájem Litvy na území Vilna.*
- 2. V případě nového územního a politického uspořádání oblastí náležejících k polskému státu bude rozhraní sfér vlivu mezi Německem a SSSR tvořit zhruba linie řek Narev, Visla a San. Otázka, zda zájem obou stran bude vyžadovat udržení nezávislého polského státu a jakými hranicemi má být tento stát vymezen, bude moci být definitivně vyřešena teprve v průběhu dalšího politického vývoje. V každém případě budou obě vlády řešit tuto otázku přátelskou dohodou.*
- 3. Pokud se týče jihovýchodní Evropy, zdůraznila sovětská strana svůj zájem na Bessarábii. Německá strana potvrdila svůj naprostý politický nezájem o tyto oblasti.*
- 4. Tento protokol budou obě strany považovat za přísně tajný.*

Moskva, 23. srpna 1939

Za vládu Německé Říše: von Ribbentrop

Zplnomocněnec vlády SSSR: V. Molotov

Otázky a úkoly:

1. V jaké historické situaci byla tato smlouva uzavřena?
2. Proč byla pro ostatní státy překvapivá?
3. Co konkrétně obsahovala vlastní smlouva a co její tajný dodatek?
4. Jaké výhody přinášela svým signatářům?
5. Kdy a čím byla tato smlouva porušena?

25) ATLANTICKÁ CHARTA

Dne 22. června 1941 nacistické Německo porušilo tzv. **pakt o neútočení** a společně se svými spojenci zaútočilo na **Sovětský svaz**. V prvních měsících této tzv. **operace Barbarossa** německá armáda využila nepřipravenosti SSSR a dosáhla obrovských úspěchů – obsadila rozsáhlá území a zajala miliony sovětských vojáků. Německý útok byl zastaven až v prosinci 1941 **před Moskvou** a Rudá armáda zde následně přešla do protiútoků. V srpnu 1941 se u pobřeží New Foundlandu sešli prezident USA Franklin Delano Roosevelt a britský premiér Winston Churchill a formulovali zde zásady, kterými se jejich státy měly řídit v souvislosti s probíhajícím válečným konfliktem. Jejich prohlášení bylo publikováno 14. srpna 1941 jako **Atlantická charta**.

O několik měsíců později se 2. světová válka rozšířila i do Tichomoří, kde se Japonsko rozhodlo zahájit válečné operace proti Spojeným státům americkým a jejich spojencům. Dne 7. prosince 1941 napadla japonská letadla a ponorky americkou vojenskou základnu **Pearl Harbor** na Havajských ostrovech a způsobila zde velké škody. V následujících měsících pak Japonci ovládli řadu území, která spadala pod svrchovanost USA, Velké Británie a Nizozemí – Filipíny, Barmu, Malajsko, Indonésii a další.

Vstupem Spojených států amerických do válečného konfliktu byla **protifašistická koalice** posílena o průmyslově nejsilnější stát světa. Toto spolenectví nakonec tvořilo téměř 50 států včetně tří hlavních velmocí – USA, Velké Británie a SSSR. Součástí protifašistické koalice bylo i Československo. Trvalo ovšem určitou dobu, než se vzrůstající vojenská síla tohoto bloku projevila na vývoji válečných událostí.

Atlantická charta (srpen 1941, úryvek):

Prezident USA a ministerský předseda Velké Británie oznamují některé společné zásady v národní politice svých zemí, na jejichž podkladě chovají naději v lepší budoucnost světa:

1. *Jejich země nehledají žádné územní nebo jiné rozšíření.*
2. *Nepřejí si, aby došlo k nějakým územním změnám, které neodpovídají svobodně vysloveným přáním příslušných národů.*

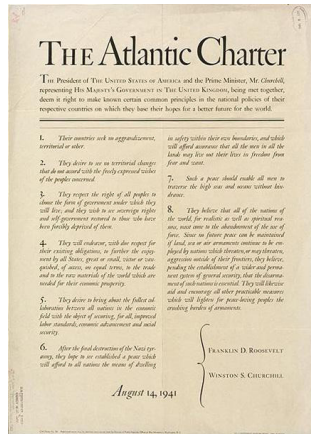

Foto 23 Atlantická charta. Zdroj: Wikimedia Commons

3. *Uznávají právo všech národů zvolit si vládní formu, v níž chtějí žít. Přejí si, aby svrchovaná práva a samospráva těch, kteří by o ně byli násilím připraveni, byly obnoveny.*
4. *Budou se snažit..., aby všechny státy...měly za stejných podmínek přístup k obchodu a surovinám světa, kterých potřebují, aby mohly hospodářsky prosperovat.*
5. *Přejí si, aby se uskutečnila plná spolupráce mezi všemi národy na hospodářském poli za tím účelem, aby všem byla zlepšena pracovní úroveň, hospodářský pokrok a sociální spravedlnost.*
6. *Doufají, že po konečném zničení nacistické tyranie bude vybudován mír, který umožní všem národům, aby žily bezpečně uvnitř svých hranic, a který připomene zjištění, že všichni lidé mohou žít svobodně, bez bázně a nouze...*
7. *Věří, že všechny národy světa z důvodů jak hmotných, tak i duchovních musí dojít k tomu, že zanechají používání síly...*

Otázky a úkoly:

- 1) Jaká byla vojensko-politická situace v době zveřejnění tohoto prohlášení?
- 2) Kdo byli autoři tohoto dokumentu? Charakterizujte jejich roli ve světové politice.
- 3) Interpretujte nejdůležitější myšlenky Atlantické charty.
- 4) Do jaké míry se očekávání vyjádřená v tomto dokumentu naplnila?

26) CHURCHILLŮV PROJEV VE FULTONU

Brzy po skončení 2. světové války začaly narůstat rozpory mezi Sovětským svazem na straně jedné a západním světem, v jehož čele stanuly Spojené státy americké, na straně druhé. Tyto rozpory vyústily v konfliktní stav, který je označován jako **studená válka**. V průběhu tohoto dlouhodobého konfliktu naštěstí nedošlo k otevřenému válečnému střetnutí mezi oběma stranami – i když k němu několikrát bylo velmi blízko – ale jinak probíhalo jejich vzájemné soupeření ve vojenské, hospodářské, politické, kulturní i vědecké oblasti až do druhé poloviny 80. let 20. století, i když v některých obdobích docházelo k určitému zmírnění napětí.

Někteří západní politici už v závěru 2. světové války znepokojeně sledovali rostoucí vliv, který získával Sovětský svaz a jím podporované místní komunistické strany a skupiny v zemích střední a východní Evropy osvobozenými od nacismu Rudou armádou. Tyto státy se posléze seskupily v sovětský mocenský blok a jejich vlády s určitými odchylkami kopírovaly sovětskou vnitřní i zahraniční politiku. Jako první na tuto skutečnost veřejně poukázal bývalý britský ministerský předseda **Winston Churchill** ve svém projevu v americkém **Fultonu** v březnu 1946, v němž odsoudil sovětskou politiku a vyzval západní svět k posilování vlastní obranyschopnosti.

Foto 24 Winston Churchill.
Zdroj: Wikimedia Commons

Projev Winstona Churchilla na univerzitě ve Fultonu (5. 3. 1946, úryvek)

...Stín padl na dějiště ještě nedávno osvětlené spojeneckým vítězstvím. Nikdo neví, co sovětské Rusko a jeho komunistická mezinárodní organizace zamýšlejí udělat v bezprostřední budoucnosti a jaké jsou hranice, jestliže vůbec takové existují, jejich expanzionistických tendencí a snah o získávání nových přívrženců... Nicméně je mou povinností, abych vám sdělil určitá fakta o nynější situaci v Evropě, jak je vidím já.

Od Štětína na Baltu po Terst na Jadranu byla přes kontinent spuštěna železná opona. Za touto linií leží všechna hlavní města starých států střední a východní Evropy: Varšava, Berlín, Praha, Vídeň, Budapešť, Bělehrad, Bukurešť a Sofie. Všechna tato vynikající města a jejich obyvatelé se nacházejí v něčem, co musím nazvat sovětskou sférou. Vše je v té či oné formě nejen předmětem sovětského vlivu, ale ve velké míře a mnohých případech také předmětem rostoucích opatření kontroly Moskvy. Pouze

Athény – Řecko s jeho nesmrtelnou slávou – mohlo svobodně rozhodnout o své budoucnosti ve volbách pod dohledem Angličanů, Američanů a Francouzů. Polská vláda ovládaná Rusy byla povzbuzena k ohromným a nespravedlivým zásahům vůči Německu. Provádí se masové vyhánění milionů Němců v rozměrech, o nichž se nám ani nesnilo. Komunistické strany, které byly ve všech těchto východních státech Evropy velmi malé, dosáhly postavení a moci, které neodpovídají počtu jejich členů a všude chtějí dosáhnout totalitní kontroly. Téměř ve všech těchto zemích převládají policejní vlády, s výjimkou Československa zde neexistuje pravá demokracie.

Turecko a Persie jsou hluboce poplašeny a znepokojeny jim přikládanými nároky a nátlakem sovětské vlády. Rusové se ve své okupační zóně v Německu snaží poskytováním zvláštních privilegií levému křídlu německých leaderů vytvořit quasikomunistickou stranu. V závěru bojů v červnu minulého roku ustoupily v souladu s dřívější dohodou americké a anglické armády směrem na západ do hloubky dosahující v některých případech 150 mil na frontě dlouhé téměř 400 mil proto, aby umožnily našim ruským spojencům okupovat toto rozsáhlé území, které vybojovaly Jestliže se nyní sovětská vláda pokouší vytvořit ve své zóně separátní činnosti prokomunistické Německo, tak to způsobí vážné potíže v anglické a americké zóně a dá to poraženým Němcům možnost kombinovat s rozpory mezi Sověty a západními demokraciemi. Z těchto skutečností, a ony skutečnosti jsou, může být učiněn závěr, že to není osvobozená Evropa, za jejíž vytvoření jsme bojovali. Také to není Evropa, která v sobě obsahuje základy trvalého míru.

Bezpečnost světa vyžaduje novou jednotu Evropy, od níž by žádný národ neměl být stále odloučen...

Před železnou oponou, která přehrazuje Evropu, jsou další příčiny obav. V Itálii komunistická strana zakouší vážné potíže, když je nucena podporovat požadavky komunisty vyškoleného maršála Tita ve věci bývalých italských území na Jadranu. Budoucnost Itálie nicméně závisí na rovnováze. Obrozenou Evropu si také nelze představit bez silné Francie. Ve své veřejné činnosti jsem vždy pracoval pro vytvoření silné Francie a nikdy jsem neztrácel víru v její osud, dokonce ani v nejtemnějších dobách, a neztrácím ji ani nyní. Ačkoli komunistické páté kolony byly vytvořeny v mnohých zemích po celém světě daleko vzdálených od ruských hranic, pracují tyto zcela jednotně a poslušně podle instrukcí, které dostávají z komunistického centra. S výjimkou Britského společenství národů a Spojených států, kde se komunismus nalézá ve svém počátečním stádiu, představují komunistické strany páté kolony, které jsou rostoucí hrozbou a nebezpečím křesťanské civilizaci...

Na druhé straně si nechci připustit myšlenku, že nová válka je nevyhnutelná, nebo lépe řečeno, že se k nové válce schyluje. Hovořím o tom nyní proto, jelikož jsem přesvědčen, že naše štěstí leží v našich vlastních rukou a že my jsme s to zachránit

budoucnost. Považuji za svou povinnost se nyní, když mi k tomu byla poskytnuta příležitost, vyjádřit. Nevěřím, že si sovětské Rusko přeje válku. Co si přeje, je ovoce z války a nekonečná expanze jeho síly a jeho doktrín. Musíme dnes vzít v úvahu, dokud je čas, otázku trvalého zamezení válce a nastolení podmínek svobody a demokracie co nejrychleji, jak je to jen možné ve všech zemích. Naše těžkosti a nebezpečí nebudou odstraněny tím, že před nimi zavřeme oči. Nebudou odstraněny pouhým čekáním na to, co se stane, ani nebudou odstraněny politikou ústupků (appeasementu). Je potřeba dosáhnout uspořádání, a čím déle se váhá, tím to bude obtížnější a nebezpečí ještě vzroste.

Na základě toho, co jsem viděl u našich ruských přátel a spojenců během války, jsem přesvědčen, že neexistuje nic, co obdivují více než sílu a neexistuje nic, k čemu by měli menší vážnost, než je slabost, zvláště pak vojenská slabost. Proto je naše stará doktrína rovnováhy sil mylná. Nemůžeme si dovolit se spoléhat na nevelkou převahu sil vytvářející tím pokušení k měření sil...

Otázky a úkoly:

- 1) Kdo je autorem tohoto projevu? Jakou roli v moderních dějinách sehrál?
- 2) Popište, v jaké historické situaci byl tento projev pronesen. Kde a kdy k tomu došlo?
- 3) Jak je v tomto projevu popisována tehdejší politická situace v Evropě a ve světě? Uveďte konkrétní příklady uvedené v projevu.
- 4) Objasněte pojem „železná opona“ použitý v projevu. Co tento pojem označuje?
- 5) Jak je v projevu charakterizována situace Československa v tehdejší době? Kdy se tato situace změnila?
- 6) Jakou politiku vůči SSSR by podle autora projevu měly zastávat západní státy?
- 7) Jak je tento projev v kontextu dalšího vývoje mezinárodní politiky hodnocen?

27) MARSHALLŮV PLÁN

Západní velmoci posléze přešly k politice „**zadržování komunismu**“, která měla zabránit rozšiřování vlivu Sovětského svazu do dalších zemí. Jedním z nástrojů této politiky byl tzv. **Marshallův plán**, prostřednictvím kterého USA od roku 1947 poskytovaly rozsáhlou hospodářskou pomoc evropským státům postiženým následky 2. světové války. Zlepšení hospodářského stavu zde mělo zklidnit politickou situaci a oslabit popularitu komunistických myšlenek mezi obyvatelstvem. Státy pod sovětským vlivem – včetně Československa – ovšem tuto hospodářskou pomoc přijmout nemohly. USA také mj. poskytl vojenskou pomoc řecké vládě, která vedla ve své zemi občanskou válku s komunistickými partyzány.

Foto 25 George Catlett Marshall – tvůrce plánu hospodářské obnovy Evropy.
Zdroj: Wikimedia Commons

Projev státního tajemníka USA G. C. Marshalla na harvardské univerzitě, tzv. Marshallův plán (5. 6. 1947)

Není třeba Vám, pánové, říkat, že světová situace je velmi vážná. To musí být zřejmé všem inteligentním lidem. Myslím, že nesnází je to, že tento problém je velmi spletitý, že celá řada faktů předkládaných veřejnosti tiskem a rozhlasem jej činí pro normálního člověka z ulice velmi nesnadným. A dále, lid této země je vzdálen od oblastí, které trpí svízelnými problémy a je pro něho nesnadné porozumět nesnáším a z nich plynoucím reakcím lidí, kteří dlouho trpí, a důsledkům těchto reakcí pro jejich vlády ve spojení s naším úsilím nastolit mír ve světě.

Při zvažování požadavků obnovy Evropy byly vyhodnoceny fyzické ztráty na životech, viditelná destrukce měst, továren, dolů a železnic, ale během minulých měsíců se ukázalo, že tato zjevná destrukce byla pravděpodobně méně vážná než rozmístění celé výstavby evropského hospodářství. Po deset minulých let byly podmínky velmi abnormální. Horečná příprava války a stále větší a větší horečné udržování válečného úsilí zasáhly všechny oblasti národního hospodářství. Strojní zařízení se stalo neopravitelným nebo zastaralé. Pod despotickým nacistickým vedením byl ve skutečnosti každý podnik včleněn do německého válečného stroje. Dlouhodobé obchodní svazky, soukromé instituce, banky, pojišťovací společnosti, lodní společnosti zmizely v důsledku ztráty kapitálu, vyčerpáním, znárodněním nebo jednoduchou destrukcí. V mnoha zemích došlo k vážnému otřesení důvěry v místní měnu. Během války nastal v Evropě

úplný soumrak obchodní struktury. Obnova se vážně opozdila v důsledku toho, že dva roky po skončení nepřítelství nebylo dohodnuto mírové uspořádání s Německem a Rakouskem. Ale i kdyby se přistoupilo k seberechlejšímu řešení těchto nesnadných problémů, obnovení ekonomické struktury Evropy bude zřejmě vyžadovat mnohem delší čas a větší úsilí, než se předvíдалo. Je zde zajímavá fáze této záležitosti. Rolník vyráběl vždy potraviny, aby je vyměnil s městským obyvatelstvem za jiné nezbytnosti potřebné k životu. Tato dělba práce je základem moderní civilizace. V současné době je však ohrožována úpadkem. Městský průmysl nevyrábí adekvátní zboží pro výměnu s rolníkem vyrábějícím potraviny. Suroviny a paliva se dodávají omezeně. Strojový park má nedostatky nebo je opotřebený. Farmář nebo rolník nemůže nalézt zboží ke koupi, které potřebuje. Takže prodej výrobků jeho farmy za peníze, které nemůže použít, je pro něho neziskovou transakcí. Sklidil úrodu z mnoha polí a využívá ji pro setí. Uskladňuje více zrna a zajišťuje si tak pro sebe a svou rodinu dostatečnou dodávku stravy, ačkoliv je na tom hůře s ošacením a jinými obyčejnými civilizačními věcmi. Zatím lidé ve městech mají nedostatek stravy a paliva. Tak jsou vlády nuceny používat svých deviz a úvěrů a obstarávat nezbytnosti v zahraničí. Tento postup pak vyčerpává fondy, kterých je nezbytně třeba pro rekonstrukci. Tato vážná situace trvá i nadále a není pro svět žádnou dobrou předzvěstí. Moderní systém dělby práce, na němž je založena směna výrobků, je ohrožen.

Skutečností je, že požadavky Evropy pro nejbližší tři až čtyři roky na zahraniční zboží a jiné důležité výrobky – zejména z Ameriky – jsou tak mnohem větší než schopnost Evropy platit a proto Evropa potřebuje podstatnou doplňkovou pomoc, neboť hospodářská, sociální a politická zkáza je velmi vážná.

Lék spočívá v prolomení tohoto bludného kruhu a v tom, aby evropský lid znovu získal důvěru v hospodářskou budoucnost svých vlastních zemí a Evropy jako celku. Výrobce a rolník ve všech oblastech musí být schopní a ochotní směňovat své výrobky za měnu běžné hodnoty, to je zcela samozřejmé.

Všem by měly být zřejmě hospodářské výsledky Spojených států jako příklad prostý demoralizujícího účinku na svět a příklad prostý krizových jevů pramenících ze zoufalství dotyčného národa. Je logické, že Spojené státy by měly učinit cokoli, co umožní návrat k normálnímu hospodářskému zdraví ve světě, bez něhož nemůže být politické stability a zajištěn mír. Naše politika není namířena proti žádné zemi nebo doktríně, ale proti hladu, chudobě, zoufalství a chaosu. Jejím účelem by mělo být oživení hospodářství ve světě tak, aby to umožnilo vznik politických a sociálních podmínek, v nichž mohou existovat svobodné instituce. Taková pomoc, jak jsem předsvědčen, nesmí být dílčí. Jakákoliv pomoc, kterou americká vláda může poskytnout, by se v budoucnu měla projevit jako lék, a ne jako nějaké dočasné zmírnění. Každá vláda, která je ochotná pomáhat při plnění úkolu obnovy, nalezne plnou podporu vlády Spojených států.

Každá vláda, která chce blokovat tento proces obnovy jiných zemí, nemůže od nás očekávat pomoci. A dál, vlády, politické strany či skupiny, které se snaží na věčnost zachovat lidskou bídu, aby z toho politicky či jinak těžily, narazí na odpor Spojených států.

Je již zřejmé, že před tím, než vláda Spojených států bude moci dále pokračovat ve svém úsilí ulehčit situaci a započít pomáhat evropskému světu na cestu jeho obnovy, musí zde být nějaká dohoda mezi zeměmi Evropy, pokud jde o požadavky na řešení situace. Pro tuto vládu by nebylo nikterak vhodné a působivé, aby se snažila nastínit sama jednotný program, který by měl hospodářsky Evropu postavit na nohy. To je záležitostí Evropanů. Myslím, že iniciativa musí přijít z Evropy. Úloha této země by měla spočívat v přátelské pomoci nastínit takový program a později ho podporovat, jak to pro nás bude možné. Tento program by měl být jednotný, schválený určitým počtem, ne-li všemi evropskými národy.

Podstatnou částí jakékoliv úspěšné akce ze strany Spojených států je porozumění amerického lidu, jež se týká charakteru problému a "uzdravovacích a léčebných" prostředků, které by měly být použity. Politická náruživost a předsudky by se neměly vyskytovat. S předvídavostí a ochotou na straně našeho lidu čelit široké odpovědnosti, kterou dějiny výrazně vložily na naši zem, těžkosti, o kterých jsem hovořil, mohou být a budou překonány.

Otázky a úkoly:

- 1) Popište politickou situaci Evropy v době, v níž tento plán vznikl.
- 2) Kdo byl autorem tohoto projevu? Jakou funkci zastával?
- 3) Jak je v tomto projevu charakterizována ekonomická a politická situace evropských států?
- 4) Co bylo podstatou plánu obsaženého v tomto projevu a jaké cíle tento plán sledoval?
- 5) Jakou úlohu přitom měly hrát USA?
- 6) Jaký postoj k plánu zaujal SSSR a státy jeho bloku? V čem byl zpočátku specifický postoj Československa?
- 7) Jak je úloha tohoto plánu zpětně hodnocena v dnešní době?

28) SEVEROATLANTICKÁ SMLOUVA

V roce 1949 vytvořily západní státy svoji vojenskopolitickou organizaci – **Severoatlantickou alianci (NATO)**, jejímž hlavním posláním byla vzájemná pomoc v případě napadení některého z jejích členů. Hlavní vojenskou moc v ní představovaly ozbrojené síly USA. Sovětský svaz a státy jeho mocenského bloku v roce 1955 vytvořily svoji vlastní vojenskopolitickou organizaci – **Varšavskou smlouvu**.

”

Severoatlantická smlouva (Washington, D.C., 4. dubna 1949)

Smluvní strany této smlouvy znovu potvrzují svou víru v cíle a zásady Charty Spojených národů a svou touhu žít v míru se všemi národy a všemi vládami. Jsou odhodlány hájit svobodu, společné dědictví a kulturu svých národů, založenou na zásadách demokracie, svobody jednotlivce a právního řádu. Snaží se podporovat stabilitu a blahobyt národů v severoatlantické oblasti. Jsou rozhodnuty spojit své úsilí ke kolektivní obraně a k zachování míru a bezpečnosti. Proto se dohodly na této Severoatlantické smlouvě:

Foto 26 Podpis Severoatlantické smlouvy 4. dubna 1949 ve Washingtonu.

Zdroj: Wikimedia Commons

Článek 1

Smluvní strany se zavazují, jak je uvedeno v Chartě Spojených národů, urovnávat veškeré mezinárodní spory, v nichž mohou být zapleteni, mírovými prostředky tak, aby nebyl ohrožen mezinárodní mír, bezpečnost a spravedlnost, a zdržet se ve svých mezinárodních vztazích hrozby silou nebo použití síly jakýmkoli způsobem neslučitelným s cíli Spojených národů.

Článek 2

Smluvní strany budou přispívat k dalšímu rozvoji mírových a přátelských mezinárodních vztahů posilováním svých svobodných institucí, usilováním o lepší porozumění zásadám, na nichž jsou tyto instituce založeny, a vytvářením podmínek pro stabilitu a blahobyt. Budou usilovat o vyloučení konfliktu ze své mezinárodní hospodářské politiky a budou podporovat hospodářskou spolupráci mezi jakýmkoli smluvními stranami nebo mezi všemi smluvními stranami.

Článek 3

Aby bylo účinněji dosaženo cílů této smlouvy, budou smluvní strany, jednotlivě i společně, stálou a účinnou svépomocí a vzájemnou výpomocí udržovat a rozvíjet svou individuální i kolektivní schopnost odolat ozbrojenému útoku.

Článek 4

Smluvní strany budou společně konzultovat vždy, když podle názoru kterékoli z nich bude ohrožena územní celistvost, politická nezávislost nebo bezpečnost kterékoli smluvní strany.

Článek 5

Smluvní strany se dohodly, že ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich v Evropě nebo Severní Americe bude považován za útok proti všem, a proto odsouhlasily, že dojde-li k takovému ozbrojenému útoku, každá z nich uplatní právo na individuální nebo kolektivní obranu, uznané článkem 51 Charty Spojených národů, pomůže smluvní straně nebo stranám takto napadeným tím, že neprodleně podnikne sama a v souladu s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly, s cílem obnovit a udržet bezpečnost severoatlantické oblasti. Každý takový útok a všechna opatření učiněná v jeho důsledku budou neprodleně oznámena Radě bezpečnosti. Tato opatření budou ukončena, jakmile Rada bezpečnosti přijme opatření nutná pro obnovení a zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Článek 6

Pro účely článku 5 se za ozbrojený útok na jednu nebo více smluvních stran pokládá ozbrojený útok: na území kterékoliv smluvní strany v Evropě nebo Severní Americe, na alžírské departementy Francie, na území Turecka nebo na ostrovy pod jurisdikcí

kterékoli smluvní strany v severoatlantické oblasti severně od obratníku Raka; na ozbrojené síly, lodě či letadla kterékoli ze smluvních stran, jež se nacházejí na nebo nad jejich územím nebo na jakoukoli oblast v Evropě, kde byla rozmístěna vojska jakékoli smluvní strany po datu, kdy Severoatlantická smlouva vstoupila v platnost.

Článek 7

Tato smlouva se nedotýká a nebude žádným způsobem vykládána, jako by se dotýkala práv a povinností smluvních stran, které jsou členy Spojených národů, vyplývajících z Charty, ani základní odpovědnosti Rady bezpečnosti za zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Článek 8

Každá ze smluvních stran prohlašuje, že žádné její současně platné mezinárodní závazky vůči kterékoli jiné smluvní straně nebo kterémukoli třetímu státu nejsou v rozporu s ustanovením této smlouvy, a zavazuje se, že nepřijme žádný mezinárodní závazek, který by byl s touto smlouvou v rozporu.

Článek 9

Smluvní strany tímto zřizují Radu, ve které bude každá z nich zastoupena, aby projednala záležitosti týkající se plnění této smlouvy. Rada bude organizována tak, aby byla schopna se kdykoli pohotově sejít. Rada zřídí takové pomocné orgány, jaké mohou být potřebné; zejména ihned zřídí Výbor pro obranu, který bude doporučovat opatření nutná k plnění článků 3 a 5.

Článek 10

Smluvní strany mohou na základě jednomyslného souhlasu vyzvat kterýkoli jiný evropský stát, který je schopen napomáhat rozvoji zásad této smlouvy a přispět k bezpečnosti severoatlantické oblasti, aby přistoupil k této smlouvě. Každý takto vyzvaný stát se může stát smluvní stranou tím, že uloží u vlády Spojených států amerických svou listinu o přistoupení. Vláda Spojených států amerických bude informovat každou ze smluvních stran o uložení každé takové listiny o přistoupení.

Článek 11

Tato smlouva bude ratifikována a její ustanovení budou smluvními stranami plněna v souhlasu s jejich ústavními postupy. Ratifikační listiny budou uloženy co nejdříve vládou Spojených států amerických, která uvědomí všechny ostatní signatáře o každém uložení. Smlouva vstoupí v platnost mezi státy, které ji ratifikovaly, jakmile budou uloženy ratifikační listiny většiny signatářů, včetně ratifikačních listin Belgie, Francie, Kanady, Lucemburska, Nizozemska, Spojeného království a Spojených států, a pro další státy smlouva nabude účinnosti dnem uložení jejich ratifikačních listin.

Článek 12

Poté, co bude smlouva v platnosti deset let nebo kdykoli později, se smluvní strany, jestliže o to některá z nich požádá, poradí o revizi smlouvy, přičemž vezmou v úvahu faktory ovlivňující mír a bezpečnost v severoatlantické oblasti včetně vývoje všeobecných i regionálních smluv, uzavřených podle Charty Spojených národů pro zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

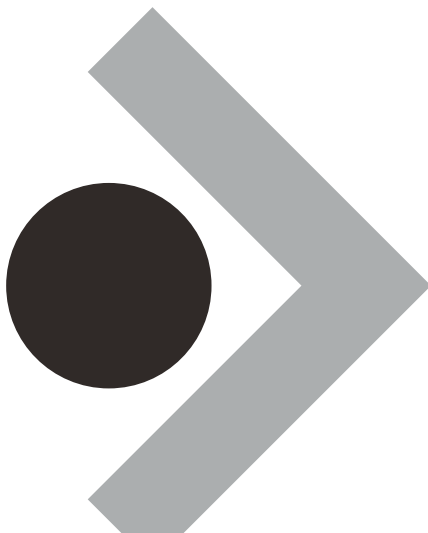
Článek 13

Po dvaceti letech platnosti smlouvy může kterákoli smluvní strana odstoupit od této smlouvy rok poté, co podá vládě Spojených států amerických zprávu o vypovězení smlouvy a ta podá informaci vládám dalších smluvních stran o uložení každé výpovědi.

Otázky a úkoly:

- 1) V jaké historické situaci a proč byla tato smlouva uzavřena?
- 2) Jaká organizace na jejím základě vznikla?
- 3) Kdo byli její zakládající členové?
- 4) Které státy k ní přistoupily později a kdy?
- 5) Který z článků smlouvy je klíčový a co obsahuje?
- 6) Charakterizujte úlohu, kterou hraje tato organizace v současnosti.
- 7) Charakterizujte dnešní vztah České republiky k této organizaci.

29) SCHUMANOVA DEKLARACE

Významným předpokladem dalšího rozvoje západoevropských států se stalo jejich hospodářské a politické sjednocování, které od roku 1957 probíhalo zejména v rámci **Evropského hospodářského společenství** (EHS). Už v roce 1951 byla ale podepsána smlouva o vzniku **Evropského společenství uhlí a oceli** (ESUO) a ve stejném roce jako EHS vzniklo i **Evropské společenství pro atomovou energii** (EURATOM). Tento pozitivní vývoj byl umožněn překonáním vzájemných historických rozporů, a to zejména mezi Francií a Spolkovou republikou Německo (SRN). Významnou úlohu při sblížování těchto v nedávné minulosti nepřátelských států sehráli mj. německý kancléř **Konrád Adenauer** a francouzský prezident **Charles de Gaulle**.

Foto 27 Robert Schuman.
Zdroj: Wikimedia Commons

Prohlášení francouzské vlády z 9. května 1950 (Schumanova deklarace)

„Světový mír by nemohl být zachován bez tvůrčího úsilí, jež je úměrné nebezpečím, která tento mír ohrožují.

Přínos, kterým organizovaná a živá Evropa může přispět civilizaci, je nezbytný pro udržení mírových vztahů. Tím, že už dvacet let Francie usiluje o sjednocenou Evropu, sleduje především jeden cíl – sloužit míru. Sjednocená Evropa vytvořena nebyla, zažili jsme válku.

Evropa se nevytvoří najednou, nebo podle jednoho plánu. Uskuteční se naplňováním konkrétních cílů, vytvářejíc nejprve skutečnou solidaritu. Sdružení evropských národů vyžaduje, aby se skoncovalo s letitým nepřátelstvím mezi Francií a Německem. Cokoli se podnikne v tomto směru, se musí týkat především těchto dvou zemí.

Za tím účelem navrhuje francouzská vláda podniknout okamžitě kroky v jedné poněkud omezené ale rozhodující oblasti:

Navrhuje podřídit celou francouzsko-německou výrobu uhlí a oceli společnému Vysokému úřadu, jako organizaci otevřené účasti jiných evropských zemí.

Zavedení společné výroby uhlí a oceli bude mít za následek okamžité vytvoření společných základů pro ekonomický rozvoj, jakožto první etapu Evropské federace, a změni situaci v oblastech, kde se odedávna vyráběly zbraně pro války, jejichž obětmi byly nejčastěji tyto oblasti samy.

Solidarita ve výrobě, k níž se takto dospěje, bude mít za důsledek, že jakákoli válka mezi Francií a Německem bude nejenom nemyslitelná, nýbrž i prakticky nemožná. Vytvoření této mocné výrobní jednotky, otevřené pro všechny země, které budou chtít se na ní podílet, schopné poskytnout všem zemím, jež bude zahrnovat, základní prvky průmyslové výroby za stejných podmínek, položí reálné základy pro jejich hospodářské sjednocení.

Tato výroba bude nabídnuta celému světu, bez rozdílu či diskriminace tak, aby se přispělo ke zvýšení životní úrovně a k pokroku, pokud jde o mírovou aktivitu. Se zvýšenými zdroji bude moci Evropa dosáhnout úspěchu při plnění jednoho ze svých základních úkolů, a sice v rozvoji afrického kontinentu.

Takto bude možno dospět jednoduše a rychle ke splnutí zájmů, jež je nepostradatelné pro vytvoření ekonomického společenství, a položí se základy pro existenci širšího a hlubšího společenství mezi zeměmi, jež dlouho rozdělovalo krvavé násilí.

Tím, že bude zavedena společná základní výroba, a bude vytvořen nový Vysoký úřad, jehož rozhodnutí bude závazné pro Francii, Německo a pro další země, jež se k nim připojí, vzejde z tohoto návrhu první konkrétní základ Evropské federace, jež je nezbytná pro udržení míru.

Aby se mohlo pokračovat v realizaci takto vytyčených cílů, je francouzská vláda připravena zahájit jednání na těchto základech:

Stanoveným úkolem Vysokého úřadu bude zajišťovat, a to v co nejkratší době, modernizaci výroby a zlepšení její kvality; dodávky, a to za stejných podmínek, uhlí a oceli na francouzský a na německý trh, jakož i na trhy členských zemí; rozvoj společného exportu do dalších zemí; vyrovnání a zlepšování životních podmínek pracujících v těchto průmyslových odvětvích.

Pro dosažení těchto cílů bude, vzhledem k velice rozdílným podmínkám, v nichž se v současné době nachází výroba členských zemí, třeba přijmout dočasně určitá opatření, jež by zahrnovala plán výroby a investic, zavedení mechanismů pro vyrovnání cen, vytvoření fondu na rekonverzi, jež usnadní racionalizaci výroby. Dodávky uhlí a oceli mezi členskými zeměmi budou okamžitě zbaveny veškerých cel a nebudou zatíženy diferenčními dopravními tarify. Postupně se vytvoří podmínky, které spon-tánně zajistí co nejracionalnější rozdělování výroby na co nejvyšší úrovni produktivity.

Na rozdíl od mezinárodního kartelu, jenž směřuje k přerozdělení a k využívání národních trhů restriktivními opatřeními a k udržování vysokého zisku, zajistí námi navrhovaná organizace fúzi trhů a rozvoj výroby.

Výše definované základní principy a záruky budou obsaženy ve smlouvě, která bude podepsána státy a projde ratifikacemi jejich parlamentů. Jednání potřebná k dohodnutí detailů budou podstoupena za přispění arbitra ustanoveného společnou dohodou. Ten bude pověřen dohledem nad tím, že dosažená ujednání odpovídají uvedeným principům a, v případě, že jednání uvíznou na mrtvém bodě, rozhodne o tom, jaké řešení bude přijato. Společný Vysoký úřad pověřený řízením tohoto plánu bude tvořen nezávislými osobami, které budou jmenovány vládami na principu rovného zastoupení. Předseda bude vybrán společnou dohodou vlád. Rozhodnutí Úřadu budou účinná ve Francii, Německu a jiných členských zemích.

Přiměřená pravidla budou poskytovat možnost odvolání proti rozhodnutí Úřadu. Zástupce Spojených národů bude akreditován u Úřadu a bude dvakrát ročně podávat veřejnou zprávu Spojeným národům o tom, jak nová organizace pracuje, zejména pak o tom, jak zabezpečuje své cíle.

Instituce Vysokého úřadu nebude v žádném případě předjímat pravidla vlastnictví podniků. Při výkonu svých funkcí bude společný Vysoký úřad brát v potaz pravomoci propůjčené Mezinárodnímu úřadu pro Porúří a závazky všeho druhu uvalené na Německo tak dlouho, dokud tyto budou setrvávat v platnosti.“

Otázky a úkoly:

- 1) Objasněte, v jaké historické situaci toto prohlášení vzniklo a na jaké historické události přímo odkazuje.
- 2) Kdo je autorem tohoto prohlášení a kdo jeho adresátem?
- 3) Popište podrobněji obsah návrhu obsaženého v tomto prohlášení.
- 4) Jaké integrační seskupení na základě tohoto návrhu vzniklo a kdo byli jeho členové? Jaký zájem na tomto integračním projektu měli?
- 5) Jaké místo má toto prohlášení v evropském integračním procesu a jak je 9. květen, kdy prohlášení bylo publikováno, dodnes připomínán?

30) PROJEV N. S. CHRUŠČOVA NA XX. SJEZDU KSSS

Důležitým předělem v dějinách Sovětského svazu, jeho mocenského bloku i celého světového komunistického hnutí se stala smrt **J. V. Stalina** v březnu 1953. Do čela Sovětského svazu se poté prosadil **Nikita Sergejevič Chruščov**, který v některých ohledech zmínil politiku svého předchůdce. Byla propuštěna část vězňů sovětských koncentračních táborů (gulagů) a poskytnuta větší tvůrčí svoboda umělcům, mj. mohla vyjít některá díla **A. Solženicyna**. Sovětský svaz také začal zaujímat smířlivější postoj vůči západním státům. Těžkou ránu doposud neotřesitelné autoritě J. V. Stalina zasadil N. S. Chruščov tím, když v roce 1956 ve svém původně **tajném projevu na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu** odhalil část zločinů, kterých se Stalin dopustil. Když ale v témže roce vypuklo protikomunistické povstání v **Maďarsku**, byla na jeho potlačení nasazena sovětská vojska.

Foto 28 Nikita Sergejevič Chruščov. Zdroj: Wikimedia Commons

Projev N. S. Chruščova na XX. sjezdu sovětské komunistické strany o kultu osobnosti J. V. Stalina (25. 2. 1956, úryvky)

Soudružky a soudruzi! Ve zprávě o činnosti ústředního výboru strany XX. sjezdu, v řadě diskusních příspěvků sjezdových delegátů a také i dříve na plenárních zasedáních ÚV KSSS se nemálo mluvilo o kultu osobnosti a jeho škodlivých důsledcích. Ústřední výbor strany se po Stalinově smrti začal přísně a důsledně orientovat na objasňování nepřipustnosti glorifikace jedné osobnosti a její připodobňování jakémusi nadčlověku s nadpřirozenými vlastnostmi boha, neboť něco takového je duchu marxismu-leninismu cizí. Tento člověk pak jakoby všechno ví, všechno vidí, za všechny myslí a všechno může udělat; ve svém jednání je neomylný. Taková představa o člověku, konkrétně řečeno o Stalinovi, se u nás pěstovala mnoho let. Úkolem tohoto projevu není podat všestranné hodnocení Stalinova života a činnosti. O Stalinových zásluhách bylo ještě za jeho života napsáno dostatečně mnoho knih, brožur a studií. Stalinova úloha v přípravě a uskutečnění socialistické revoluce, v občanské válce, v boji za vybudování socialismu v naší zemi je všeobecně známá. To všechno dobře víte. Nyní jde o otázku nesmírně důležitou pro přítomnost i budoucnost strany, o to,

jak se postupně vytvářel kult Stalinovy osobnosti, který se v určité etapě stal zdrojem celé řady dalekosáhlých a velmi těžkých deformací stranických zásad, stranické demokracie a revoluční zákonnosti. V souvislosti s tím, že si ještě ne všichni dovedou představit, k čemu v praxi kult osobnosti vedl, jaké obrovské škody byly napáchány porušením zásady kolektivního vedení ve straně a soustředěním nesmírné, neomezené moci v rukou jedné osoby, považuje ústřední výbor za nutné předložit XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu materiály k této otázce.

...

Stalinovy záporné rysy přešly v posledních letech do těžkého zneužívání moci Stalinem, což způsobilo naší straně nepředstavitelné škody. Tuto otázku musíme vážně rozebrat a správně analyzovat proto, abychom vyloučili jakoukoli možnost opakování byť jen náznaku podobnosti toho, co se vyskytovalo za Stalinova života, který projevoval zásadní nesnášenlivost ke kolektivnosti ve vedení i v práci a dopouštěl se hrubého násilí vůči všemu, co mu nejen odporovalo, ale co se mu zdálo, při jeho náladovosti a despotičnosti, že odporuje jeho směrnicím. Nejednal na základě přesvědčování, vysvětlování a neúnavné práce s lidmi, ale na základě vnucování svých orientací, na základě vyžadování bezpodmínečného podřizování se jeho názoru. Ten, kdo se tomu stavěl na odpor nebo se snažil dokazovat svůj názor, svou pravdu, byl předem odsouzen k vyloučení z řídicího kolektivu a k pozdější morální i fyzické likvidaci. Zvlášť se to projevilo v období po XVII. sjezdu strany, kdy se oběti Stalinova despotismu stali mnozí čestní, ideálům komunismu oddaní vynikající straníční činitelé i řadoví pracovníci strany.

Právě v tomto období (v letech 1935 až 1937 a v roce 1938) se vytvořila praxe hromadných represí po státní linii nejdříve proti odpůrcům leninismu – trockistům, zinojvečům a bucharincům, které strana už dávno politicky potřela, a pak i proti mnoha čestným komunistům, proti těm kádrům strany, které nesly na svých bedrech občanskou válku, první a nejobtížnější léta industrializace a kolektivizace, které aktivně bojovaly proti trockistům a pravičákům, za leninskou linii strany. Pojem "nepřítel lidu" zavedl Stalin. Tento termín okamžitě zbavoval nutnosti všech důkazů ideové nesprávnosti názorů jednotlivce nebo těch, s nimiž se polemizuje: každého, kdo v něčem se Stalinem nesouhlasil, kdo byl v pouhém podezření z nepřátelských úmyslů, každého, kdo byl prostě pomluven, umožňoval vystavit těm nejtvrdějším represím s porušením všech norem revoluční zákonnosti. Pojem "nepřítel lidu" v podstatě předem nepřipouštěl, vylučoval možnost jakéhokoli ideového boje nebo projevu vlastního názoru na nejrůznější otázky, dokonce i praktického významu. Hlavním a v podstatě jediným důkazem viny se v rozporu se všemi normami moderní právní vědy dělalo "doznání" obviněného samotného, které, jak potom ukázalo přešetřování, bylo získáváno metodami fyzického násilí proti obviněnému.

...

Stalin odvrhl leninskou metodu přesvědčování a výchovy a přešel z pozic ideového boje na cestu administrativního potlačování, na cestu hromadných represí, na cestu teroru. Stále rozsáhleji a tvrdšíjněji jednal prostřednictvím trestních orgánů a často přitom porušoval všechny existující normy morálky a sovětské zákony. Zvůle jedné osoby podněcovala a připouštěla zvůli jiných. Hromadné zatýkání a vysídlování tisíců a tisíců lidí, popravy bez soudu a normálního vyšetřování vyvolávaly mezi lidmi nejistotu, strach, ba i pobouření. To přirozeně nepřispívalo ke sjednocování řad strany a všech vrstev pracujícího lidu, ale naopak to vedlo k tomu, že od strany byli odtrženi a likvidováni čestní, avšak Stalinovi nevyhovující pracovníci.

...

Stalinova samovláda vedla k zvláště těžkým důsledkům v průběhu Velké vlastenecké války... Stalin v průběhu války i po ní hlásal tezi, že tragédie, kterou prožil náš lid v počátečním období války, je údajně důsledkem "nenadálosti" německého útoku proti Sovětskému svazu. To ale přece, soudruzi, naprosto neodpovídá skutečnosti. Jakmile se Hitler v Německu chopil moci, okamžitě si předsevzal za úkol rozdrtit komunismus. Fašisté o tom mluvili přímo a svými plány se netajili. K uskutečnění těchto agresivních záměrů se uzavíraly nejrůznější paktů, bloků a osy, jako byla pověsná osa Berlín-Řím-Tokio. Nesčetná fakta předválečného období výmluvně dokazovala, že Hitler usměřňuje všechno své úsilí na to, aby rozpoutal válku proti sovětskému státu a soustředil velké vojenské svazky včetně tankových blízko sovětských hranic. Z nyní uveřejněných dokumentů je zřejmé, že Churchill už 3. dubna 1941 Stalina prostřednictvím britského velvyslance v SSSR Crippse osobně varoval, že německá vojska se začala přeskupovat a připravují se k přepadení Sovětského svazu... Stalin však tato varování nebral v úvahu. Víc než to, od Stalina pocházely pokyny nedůvěřovat informacím podobného druhu, aby se prý nevyprovokovalo zahájení válečných akcí. Je třeba říci, že informace o hrozcím vpádu německých vojsk na území Sovětského svazu docházely i ze sovětských armádních a diplomatických zdrojů, avšak vzhledem k předpojatosti, která vůči nim ve vedení panovala, se pokaždé formulovaly s opatrností a obestíraly se výhradami.

...

Velmi těžké následky, zvláště pro počáteční období války, měla rovněž ta okolnost, že v průběhu let 1937 až 1941, v důsledku Stalinovy podezřivosti, byly na základě pomlouvačného obvinění zahubeny nesčetné kádry armádních velitelů a politických pracovníků. V průběhu těchto let bylo postiženo represí několik vrstev velitelských kádřů, doslova od roty a praporu až po nejvyšší armádní centra, a mezi nimi byly téměř úplně zničeny ty velitelské kádry, které získaly určité zkušenosti z vedení války ve Španělsku a na Dálném východě.

...

Stalin byl na hony vzdálen chápání reálné situace, která se vytvářela na frontách. Bylo to přirozené, poněvadž za celou Vlasteneckou válku nebyl ani na jediném úseku fronty, ani v jednom z osvobozených měst, nepočítáme-li bleskový výjezd na možajskou silnici, když se fronta stabilizovala, o čemž bylo napsáno tolik literárních děl plných nejrůznějších výmyslů a namalováno tolik barvitých pláten. Stalin přitom bezprostředně zasahoval do průběhu operací a vydával rozkazy, které často nepřihlížely k reálné situaci na daném úseku fronty a které nutně musely vést k obrovským ztrátám na lidských životech.

...

Soudružky a soudruzi! Obrátme se k některým jiným faktům. Sovětský svaz je právem považován za vzor mnohonárodního státu, neboť u nás je reálně zabezpečena rovnoprávnost a přátelství všech národů obývajících naši velkou vlast. Tím křiklavější jsou akce, jejichž iniciátorem byl Stalin a které znamenají hrubé pošlapání hlavních leninských zásad národnostní politiky sovětského státu. Jde o hromadné vysídlování celých národů z rodných míst včetně všech komunistů a komsomolců bez jakékoli výjimky. Vysídlování tohoto druhu přitom vůbec nebylo diktováno důvody války. Už koncem roku 1943, kdy se na frontách Velké vlastenecké války vyhranil trvalý přelom v průběhu války ve prospěch Sovětského svazu, bylo přijato a realizováno rozhodnutí o vysídlení všech Karačajců z území, které obývali. Ve stejném období, koncem prosince 1943, stihl týž osud všechno obyvatelstvo Kalmycké autonomní republiky. V březnu 1944 byli vysídleni ze svých rodných míst všichni Čečenci a Inguši a Čečenskoingušská autonomní republika byla zrušena. V dubnu 1944 byli z území Kabardinsko-balkarské autonomní republiky vysídleni do vzdálených míst všichni Balkaři a republika sama byla přejmenována na Kabardinskou autonomní republiku. Ukrajinci se tomuto osudu vyhnuli, protože jich je příliš mnoho a nebylo kam je vystěhovat. Jinak by je totiž vystěhoval.

(Smích a oživení v sále.)

...

Stalinovy neuvěřitelné podezíravosti rafinovaně využíval odporný provokatér a podlý nepřítel Berija, který vyhladil tisíce komunistů a poctivých sovětských lidí. Povýšení Vozněsenského a Kuzněcova nahánělo Berijovi strach. Jak bylo nyní zjištěno, právě Berija "podstrkoval" Stalinovi materiály v podobě oznámení, anonymních dopisů, v podobě různých zvěstí a řečí, které spolu se svými pomahači vykonstruoval.

...

Stalinova zvlá se projevovala nejen při řešení otázek vnitřního života země, ale i v oblasti mezinárodních vztahů Sovětského svazu. Na červencovém plenárním zasedání ÚV se podrobně projednávaly příčiny vzniku konfliktu s Jugoslávií. Přitom se konstatovala velmi nechvalná Stalinova úloha. Vždyť v "jugoslávském případě" nebylo takových otázek, které by se nedaly vyřešit cestou soudružského stranického projednání. Pro vznik tohoto "případu" neexistovaly vážné důvody a k roztržce s touto zemí vůbec nemuselo dojít. To ovšem neznamená, že jugoslávští vedoucí činitelé byli bez chyb či nedostatků. Ale tyto chyby a nedostatky byly Stalinem nepředstavitelně zvětšeny, což vedlo k roztržce vztahů se spřátelenou zemí.

...

K otázce kultu osobnosti musíme přistoupit se vsí vážností. Tuto otázku nemůžeme vynášet mimo stranu a tím spíše ne do tisku. Proto o ní referujeme na neveřejném zasedání sjezdu. Je třeba znát míru, neživit nepřátele, neodhalovat před nimi naše rány. Myslím, že sjezdoví delegáti správně pochopí a ocení všechna tato opatření.

(Bouřlivý potlesk.)

...

Otázky a úkoly:

- 1) Kdo byl autorem tohoto projevu? Jakou roli sehrál v dějinách Sovětského svazu a sovětského mocenského bloku?
- 2) Jak je v tomto projevu popisována role Stalina? Jakých „chyb“ a zločinů se podle autora projevu dopustil?
- 3) Vysvětlete pojem kult osobnosti, který je ve vztahu ke Stalinovi používán.
- 4) O kterých zločinech stalinského režimu N. S. Chruščov ale ve svém projevu nemluvil? Z jakých důvodů?
- 5) Zkuste zauvažovat, z jakých důvodů byl tento projev vůbec přednesen.

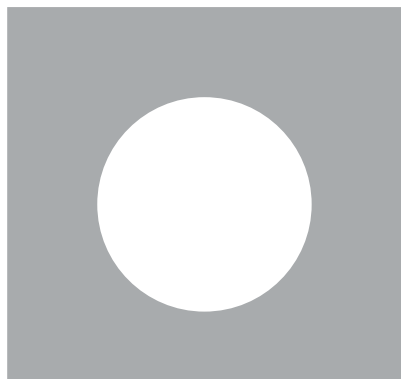
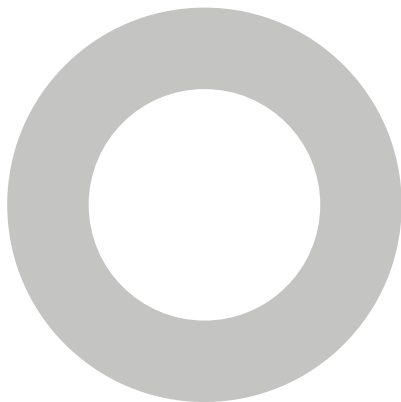
- BĚLINA, P., PEČENKA, M., MORAVCOVÁ, D. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994.
- BESANCON, A. *Nemoc století. Komunismus, nacismus a holocaust*. Praha: Themis, 2000.
- CAMPBELL, J. 2. *světová válka*. Praha: Mladá fronta, 1995.
- COURTOIS, S. a kol. *Černá kniha komunismu. I.–II.* Praha: Paseka, 1999.
- ČAPEK, V., PÁTEK, J. *Světové dějiny*. Díl 1, *Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*. Praha: Fortuna, 1993.
- ČAPEK, V., PÁTEK, J., ZWETTLER, O. *Světové dějiny*. Díl 2, *Dějiny lidských civilizací od poloviny 17. století po současnost*. Praha: Fortuna, 1993.
- ČAPKA, F. *Slovník českých a světových dějin*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 1998.
- ČEJKA, M. *Izrael a Palestina*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2007.
- ČORNEJ, P. a kol. *Evropa králů a císařů*. Praha: Ivo Železný, 1997.
- DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. Olomouc: nakladatelství FIN, 1995.
- PEČENKA, M. a kol. *Encyklopedie moderní historie*. Praha: Libri, 1995.
- FERRO, M. *Dějiny kolonizací. Od dobývání až po nezávislost. 13.–20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- HOBBSAWM, E. *Věk extrémů. Krátké 20. století 1914–1991*. Praha: Argo, 1998.
- HODGSON, G. *20. století, století lidí*. Praha: Knižní klub, 1998.
- HONZÁK, F. a kol. *Evropa v proměnách staletí*. Praha: Libri, 1999.
- HRDLIČKOVÁ, L. *Dokumenty k vývoji českých a světových dějin*. Olomouc, 1994.
- JUDT, T. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Praha: Slovart, 2008.

- KEEGAN, J. *Druhá světová válka*. Praha, Plzeň: Beta, 1996.
- KURLANSKY, M. *1968. Rok, který otřásl světem*. Praha: Slovart, 2007.
- LUŇÁK, P. *Západ (Spojené státy a západní Evropa ve studené válce)*. Praha: Libri, 1997.
- MENCL, V. a kol. *Křížovatky 20. století*. Praha: Naše vojsko, 1990.
- MOYNAHAN, B. *Rusko 20. století*. Praha: Svoboda, 1995.
- MÜLLER, H. a kol. *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny, 1995.
- NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století. I., II.* Praha: Aleš Skřivan, 2000.
- NEVIS, A., Commanger, H. S. *Dějiny USA*. Praha: Lidové noviny, 1994.
- O SULLIVAN, N. *Fašismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002.
- Oxfordský atlas moderních světových dějin*. Praha: Odeon, 1991.
- PLECHANOVÁ, B., FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941–1995*. Praha, 1997.
- REIMAN, M., LUŇÁK, P. *Studená válka 1954–1964. Sovětské dokumenty v českých archivech*. Brno: Doplněk, 2000.
- SKOUPÝ, A. *Texty k obecným dějinám novověku 2: (1871–1918)*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992.
- SKOUPÝ, A. *Texty k obecným dějinám kapitalismu I.* Olomouc: Univerzita Palackého, 1989.
- ŠEDIVÝ, I. *Češi, české země a Velká válka 1914–1918*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001.
- ŠVANKMAJER, M. a kol. *Dějiny Ruska*. Praha: Lidové noviny, 1995.
- TERNON, Y. *Genocidy XX. století. Zločinný stát*. Praha: Themis, 1997.
- VESELÝ, Z. (ed.) *Světová politika 20. století v dokumentech: (1900–1945)*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2000.

VESELÝ, Z. (ed.) *Světová politika 20. století v dokumentech: (1945-1990)*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2001.

VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEICHMAN, M. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha: Libri, 2000.

WEGS, J. R., LADRECH, R. *Evropa po roce 1945*. Praha: Vyšehrad, 2002.

Univerzita Palackého v Olomouci

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Podpořeno z projektu Vzdělávání na UP 22+ edUP NPO_UPOL_MSMT-16589/2022.